

Sosiaalisen identiteetin muotoutuminen pastoraalikirjeissä

Jonna Tolonen
Uuden testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion		Laitos – Institution	
Teologinen tiedekunta		Eksegetiikan laitos	
Tekijä – Författare			
Jonna Tolonen			
Työn nimi – Arbetets titel			
Sosiaalisen identiteetin muotoutuminen pastoraalikirjeissä			
Oppiaine – Läroämne			
Uuden testamentin eksegetiikka			
Työn laji – Arbetets art		Aika – Datum	Sivumäärä – Sidoantal
Pro gradu -tutkielma		Maaliskuu 2017	70
Tiivistelmä – Referat			
<p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan sosiaalisen identiteetin muotoutumista Uuden testamentin pastoraalikirjeissä, eli Ensimmäisessä kirjeessä Timoteukselle, Toisessa kirjeessä Timoteukselle sekä Kirjeessä Titukselle. Tarkastelussa hyödynnetään sosiaalitieteellistä sosiaalisen identiteetin näkökulmaa, joka jakautuu sosiaalisen identiteetin teoriaan ja itsekategorisointiteoriaan. Sosiaalinen identiteetti muotoutuu pastoraalikirjeissä kahtalaisesti: suhteessa vastustajiin vastaamalla heidän opetuksensa sisältöihin kirjoittajan muotoileman teologian avulla, sekä ennen kaikkea itsemäärittelyn avulla luomalla selvät käyttäytymisnormit, joita noudattamalla terveen opin mukainen usko tulee näkyväksi.</p> <p>Sosiaalinen identiteetti muotoutuu aina suhteessa muihin, eli niin kutsuttuun ulkoryhmään. Pastoraalikirjeiden kuvaamat vastustajat eivät edusta varsinaisesti mitään toisella vuosisadalla tunnettua yhtenäistä joukkoa, vaan he ovat todennäköisimmin yhteisön sisältä nousevia yksittäisiä poikkeuksia, joiden ajattelussa on nähtävissä kirjoittajan näkökulmasta poikkeavaa tulkintaa paavalilaisesta kristillisyydestä. Sosiaalisen identiteetin rakentuminen suhteessa vastustajiin ilmenee erityisesti niissä tekstikohdissa, joissa kirjeiden kirjoittaja vastaa vastustajien opetukseen muotoilemalla omaa teologiaansa tukeutuen Vanhan testamentin teksteihin. Poleemisen retoriikan avulla vastustajista luodaan negatiivinen kuva.</p> <p>Pastoraalikirjeissä ilmitulevan itsekategorisoinnin perusteella terveen opin mukainen kristitty sitoutuu Jumalaa kunnioittavaan asenteeseen, josta kumpuavat hyvät teot. Seurakunnan järjestys pohjautuu kreikkalais-roomalaisen yhteiskunnan perhemalliin, jonka perusteella myös seurakunnassa vallitsee tarkka hierarkia. Oikean käytöksen merkitys on identiteetin ilmenemisen kannalta oleellista, minkä vuoksi pastoraalikirjeet sisältävät paljon seurakunnalle annettavia normeja. Normit linkittyvät vahvasti kreikkalais-roomalaisen yhteiskunnan ihanteisiin. Sisäryhmän sosiaalista identiteettiä ylläpidetään prototyyppisen johtajan avulla, joka pastoraalikirjeissä on kirjeiden kuvaama Paavali.</p> <p>Sosiaalisen identiteetin näkökulman soveltaminen pastoraalikirjeisiin avaa tuoreen näkökulman siihen, millä tavalla kirjeet tuovat ilmi toisen vuosisadan alun kristittyjen itseymmärrystä. Paavalilaisesta perinnöstä oli toisella vuosisadalla olemassa monenlaisia tulkintoja, joista pastoraalikirjeet edustavat poikkeuksellisen yhteiskuntamyönteistä tulkintaa. Pastoraalikirjeiden tarkoituksena on pyrkiä kohti sosiaalista harmoniaa, ja näin vahvistaa yhteisöä sekä vakiinnuttaa kristillisen yhteisön asema osaksi kreikkalais-roomalaista yhteiskuntaa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord			
Pastoraalikirjeet, sosiaalinen identiteetti, varhaiskristillisuus, harhaoppisuus, ortodoksia			
Säilytyspaikka – Förvaringställe			
Helsingin yliopiston digitaalinen arkisto Helda, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	1
1.2 LÄHTEIDEN ESITTELY	2
1.2.1 Pastoraalikirjeet yhtenäisen tarkastelun kohteena	2
1.2.2 Ensimmäinen kirje Timoteukselle.....	4
1.2.3 Toinen kirje Timoteukselle	5
1.2.4 Kirje Titukselle	6
1.3 AIKAISEMPI TUTKIMUS	6
2. SOSIAALISEN IDENTITEETIN NÄKÖKULMA	9
2.1 SOSIAALISEN IDENTITEETIN TEORIA	9
2.2 ITSEKATEGORISOINTITEORIA	10
2.3 SOSIAALISEN IDENTITEETIN NÄKÖKULMAN SOVELTAMINEN TOISEN VUOSISADAN TEKSTIEN TUTKIMUKSEEN	12
2.4 PASTORAALIKIRJEIDEN RETORISET KEINOT	14
3. SOSIAALINEN IDENTITEETTI SUHTEESSA VASTUSTAJIIN	17
3.1 PASTORAALIKIRJEISSÄ ESIINTYVÄT HARHAOPPISET VASTUSTAJAT	17
3.1.1 Varhaisen gnostilaisuuden piirteet	20
3.1.2 Juutalaiset piirteet	22
3.1.3 Naiset merkittävässä roolissa vastustajien piirissä.....	24
3.1.4 Vastustajat poikkeavan paavalilaisen tulkinnan edustajina.....	26
3.1.5 Yhteenveto.....	28
3.2 SOSIAALISEN IDENTITEETIN MUOTOUTUMINEN RYHMIEN VÄLISEN VERTAILUN AVULLA	29
4. TERVEEN OPIN MUKAINEN KRISTITTY	34
4.1 JAETUT USKOMUKSET: IDEOLOGIA, TAVOITTEET	35
4.2 KÄYTÖKSEEN LIITTYVÄT ARVOT JA NORMIT	43
4.2.1 Ideaalikristityn esimerkit.....	50
4.3 PAAVALIN PROTOTYYPPINEN JOHTAJUUS	51
4.4 OIKEAN OPIN LEGITIMOINTI	56
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	63
6. LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	66
5.1 LÄHTEET JA APUNEUVOT	66
5.2 KIRJALLISUUS	66

1. Johdanto

1.1 Tutkimustehtävä

Toisella vuosisadalla kristillisyyden haki muotoaan. Paavalilainen käsitys kristillisyydestä etsi yhä edelleen paikkaansa, mutta ei enää pelkästään vastakkainasettelussa juutalaisuuden kanssa, vaan myös laajemmassa kontekstissa pakanakulttuurin ja kristillisyyden monimuotoisuuden keskellä. Oli tärkeää löytää vastaus kysymykseen, mikä yhdistää kristittyjä ja mikä erottaa heidät omaksi ryhmäkseen. Toinen keskeinen kysymys oli, miten ryhmän ulkopuolisiin, ”muihin”, tulisi suhtautua. Tässä tutkielmassa etsin vastausta näihin kysymyksiin toisen vuosisadan deuteropaavalilaisista pastoraalikirjeistä. Käytän apunani sosiaalitieteellistä näkökulmaa, ennen kaikkea sosiaalisen identiteetin teoriaa ja itsekategoriointiteoriaa.

Toisen vuosisadan kristillisyyden haasteet kiinnostavat yhä nykypäivänä, sillä kristittyjen välinen polemiikki on hyvin samantyyppistä vielä kaksituhatta vuotta myöhemminkin. Sosiaalipsykologinen lähestymistapa tarjoaa uudenlaisen tarkastelukulman sille, miksi ylipäätään pastoraalikirjeiden kaltaisia tekstejä on ollut tarpeellista kirjoittaa ja mikä merkitys niillä on ollut kristittyjen yhteisen sosiaalisen identiteetin muotoutumisessa. Raamatuntutkimuksessa huomiota ei voida kiinnittää yksilöiden identiteettiin, sillä tekstit, joiden pohjalta tutkimusta tehdään, on kirjoitettu huomattavasti toisenlaisessa kontekstissa kuin nyky maailman individualistisen kulttuuri ja sen jäsentämiseen käytetyt yksilöidentiteettiteoriat. Yksilöiden sijasta on luontevaa kiinnittää huomio ryhmiin ja niiden välisiin suhteisiin. Tätä tutkielmassa hyödynnettävää näkökulmaa käsitellään tarkemmin pääluvussa 2.

Tutkielmassa tarkasten, millaisin keinoin pastoraalikirjeet, eli Ensimmäinen kirje Timoteukselle (1. Tim.), Toinen kirje Timoteukselle (2. Tim.) sekä Kirje Titukselle (Tit.), rakentavat kristittyjen sosiaalista identiteettiä toisella vuosisadalla. Tarkastelun keskiössä on itsekategoriointiteorian valossa se, millä tavalla pastoraalikirjeet tukevat kristittyjen itsemäärittelyä eli millaiset piirteet määrittävät kristittyjä ryhmänä. Tähän kysymykseen paneudun tarkemmin luvussa 4. Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta tarkastelen sitä, miten tämä määrittely tapahtuu suhteessa muihin, harhaoppiseksi kutsuttuun ulkoryhmään. Millainen on se vastustajajoukko, joka torjutaan pastoraalikirjeissä? Miksi torjunta on

tarpeellista vai onko se? Lisäksi selvitän, millainen merkitys Paavalin auktoriteetilla on sosiaalisen identiteetin muotoutumisessa.

1.2 Lähteiden esittely

Tutkielman lähteinä ovat Uuden testamentin pastoraalikirjeiksi kutsutut Ensimmäinen kirje Timoteukselle, Toinen kirje Timoteukselle sekä Kirje Titukselle. Aluksi tarkastelen sitä, millä perusteella pastoraalikirjeitä voidaan tarkastella yhtenä kokonaisuutena tässä tutkielmassa. Tämän jälkeen esittelen yksitellen jokaisen kirjeen kontekstia ja sisältöä oleellisilta osin.

1.2.1 Pastoraalikirjeet yhtenäisen tarkastelun kohteena

Sisällöllisesti pastoraalikirjeet vastaavat seurakuntia uhkaaviin ulkoisiin ja sisäisiin haasteisiin koskien erityisesti epäyhtenäisyyden uhkaa. Pastoraalikirjeiden keskeisiä aiheita ovat totuus ja todellinen usko, kristittyjen suhde juutalaiseen ja kristilliseen asketismiin, naisen asema seurakunnassa, kirjoitusten ja tradition välinen suhde sekä seurakunnan rakenne ja hierarkia.¹ Toisin kuin useimmat Paavalin nimissä kirjoitetut kirjeet², pastoraalikirjeet on osoitettu yksittäisille henkilöille kokonaisen seurakunnan sijaan. Kuitenkin kirjeistä käy selvästi ilmi, että pastoraalikirjeillä on ollut laajempikin kuulijakunta: esimerkiksi lopputoivotus ”armo teille” (ἡ χάρις μεθ’ ὑμῶν) esitetään monikossa (1. Tim. 6:21; 2. Tim. 4:22; Tit. 3:15) ja kirjeiden aiheet koskettavat koko seurakuntaa.

Eräs kiinnostava tutkimuksessa kiistelty aihe on ollut pastoraalikirjeiden yhtenäisyys. Voidaanko näitä kolmea kirjettä tarkastella yhtenäisenä kokonaisuutena ja jos näin on, niin miksi? Kaikissa kolmessa kirjeessä on omia erityispiirteitä, joita tarkastelen myöhemmin tässä luvussa. Erityisen kiistanalaista yhtenäisyyden tarkastelussa on ollut se, voidaanko Toinen kirje Timoteukselle katsoa kuuluvan osaksi pastoraalikirjeitä. Yhtenäisyyden puolesta on kuitenkin painavia perusteita. Kaikista kolmesta pastoraalikirjeestä löytyy piirteitä, jotka erottavat ne aidoista Paavalin kirjeistä ja jotka liittävät ne toinen toisiinsa. Keskeisimmät näistä ovat sanastollisesti ”terve” opetus (τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας) (1. Tim. 1:10; 2. Tim. 4:3; Tit. 1:9), hyvä omatunto (συνειδήσεως ἀγαθῆς) (1. Tim. 1:5; 2. Tim. 1:3) sekä πιστὸς ὁ λόγος –formula (1. Tim. 1:15; 2. Tim. 2:11; Tit. 3:8), jotka toistuvat kauttaaltaan pastoraalikirjeissä ja joita ei yhtä

¹ Aageson 2008, 3.

² Kirje Filemonille on vastaava yksityiselle henkilölle osoitettu kirje.

luonteenomaisesti ja merkittävässä määrin tavata muualla Uuden testamentin kirjeissä.³

Kirjeiden pseudepigrafisuudesta ei ole tutkijoiden keskuudessa täyttä yksimielisyyttä, mutta lukuisten argumenttien perusteella se vaikuttaisi todennäköisimmältä vaihtoehdolta. Pastoraalikirjeiden tematiikka sopii hyvin toisen vuosisadan kristittyjen maailmaan: esimerkiksi kirjeissä on nähtävissä jo organisoitunut seurakuntarakenne (1. Tim. 3:1–7; 2. Tim. 2:1–2; Tit. 1:5–9). Historialliselle aikajanelle sijoitettuna pastoraalikirjeissä ilmitulevat tapahtumat eivät sovi yhteen Apostolien tekojen ja aitojen Paavalin kirjeiden luomaan kuvaan Paavalin elämästä. Lisäksi sanastollisesti pastoraalikirjeet eroavat paljon aidoista Paavalin kirjeistä ja niissä on runsaasti omaa erityissanastoa.⁴ Kirjeissä vallitsee vahva oikean ja väärän opetuksen välinen vastakkainasettelu (esim. 1. Tim. 6:20; 2. Tim. 2:16; Tit. 3:9), eikä kirjoittaja juurikaan keskustele vastustajiensa kanssa. Tähän palaan tarkemmin pastoraalikirjeiden retoristen keinojen tarkastelun yhteydessä luvussa 2.4. Ylipäätään polemiikki harhaoppisten kanssa sopii enemmän toisen vuosisadan kristilliseen kontekstiin, ei niinkään ensimmäisellä vuosisadalle aitojen Paavalin kirjeiden joukkoon.⁵ Vaikka tutkijoiden keskuudessa ei ole selkeää yksimielisyyttä siitä, että pastoraalikirjeitä voitaisiin pitää varmasti saman kirjoittajan kirjoittamina, evidenssin valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, että kaikki kolme kirjettä liittyvät sisällöllisesti yhteen ja ne ovat kaikki pseudepigrafisia.

Pastoraalikirjeiden ajoituksestakaan ei ole tarkkaa yksimielisyyttä ja kirjoitusajankohdan arvioidaan ajoittuneen noin vuosien 95–145 jaa. välille.⁶ Richard Pervon mukaan pastoraalikirjeet voidaan ajoittaa jopa niinkin tarkasti kuin noin 120–125 jaa. Hänen mukaansa kirjeistä käy ilmi tietoisuus kirjoitusta evankeliumista, mahdollinen Apostolien tekojen tunteminen, selvät viittaukset Markioniin ja orastava gnostilaisuus, samankaltaisuus Apostolisten isien ja Polykarpoksen kanssa.⁷ Schnelle puolestaan ajoittaa pastoraalikirjeet 100-luvun alkupuolelle, sillä kirjeiden kuvailema seurakunnan järjestäytyminen eroaa kirkkojärjestyksestä, jonka Ignatius ja Polykarpos edellyttävät omissa kirjoituksissaan 110–130-luvuilla. Myös Paavalin henkilöahmon korostuminen

³ Witherington 2006, 55.

⁴ Schnelle 1998, 328–330.

⁵ Dibelius & Conzelmann 1972, 2.

⁶ van Nes 2013, 156.

⁷ Pervo 2010, 83.

kirjeissä viittaa ensimmäisen ja toisen vuosisadan taitteeseen.⁸ Kirjeiden ajoittuminen ensimmäisen ja toisen vuosisadan taitteeseen vaikuttaakin näin ollen perustellulta ajoitukselta.

Koska kirjeet ovat pseudepigrafisia, on kirjeiden aidosta kirjoituskontekstista vaikea sanoa varmasti mitään. Historiallinen tilanne ja kirjeissä esiintyvät henkilöhahmot on siirretty pois oikeasta historiallisesta kontekstistaan eikä niiden perusteella voi suoraan päätellä, millaiseen tilanteeseen pastoraalikirjeet on kirjoitettu.⁹ Vaikka pastoraalikirjeiden syntykontekstit eroaisivat toisistaan hieman, ne kuitenkin edustavat keskenään samanlaista käsitystä paavalilaisen tradition tulkinnasta ja kristillisestä uskosta. Lisäksi on selvää, että vaikka pastoraalikirjeitä ei ole osoitettu täysin samalle yleisölle¹⁰, ne sijoittuvat samankaltaiseen tilanteeseen, jossa seurakuntia haastavat harhaoppisiksi nimitetyt opettajat, ja käsittelevät sisällöllisesti samankaltaisia ongelmia, joita toisen vuosisadan alkupuolen kristilliset seurakunnat kohtasivat, eli mitä merkitsee kristittynä oleminen ja eläminen.

1.2.2 Ensimmäinen kirje Timoteukselle

Ensimmäinen kirje Timoteukselle on Paavalin nimissä kirjoitettu kirje Timoteukselle. Kirje on suunnattu Efesokseen, jossa seurakuntaa häiritsevät vieraita oppeja levittävät opettajat (1:3). Ensimmäinen kirje Timoteukselle on pastoraalikirjeistä pisin ja siinä henkilökohtaiset elementit on eniten häivytetty taka-alalle. Tekstissä ei juurikaan kerrota Paavalin ja Timoteuksen välisestä suhteesta tai Paavalin elämän vaiheista.¹¹ Sen vuoksi kirje ei muistuta genreltään varsinaista kirjettä, vaan tutkijoiden keskuudessa siinä on nähty ennemminkin piirteitä kehittyvästä kristillisestä kirkkojärjestyksestä, joita alkoi kehittyä toisella vuosisadalla (esimerkiksi *Didache*). Kuitenkaan Ensimmäinen kirje Timoteukselle ei vastaa aivan tätä genreä, sillä se on kirjoitettu Paavalin nimissä osoitettuna yksityiselle henkilölle ja tekstin ohjeet ovat pääasiassa suunnattu yksittäiseen seurakunnallisten tilanteiden ratkaisemiseen. Tämän vuoksi kirjeessä on nähty yhteyksiä Polykarpoksen *Kirjeeseen Filippiläisille*. Genreltään Ensimmäinen kirje Timoteukselle vastaa parhaiten *mandata principis* –kirjettä, eli se sisältää käskyjä johtajalta. Sosiaalisen identiteetin rakentumisen näkökulmasta tämä on

⁸ Schnelle 1998, 333.

⁹ Aageson 2008, 10.

¹⁰ Esim. Kirjeet Timoteukselle Efesokseen ja Kirje Titukselle Kreetalle.

¹¹ Dibelius & Conzelmann 1972, 1.

merkittävää, sillä tällaiseen genreen kuuluvan tekstin itse tarkoitus on osoittaa asenteisiin ja käytökseen liittyviä yleisiä ohjeita.¹²

Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta tarkasteltuna Ensimmäinen kirje Timoteukselle antaa runsaasti materiaalia erityisesti itsemäärittelyn tarkasteluun. Kirje sisältää laajasti ohjeita seurakunnalle ottaen huomioon kaikki seurakuntaan kuuluvat. Ohjeita on rukoukseen (sekä miehille että naisille, 2:1–15), kaitsijan (ἐπίσκοπος) (3:1–7) ja seurakunnanpalvelijan (διάκονος) valintaan (3:8–13), leskille (5:3–16), vanhimmille (5:17–20) sekä orjille (6:1–2). Sisältönsä puolesta Ensimmäinen kirje Timoteukselle ja Kirje Titukselle ovat tältä osin hyvin lähellä toisiaan. Muista pastoraalikirjeistä poiketen Ensimmäinen kirje Timoteukselle sisältää ne harvat tekstikohdat, joissa kirjoittaja vastaa vastustajien opetukseen muotoilemalla omaa teologiaansa (1:7–11; 4:3–5, 7–8; 6:5–10). Sosiaalisen identiteetin muotoutumisen näkökulmasta erityisesti nämä kohdat tuovat esille ulko- ja sisäryhmän välistä vertailua. Vastustajien kuvauksessa oikeasta uskosta luopuminen ja poiskääntyminen korostuvat.

1.2.3 Toinen kirje Timoteukselle

Toinen kirje Timoteukselle on myös Paavalin nimissä kirjoitettu kirje, jonka vastaanottajaksi on nimetty ilmeisesti sama Timoteus kuin edellisessä. Toinen kirje Timoteukselle poikkeaa sisällöllisesti eniten kahdesta muusta pastoraalikirjeestä. Kirje edustaa pastoraalikirjeistä eniten perinteistä, Uudesta testamentista löytyvää kehottavaa kirjettä, toisin kuin Ensimmäinen kirje Timoteukselle ja Kirje Titukselle, jotka keskittyvät enemmän yleisempiin ohjeisiin seurakunnalle. Kirjeelle on luonteenomaista yksityiskohtaiset kuvaukset Paavalin elämänvaiheista (esim. 1:8,17), henkilöiden nimien mainitseminen (esim. 1:15–16) sekä kirjoittajan ja vastaanottajan välisen henkilökohtaisen suhteen esiin tuominen (esim. 1:4).¹³

Kirje ei sisällä lainkaan eri ihmisryhmiä koskevia ohjeita ja kehotuksia eikä mainintoja seurakunnan järjestyksestä, vaan fokuksessa on Timoteuksen ohjeistaminen tehtävässä tilanteessa, jossa seurakunnan keskuudessa on hajaannusta ja ”totuudesta eksyneitä” opettajia. Näitä vastustajia kuvataan usein mainitsemalla heidät nimeltä. Kirjeen liittämistä yhteen kahden muun pastoraalikirjeen kanssa on kyseenalaistettu juuri hyvin henkilökohtaiselta

¹² Dibelius & Conzelmann 1972, 6–7; Johnson 2001, 138–140.

¹³ Marshall 1999, 12.

vaikuttavan luonteensa vuoksi.¹⁴ Tältä osin Toinen kirje Timoteukselle eroaa kahdesta muusta pastoraalikirjeestä myös sosiaalisen identiteetin muodostumisen näkökulmasta. Paavalin auktoriteetin korostaminen ja henkilökuvan esille tuominen on osoitus prototyypin johtajuuden korostamisesta, joka on merkittävä tekijä sosiaalisen identiteetin rakentumisen kannalta.¹⁵

1.2.4 Kirje Titukselle

Kirje Titukselle, pastoraalikirjeistä lyhyin, on niin ikään Paavalin nimissä kirjoitettu kirje. Se on osoitettu Kreetalla olevalle Titukselle (Tit. 1:1,4–5), jonka tehtävänä on järjestää asioita ja asettaa jokaiseen kaupunkiin vanhimmat (1:5). Samoin kuin Ensimmäinen kirje Timoteukselle, myös Kirje Titukselle sisältää runsaasti yleisiä ohjeita seurakuntaelämän järjestämiseen, ikään kuin ylhäältäpäin annettuina ohjeina ja edustaa *mandata principis* –kirjeen genreä.¹⁶ Kirje Titukselle poikkeaa Ensimmäisestä kirjeestä Timoteukselle selvimmin kirjeessä kuvatun seurakuntarakenteen puolesta. Kirjeessä Titukselle annetaan ohjeita liittyen vanhimpiin (πρεσβύτερος) (1:6) sekä seurakunnan kaitsijaan (ἐπίσκοπος) (1:7–9), jotka ikään kuin rinnastetaan toisiinsa, eikä kirjeessä mainita mitään seurakunnanpalvelijoista (διάκονος). Tutkijoiden keskuudessa onkin esitetty, että Kirje Titukselle olisi ajoituksellisesti varhaisempi kuin Ensimmäinen kirje Timoteukselle juuri sen vuoksi, että kirjeen seurakuntarakenne näyttää olleen vähemmän kehittynyt.¹⁷

Kirjeessä Titukselle annetaan käytökseen liittyviä ohjeita seurakunnan vanhimpien ja kaitsijoiden lisäksi koskien myös vanhoja sekä nuoria miehiä ja naisia (2:1–7) ja orjia (2:9–10). Kuten Ensimmäisessä kirjeessä Timoteukselle, myös tässä kirjeessä sosiaalinen identiteetti muotoutuu ennen kaikkea itsemäärittelyn kautta, ohjeita antamalla. Kirje on pastoraalikirjeistä ainoa, jossa vastustajia nimitetään suoraan harhaoppisiksi (3:10). Kirjeessä juutalaisuus korostuu vastustajien piirteistä.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Pastoraalikirjeiden aikaisempi tutkimus on keskittynyt ennen kaikkea kirjeiden aitouden selvittämiseen. Ensimmäisen kerran pastoraalikirjeiden aitous kyseenalaistettiin jo kaksi vuosisataa sitten (Schleiermacher 1807) eikä keskustelu

¹⁴ Dibelius & Conzelmann 1972, 7.

¹⁵ Tätä tarkastellaan lähemmin tutkielman luvussa 4.3.

¹⁶ Johnson 2001, 140.

¹⁷ Marshall 1999, 2.

tutkijoiden parissa ole laantunut vielä täysin tänäkään päivänä. Tutkijat jakautuvat pääsääntöisesti kolmeen ryhmään aitouskysymyksen kannalta: 1) pastoraalikirjeet ovat aitoja Paavalin kirjeitä (esim. Johnson 2001), 2) pastoraalikirjeet sisältävät osia aidoista Paavalin teksteistä (esim. Hanson 1966) tai 3) pastoraalikirjeet ovat pseudepigrafeja (suurin osa tutkijoista, esim. Dibelius & Conzelmann 1972, Marshall 1999).¹⁸ Pastoraalikirjeitä tutkittaessa tähän kysymykseen on aina tarpeellista perehtyä. Sosiaalisen identiteetin näkökulman kannalta on oleellista pystyä sijoittajamaan tekstit kohtuullisella todennäköisyydellä tiettyyn aikaan ja paikkaan, minkä vuoksi on tärkeää ottaa kantaa myös kirjeiden pseudepigrafisuuteen. Kuten yllä esitettiin, pseudepigrafisuus vaikuttaa evidenssin valossa uskottavimmalta vaihtoehdolta. Sosiaalisen identiteetin muotoutumista käsitellessä tullaan myös huomaamaan, miten pastoraalikirjeiden itsemäärittely eroaa suhteessa aitoihin Paavalin kirjeisiin.

Toinen keskeinen ja kiinnostava kysymys pastoraalikirjeitä koskevassa tutkimuksessa on ollut se, millainen vastustajajoukko on kirjeiden kuvauksien taustalla. Kuten myöhemmin tutkielman luvussa 3 tullaan huomaamaan, tutkijoiden keskuudessa on ollut hyvin monenlaisia näkemyksiä vastustajajoukon edustamasta ajattelusta. Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta tarkasteluna on oleellista löytää relevantti vastaus siihen, keitä vastustajat ovat, sillä sosiaalinen identiteetti muotoutuu aina suhteessa ympärillä oleviin ryhmiin. Sen vuoksi myös tässä tutkielmassa on perehdyttävä tarkemmin siihen, millaista keskustelua aiheen tiimoilta on käyty. Sosiaalisen identiteetin näkökulma mahdollistaa myös hieman laajemman perspektiivin vastustajien profiilin selvittämiseen.

Tutkielman kannalta erityisen kiinnostava kysymys on Paavalin perinnön kehittyminen varhaisen kirkon traditiossa, jota tutkimuksessaan on tarkastellut erityisesti James W. Aageson (2008). Paavalin auktoriteetin ja johtajuuden käsittely sosiaalisen identiteetin näkökulmasta auttaa ymmärtämään syvällisemmin sitä, miksi pastoraalikirjeet antavat tietynlaisen kuvan Paavalista. Pastoraalikirjeiden sosiaalista maailmaa ovat tarkastelleet erityisesti David C. Verner (1983) sekä Margaret Y. MacDonald (1988). Sosiaalinen todellisuus kirjeiden taustalla liittyy tiiviisti sosiaalisen identiteetin näkökulmaan, sillä näkökulma pyrkii hahmottamaan juuri tekstin taustalla olevaa sosiaalista todellisuutta. Varsinaisesti sosiaalisen identiteetin näkökulmasta pastoraalikirjeitä ei ole vielä juurikaan tutkittu. Ainoastaan Jack Barentsen (2014) on artikkelissaan

¹⁸ Prior 1989, 14–19.

tarkastellut johtajuuden ylläpitämistä stereotypittämisen avulla Ensimmäisessä kirjeessä Timoteukselle. Tämä tutkielma tarjoaa siis osaltaan tuoreen näkökulman pastoraalikirjeitä koskevaan tutkimukseen ja selvittää, millainen oli toisen vuosisadan paavalilaisten kristittyjen itseymmärrys.

2. Sosiaalisen identiteetin näkökulma

Tutkielmassa hyödynnän sosiaalitieteellistä menetelmää, sosiaalisen identiteetin näkökulmaa. Sosiaalisen identiteetin näkökulma jakautuu kahteen teoriaan: sosiaalisen identiteetin teoriaan sekä itsekategorisointiteoriaan. Tässä luvussa esittelen sosiaalisen identiteetin näkökulman teorit sekä tarkastelen niiden soveltuvuutta pastoraalikirjeiden tutkimukseen. Koska teorioiden soveltamisen kohteena ovat toiselta vuosisadalta peräisin olevat (verrattain poleemiset) kirjalliset tekstit, on perusteltua tarkastella myös pastoraalikirjeiden retoriikkaa. Tämän luvun lopussa käsittelen pastoraalikirjeiden retoristen keinojen merkitystä erityisesti sosiaalisen identiteetin näkökulman kannalta.

2.1 Sosiaalisen identiteetin teoria

Ranskalaisen sosiaalipsykologi Henri Tajfelin (1912–1982) ja hänen oppilaansa John C. Turner (1947–2011) kehittämä sosiaalisen identiteetin teoria pyrkii selittämään ryhmien välisiä suhteita sekä yksilön suhdetta sisä- ja ulkoryhmään.¹⁹ Tajfelin määritelmän mukaan *sosiaalinen identiteetti* on osa yksilön minäkäsitystä, joka muodostuu ryhmään kuulumisesta ja siihen liitettyistä tunteista ja merkityksistä. Sosiaalisella identiteetillä tarkoitetaan siis käsitystä itsestä ryhmän jäsenenä. Tätä ryhmää kutsutaan sisäryhmäksi. Ryhmään kuuluminen on tietoista, sillä on merkitystä yksilölle ja siihen liittyy tunteita. Sosiaalisen identiteetin teorian taustalla on ajatus siitä, että yksilö pyrkii lähtökohtaisesti luomaan positiivisen käsityksen itsestään, eli hänellä on tarve muodostaa positiivinen identiteetti. Ryhmän jäsenyys puolestaan vaikuttaa joko positiivisesti tai negatiivisesti tähän käsitykseen. Koska yksilöllä on välttämättä myös useita ryhmäjäsennyksiä, ryhmän sosiaalinen identiteetti on osa yksilön käsitystä itsestään. Koska yksilö pyrkii positiiviseen minäkuvaan, myös sosiaalinen identiteetti pyritään näkemään positiivisena. Ulkoryhmällä puolestaan tarkoitetaan sosiaalista ryhmää, jonka jäseneksi yksilö ei identifioi itseään.²⁰

Tajfelin mukaan ryhmien välinen vertailu on keskeisenä osana sosiaalisen identiteetin rakentumisessa ja teoria pyrkii selittämään sitä, millä tavalla vertailu tapahtuu positiivisen sosiaalisen identiteetin luomiseksi.²¹ *Sosiaalisella kategorisoinnilla* tarkoitetaan luonnollista prosessia, jossa yksilö jäsentää todellisuutta helpommin ymmärrettävään muotoon ja kokoaa ryhmäksi yksilöitä,

¹⁹ Jokiranta & Luomanen 2013, 71, 74.

²⁰ Tajfel 1971b, 61; Tajfel 1981, 254; Hogg & Abrams 1990, 2; Jokiranta & Luomanen 2013, 74–75.

²¹ Tajfel 1981, 256–258; Esler 2003, 20.

joita yhdistävät toiminta, pyrkimykset ja uskomukset.²² Tätä kategorisointia tehdään sekä sisäryhmästä (itsekategorisointi) että ulkoryhmästä. Ulkoryhmästä tehtävää kategorisointia kutsutaan *stereotyypittämiseksi*. Koska mikään ryhmä ei koskaan elä tyhjiössä, muotoutuu sosiaalinen identiteetti aina suhteessa muihin olemassa oleviin ryhmiin. Tämä tapahtuu vertailemalla ”meitä” ympärillä oleviin ”muihin”.²³

Sosiaalista identiteettiä ylläpidetään pääasiassa ryhmien välisellä vertailulla, jolloin ulkoryhmä nähdään kielteisessä valossa sisäryhmän sosiaalisen identiteetin vahvistamiseksi. Ryhmien välisissä vertailutilanteissa yksilöllä on taipumusta syrjiä ulkoryhmiä ja suosia omaa sisäryhmäänsä vahvistamalla positiivisella tavalla sisäryhmän identiteettiä. Vertailua tapahtuu erityisesti sellaisten ryhmien välillä, joiden suhde toisiinsa on epävakaa tai joiden suhdetta ei koeta oikeutetuksi.²⁴ Tilanteissa, joissa sisäryhmän positiivinen sosiaalinen identiteetti joutuu haastetuksi, ilmenee liikkuvuutta tai luovuutta. Sosiaalisella liikkuvuudella tarkoitetaan sitä, että yksilö pyrkii irrottautumaan ryhmän identiteetistä, jos se on mahdollista joko siirtymällä pois ryhmästä tai identifioitumalla toiseen ryhmään, jonka sosiaalinen identiteetti on positiivinen. Sosiaalisella luovuudella puolestaan tarkoitetaan muutosta, jolla pyritään saavuttamaan takaisin haastettu positiivinen identiteetti. Luovuuden keinoja ovat uusien vertailu-olotilanteiden keksiminen, ryhmän arvojen uudelleen arviointi (esim. heikkous onkin vahvuus) tai vertailu-olotilanteiden muuttaminen.²⁵

2.2 Itsekategorisointiteoria

Tajfelin oppilas John C. Turner (1947–2011) jatkoi sosiaalisen identiteetin teorian kehittämistä edelleen ja keskittyi tarkastelemaan ryhmien välisen vertailun sijaan ryhmiä itsessään. Turner alkoi tarkastella sosiaalisen identiteetin muotoutumista ryhmän omista ehdoista käsin: on katsottava, millaisilla kriteereillä ”minästä” tulee ”me”. Turnerin itsekategorisointiteoriassa sosiaalinen identiteetti rakentuu ryhmien välisen vertailun sijaan sisäryhmän oman määrittelyn kautta. Sisäryhmän on erottauduttava positiivisesti muista ryhmistä, ja tämä tapahtuu ryhmien välisen vertailun lisäksi Turnerin kuvaileman itsekategorisoinnin keinoin.²⁶

²² Tajfel 1971b, 62.

²³ Tajfel 1971b, 64; Tajfel 1981, 258.

²⁴ Tajfel 1971a, 35; Helkama et al. 1999, 309–312.

²⁵ Turner & Brown 1971, 204–205; Helkama et al. 1998, 312; Hogg & Abrams 1998, 27.

²⁶ Jokiranta & Luomanen 2013, 74–75.

Itsekategorisointiteorian idea perustuu sosiaaliseen kategorisointiin. Tätä tapahtuu ulkoryhmän lisäksi myös sisäryhmän kohdalla. Sisäryhmän kohdalla tapahtuvaa sosiaalista kategorisointia kutsutaan *depersonalisaatioksi*: yksilö pyrkii näkemään itsensä samanlaisena muiden ryhmän jäsenten kanssa eli jakamaan samanlaiset toimintatavat, pyrkimykset ja uskomukset kuin muut ryhmään kuuluvat jäsenet. Yksilöiden samanlaisuus rakentuu tyypillisten ryhmän edustajien kautta, joita kuvataan käsitteillä esimerkki ja prototyyppi. Esimerkki on konkreettinen historiallinen henkilö, jonka ajatellaan edustavan ideaalia ryhmän jäsentä. Prototyyppi on puolestaan pitkäkestoinen, jopa abstrakti, yleiskuva ideaalista jäsenestä, joka ilmentää ryhmän luonnetta: sitä, millainen hän on ja millä tavalla hän käyttäytyy. Prototyyppiys ei ole staattinen, vaan voi muokkautua erilaisissa konteksteissa ja riippua ryhmien välisestä vertailusta. Prototyypin tärkein tehtävä on minimoida ryhmän sisäiset erot ja maksimoida erot ulkoryhmiin.²⁷

Daniel Bar-Tal on tuonut teologisesti kiinnostavan tarkastelukulman itsekategorisointiteoriaan: ryhmän uskomukset, joiden kautta voidaan selvemmin hahmottaa itsekategorisoinnin ulottuvuuksia. Ryhmän uskomukset koostuvat neljästä osasta: 1) normeista, 2) arvoista, 3) tavoitteista ja 4) ideologiasta. Normeilla tarkoitetaan ryhmän kesken yhteisesti jaettuun käyttäytymissääntöjä, eli sitä, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Arvoilla tarkoitetaan käyttäytymiseen tai olemiseen liittyviä ihanteita, joita pidetään sosiaalisesti hyväksyttävimpinä. Ne voivat olla muodollisia määräyksiä tai peräisin kulttuurisesta kontekstista, ja ne liittyvät ideaaleihin, joita ryhmä tavoittelee. Tavoitteilla tarkoitetaan sitä tulevaisuuden tasoa, jota ryhmä tavoittelee yhdessä. Ideologia on puolestaan hieman vaikeammin havaittavissa oleva, kaikkien edellä mainittujen taustalla vaikuttava ajattelumaailma.²⁸ Tässä tutkielmassa tarkastelen itsekategorisointiprosessia Bar-Talin jaottelun mukaisesti.

Ryhmän toiminnan osana on oleellisesti *prototyyppinen johtajuus*. Johtajuudella tarkoitetaan prosessia, jonka tarkoituksena on vaikuttaa ryhmän jäseniin sitouttavasti ja mahdollistaa yhteisten tavoitteiden toteutuminen. Prototyyppisenä johtajana pidetään sitä, joka edustaa maksimaalisella tasolla ryhmän prototyyppiä. Johtaja määrittelee itsensä ryhmän jaetun sosiaalisen identiteetin perusteella ja osoittaa, mitä yhteistä tällä on ryhmän muiden jäsenten

²⁷ Oakes et al. 1994, 53–54; Esler 2003, 172.

²⁸ Bar-Tal 2000, xii, 4–8; Esler 2014, 35–36.

kanssa ja toisaalta sen, mikä tekee hänestä erityisen.²⁹ Toisin sanoen prototyyppinen johtaja täytyy olla joko sisäryhmän esimerkki tai prototyyppi. Tilanteessa, jossa historiallinen henkilöhahmo on muuttunut ideaaliksi ja jopa myyttiseksi hahmoksi, on raja esimerkin ja prototyypin välille vaikea vetää.³⁰

2.3 Sosiaalisen identiteetin näkökulman soveltaminen toisen vuosisadan tekstien tutkimukseen

Nykyaikaisten sosiaalisen identiteetin näkökulman soveltaminen toisen vuosisadan tekstien tutkimukseen ei ole ongelmattonta. Missä mielessä ne voidaan tuoda yhteen ja välttyä onnistuneesti anakronismilta? Sosiaalisen identiteetin näkökulman käyttöä raamatuntutkimuksessa on perusteltu sen vankalla empiirisellä tutkimustustalla, jonka perustella sosiaalisen kategorisoinnin voidaan katsoa koskevan kaikkia ihmisiä paikasta tai ajasta riippumatta, koska sosiaalinen kategorisointi on niin olennainen osa prosessia, jossa ihminen havainnoi ympäristöään.³¹ Raamatuntutkimuksessa sosiaalisen identiteetin näkökulman uranuurtaja on Philip Esler, joka on tutkinut mm. Galatalaiskirjettä ja Roomalaiskirjettä sosiaalisen identiteetin näkökulmasta.³²

Jotta sosiaalisen identiteetin näkökulmaa voidaan soveltaa historiallisiin teksteihin, on kaksi kriteeriä täytyttävä: 1) teksti ja sen kuvaamat ryhmät sijoittuvat laajaan kollektiiviseen kulttuuriin sekä 2) olemassa olevien ryhmien välillä on selvästi havaittavissa sosiaalista vertailua.³³ Ryhmien välistä vertailua ei aina tapahdu, mutta kun kilpailevien ryhmien koko, funktio ja emotionaalinen merkitys ovat riittävän lähellä toisiaan, vertailun tarve kasvaa. Vertailun lähtökohtana voidaan pitää kollektiivisen kulttuurin olemassaoloa: individualistisessa kulttuurissa ryhmän jäsenyyden merkitys ei korostu yhtäläillä eivätkä yksilöt ole yhtä sitoutuneita ryhmien väliseen vertailuun. Kollektiivisessa kulttuurissa ryhmän positiivisen sosiaalisen identiteetin merkitys korostuu ja paine sitoutua oman sisäryhmän aseman ylläpitämiseen on vahva. Tämän kriteerin pohjalta sosiaalipsykologisen näkökulman soveltaminen sopii hyvin toiselle vuosisadalla sijoittuvien pastoraalikirjeiden tarkasteluun, sillä välimerellinen

²⁹ Haslam 2004, 40, 45; Esler 2014, 33–34.

³⁰ Esler 2003, 223–224.

³¹ Nikki 2015, 60.

³² Kts. Esler 1998, 2003.

³³ Kollektiivisella kulttuurilla tarkoitetaan kulttuuria, jossa ryhmän (esim. etnisen ryhmän, perheen, ammattikunnan) tarpeet menevät yksilön tarpeiden edelle ja jossa ymmärrys itsestä muotoutuu ennen kaikkea sosiaalisten suhteiden kautta. Kollektiivinen ja individualistinen kulttuuri eivät varsinaisesti ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja, vaan nämä nähdään ennemminkin jatkumona. Baker 2012, 133.

antiikin kulttuuri, jossa tekstit ovat syntyneet, oli hyvin ryhmäorientoitunut ja kollektiivinen.³⁴ Toinen kriteeri täyttyy, kun kilpailevien ryhmien väliset ideologiat ovat vertailtavissa keskenään. Pastoraalikirjeiden syntykontekstissa, antiikin kulttuurissa, vallitsi kilpaileva ilmapiiri, sillä kunniaa pidettiin keskeisenä sosiaalisena arvona ja toisaalta käsitys hyvyyden rajallisuudesta oli vallitseva.³⁵ Näiden lisäksi pastoraalikirjeiden taustalla on tilanne, jossa seurakuntien opillinen ja käytännöllinen yhtenäisyys on haastettu³⁶, jolloin voidaan todeta olemassa olevien ryhmien kilpailevan samasta sosiaalisesta statuksesta.

On myös hyvä tarkastella sitä, missä mielessä voidaan puhua varsinaisista ryhmistä toisen vuosisadan kristillisellä kentällä. Pastoraalikirjeissä ei eksplisiittisesti ilmaista minkään ryhmän nimeä: kirjeissä ei kerrota sitä, keitä ”me” olemme, eikä myöskään anneta tarkkaa määrittelyä siitä, keitä oikeastaan vastustetaan. Vaikka ryhmistä ei varsinaisesti voida puhua spesifeillä nimillä³⁷, pastoraalikirjeistä käy ilmi kahtiajako ”meihin” ja ”muihin”, mikä sosiaalisen identiteetin näkökulmasta tarkasteltuna jo itsessään osoittaa sosiaalisen kategorisoinnin olemassaolon ja vertailuun perustuvan suhteen.

Sosiaalipsykologinen näkökulma pyrkii hahmottamaan tekstin taustalla olevaa sosiaalista kontekstia. Tutkimuksen kohteena olevat lähteet ovat kirjallisia eivätkä suoraan sosiaalisesta todellisuudesta nousevia. Haasteena on se, ettei tekstien taustalla olevaa sosiaalista todellisuutta tunneta täysin. Siksi tutkimuskohteen kontekstin riittävä tunteminen on olennaista. Tutkimuksen kannalta onkin tärkeää, että tekstit kyetään sijoittamaan aikaan ja paikkaan riittävällä tarkkuudella.³⁸ Pastoraalikirjeiden tapauksessa suurimmaksi haasteeksi menetelmän soveltamisessa nousee se, ettei kirjeiden syntyhistoriaa, ajoitusta tai kirjoituspaikkaa pystytä tarkasti määrittelemään eikä kirjeiden kirjoittajasta tai vastaanottajasta ole tarkkaa tietoa. Tämän vuoksi ei voida olettaa, että pastoraalikirjeiden perusteella voitaisiin hahmottaa niiden taustalla oleva koko sosiaalinen todellisuus. Kirjeiden poleeminen luonne on kuitenkin osoitus vastustajista erottautumisesta ja sosiaalisesta kategorisoinnista. Näin ollen sosiaalisen identiteetin näkökulman soveltaminen pastoraalikirjeiden tutkimukseen ei ole tuloksetonta, vaan mahdollistaa kirjeiden kuvaaman rajanvedon ja itsemäärittelyn lähemmän tarkastelun.

³⁴ Esler 1998, 46; Baker 2012, 133–134.

³⁵ Esler 1998, 47–48.

³⁶ Aageson 2008, 3.

³⁷ Vrt. esim. Galatalaiskirjeessä israelilaiset vs. pakanat. Esler 1998, 86–88.

³⁸ Jokiranta & Luomanen 2013, 80.

2.4 Pastoraalikirjeiden retoriset keinot

Retoristen keinojen huomioon ottaminen on tärkeää, kun tutkitaan tekstin taustalla olevaa historiallista tilannetta ja kokonaiskontekstia. Koska sosiaalitieteellinen näkökulma hahmottelee tekstin takana olevaa todellisuutta, josta teksti puhuu ja jota se heijastelee, on tärkeää tarkastella tekstiä itsessään ja sen retorisia keinoja. Erityisesti pastoraalikirjeiden kohdalla retoristen keinojen huomioiminen on keskeistä tekstien poleemisen luonteen vuoksi. Tämän vuoksi tarkastellaan sitä, miten pastoraalikirjeet sijoittuvat toisen vuosisadan kirjalliselle kentälle ja millä tavalla tekstit pyrkivät vaikuttamaan lukijoihinsa. Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta retoristen keinojen tarkastelu on myös mielenkiintoista: retoriikka on eräs tärkeimmistä kirjallisista keinoista osoittaa ulkoryhmän olemassaoloa ja erottautua vastustajasta.³⁹

Retoristen keinojen tunnistaminen ja huomioonottaminen estää tekstien lukemisen liian kirjaimellisesti. Pastoraalikirjeiden tarkastelussa on pidettävä mielessä varovaisuus tekstin tulkinnan kanssa ja ymmärrettävä sen retoriikkaa, jotta vältettäisiin niin kutsuttu *mirror-reading* –ilmiö. Tällä tarkoitetaan sitä, että tekstistä löytyvien kieltojen ja vastakkainasettelujen pohjalta voitaisiin peilata vastustajien toimintatapoja tai ne tulkittaisiin suorana vastauksena johonkin väitteeseen tai kiistaan. Pelkästään tällä menetelmällä tekstistä voidaan saada varsin vääristyneitä käsityksiä tekstin taustalla olleesta tilanteesta.⁴⁰ Tämän vuoksi tekstin kontekstin tunteminen on oleellista ja retoristen keinojen huomioiminen äärimmäisen tärkeää.⁴¹

Poleeminen retoriikka oli hyvin tavanomaista antiikin teksteissä, eivätkä pastoraalikirjeet tee tähän poikkeusta. Luke T. Johnsonin mukaan poleemisen tyylin ensisijaisena tarkoituksena on osoittaa vastustajan olemassaolo eikä sen tarkoituksena ole niinkään kiistää vastustajien väitteitä, vaan ennen kaikkea luoda yleisölle negatiivinen kuva vastustajista.⁴² Pastoraalikirjeiden retorisia keinoja tarkastellut Robert Karris toteaa, että kirjeiden kirjoittajalla vaikuttaisi olevan kolmenlaisia pyrkimyksiä: 1) hän pyrkii tekemään selvää pesäeroa oman opetuksensa ja harhaoppisten opettajien välille, 2) hän haluaa osoittaa, että vain

³⁹ Du Toit 1994, 404.

⁴⁰ Köstenberger 2010, 10–11.

⁴¹ Esler 1998, 64.

⁴² Johnson 1989, 432–433.

hän välittää aitoa totuutta sekä 3) hänen tarkoituksenaan on ennen kaikkea saada lukijat tuntemaan inhoa vastustajia kohtaan.⁴³

Pastoraalikirjeiden kirjoittaja nostaa vain harvoin esille vastustajien ajattelua vastaamalla siihen omalla teologiallaan (1. Tim. 1:7–11; 4:3–5, 7–8; 6:5–10).⁴⁴ Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta nämä kohdat ovat niitä, joissa kirjoittaja pyrkii palauttamaan positiivisen identiteetin sosiaalisen luovuuden avulla: tällöin otetaan tarkasteluun väärä opetus tai tulkinta, joihin kirjoittaja vastaa muotoilemalla omaan opetukseensa sopivan vastauksen. Näitä kohtia tarkastellaan tarkemmin varsinaisen analyysin yhteydessä luvuissa 3 ja 4.

Muutoin pastoraalikirjeiden retoriikka pitäytyy vahvasti poleemisessa tyyliässä, jolle on löydettävissä paralleleja hellenistisestä retoriikasta. Kirjoittajan retoriikan erityispiirteet ovat yksittäisten henkilöiden nimien mainitseminen sekä traditioon tukeutuminen.⁴⁵ Muilta osin pastoraalikirjeet noudattavat vahvasti hellenistisen retoriikan tyyliä, jossa vastustajia mustamaalataan joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti. Pastoraalikirjeiden retoriikassa yleisiä syytöksiä vastustajista ovat⁴⁶:

- 1) Tekopyhyys ja valheellisuus (1. Tim. 4:2)
- 2) Ristiriitaisuus: eivät tee sitä, mitä opettavat (2. Tim. 3:5; Tit. 1:16)
- 3) Opetuksen tyhjämpäiväisyys (1. Tim. 1:4; 2. Tim. 2:16; Tit. 1:10)
- 4) Kiistat (1. Tim. 6:4; 2. Tim. 2:23; Tit. 3:9)
- 5) Ahneus: nautintojen ja rahan rakastaminen (1. Tim. 6:5,10; 2. Tim. 3:4; Tit. 1:11)
- 6) Noituus (2. Tim. 3:8)
- 7) Paheluetteloissa esiintyvien paheiden harjoittaminen (1. Tim. 1:9–10; 2. Tim. 3:2–4)
- 8) Moraalittomuus tai vääristynyt moraalit (Tit. 1:15)
- 9) Epäilyttävien henkilöiden esiin nostaminen (1. Tim. 1:20; 2. Tim. 1:15, 2:17–18)
- 10) Turmeleuva vaikutus (2. Tim. 3:13)
- 11) Tuomiolle joutuminen (1. Tim. 3:6)
- 12) Yhteys paholaiseen (1. Tim. 5:15)

⁴³ Karris 1973, 563–564.

⁴⁴ Johnson 2001, 73.

⁴⁵ Karris 1973, 549.

⁴⁶ Vastaavan tyyppisiä retoristen piirteiden listauksia, joita apuna käyttäen olen laatinut tässä esitellyn listauksen: kts. Karris 1973, 552–554; Johnson 1989, 432–433; Du Toit 1994, 405–410; Nikki 2015, 38–39.

Yllämainituista esimerkeistä voidaan todeta pastoraalikirjeiden sisältävän varsin runsaasti antiikin teksteille tyypillistä poleemista retoriikkaa. Selvimmin esiin nousee moraalittomuuden ja valheopetuksen yhdistäminen toisiinsa, mikä läpäisee pastoraalikirjeet kauttaaltaan.⁴⁷ Kirjoittaja ei siis pyri ensisijaisesti opettamaan, millaista käytöstä tulee välttää, vaan pyrkii luomaan yleisölleen negatiivisen kuvan vastustajista ja pilkkaa heitä.⁴⁸ Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta retoriikka toimii kirjallisissa lähteissä keinona vahvistaa ryhmän sosiaalista identiteettiä osoittamalla ulkoryhmän olemassaolon ja luomalla siitä negatiivisen kuvan. Vastustajan osoittamisen lisäksi poleemista tyyliä käytetään positiivisen ideaalin korostamiseen osoittamalla sen negatiivinen vastakohta (erityisesti 2. Tim. 2–3).⁴⁹ Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta tällä on erityinen merkitys itsekategorisointiprosessissa: vastustajien kuvaaminen negatiivisena vahvistaa sosiaalista kategorisoitumista omaan sisäryhmään ja sen ideologiaan, tavoitteisiin, arvoihin ja normeihin.

Streeten mukaan pastoraalikirjeiden kirjoittajalla on selkeä retorinen strategia. Ensiksi hän korostaa vastustajien väriä toimintatapoja osoittamalla niiden valheellisen luonteen ja teeskentelyn (esim. 1. Tim. 1:7). Tämän jälkeen kirjoittaja vetoaa selvästi tunnetun ja tunnustetun Paavalin auktoriteettiin oikeana ja parempana vaihtoehtona. Tämän vuoksi kirjoittaja pyrkii nimenomaan osoittamaan kirjeissä ohjeiden tulevan juuri autenttiselta Paavalilta, ei niinkään tämän seuraajilta. Kolmanneksi kirjoittaja muodostaa oman vaihtoehdoisen toimintamallin, joka on yhdenmukainen ympäröivän sosiaalisen todellisuuden kanssa toisin kuin harhaoppisiksi nimetyillä vastustajilla.⁵⁰

Pastoraalikirjeiden poleemisuus ja retoriikka osoittavat sen, että tutkimuksessa on oltava tarkkana sen suhteen, mitä tietoa teksteistä oikeastaan voidaan saada vastustajista. Toisaalta huolellinen retoriikan tarkastelu auttaa huomaamaan selvemmin myös ne piirteet, joita vastustajien opetuksesta voidaan todeta olevan nähtävissä.⁵¹ Kaikkia kuvauksia vastustajista ei siis voida ottaa todesta ja ajatella niiden kuvaavan tekstin taustalla olevaa todellisuutta. Toisaalta retoristen keinojen erottamisen jälkeen tekstiin jää myös piirteitä, joita ei voi perustella pelkästään retorisella analyysillä. Näitä piirteitä tarkastellaan perusteellisemmin analyysin yhteydessä seuraavassa luvussa.

⁴⁷ Dibelius & Conzelmann 1972, 2.

⁴⁸ Karris 1973, 554.

⁴⁹ Johnson 1989, 433.

⁵⁰ Streete 1999, 300.

⁵¹ Karris 1973, 562.

3. Sosiaalinen identiteetti suhteessa vastustajiin

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millä tavalla pastoraalikirjeissä sosiaalinen identiteetti muotoutuu suhteessa ulkoryhmiin, eli vastustajiin, niin kutsuttuihin harhaoppisiin. Keitä ovat nuo vastustajat? Millä tavalla heistä puhutaan ja millä tavalla heihin suhtaudutaan? Vastustajien piirteiden hahmottaminen auttaa löytämään vastauksen siihen, miksi ylipäätään oli tarpeellista vahvistaa sosiaalista identiteettiä. Tämän vuoksi tarkastelen ensinnä sitä, keitä pastoraalikirjeiden kuvaamat vastustajat todennäköisimmin edustavat. Sen jälkeen analysoin tarkemmin sitä, millä tavalla identiteetin rakentuminen tapahtuu suhteessa näihin vastustajiin. Lisäksi pohdin, missä mielessä pastoraalikirjeiden kuvaamien vastustajien voidaan katsoa edustavan sosiaalisen identiteetin näkökulmasta katsottuna niin sanottua ulkoryhmää.

3.1 Pastoraalikirjeissä esiintyvät harhaoppiset vastustajat

Pastoraalikirjeiden keskeinen sisältö on tehdä eroa oikean ja väärän opetuksen välillä. Pastoraalikirjeissä vastustajat kieltävät jonkin osan oikeasta opista, mutta kirjeiden perusteella on vaikea rekonstruoida vastustajien harhaoppia, sillä tekstin kirjoittaja ei tuo selvästi esille vastustajien piirteitä.⁵² Vastustajien olemassaolo läpäisee pastoraalikirjeet, mutta opista poikkeavien vastustajien teologista profiilia on haasteellista hahmotella tarkasti kirjeiden perusteella.⁵³ Valeopettajia vastaan taistelemisen ei tapahdu pelkästään uskomustasolla, vaan liittyy olennaisesti elämäntyyliin. Pastoraalikirjeiden taustalla ei siis vaikuta olevan pelkästään opillista kiistaa, vaan kysymys on myös sosiaalisista seikoista, joihin palaamme tarkemmin luvussa 4.⁵⁴ Vastustajien tarkkaa profiilia ei pastoraalikirjeissä tuoda suoraan ilmi, esimerkiksi nimeämällä harhaoppia tai siihen liittyvää liikettä, vaan käsitys vastustajista hahmotuu ennemminkin kirjeissä kuvailtujen yksittäisten piirteiden perusteella. Näitä piirteitä tarkastelemalla ei ole kuitenkaan täysin mahdotonta saavuttaa jonkinlaista näkemystä siitä, keitä vastustajat ovat mahdollisesti olleet.

Vaikka vastustajien yhtenäisyydestä ei voida saada täyttä varmuutta, sosiaalisen identiteetin näkökulmasta vastustajat voidaan kuitenkin määritellä edustamaan ulkoryhmää, sillä ulkoryhmä on se, josta sisäryhmä pyrkii erottautumaan ja jonka kanssa sosiaalista identiteettiä ei jaeta. Retoristen keinojen

⁵² Dibelius & Conzelmann 1972, 2.

⁵³ Pervo 2010, 86.

⁵⁴ MacDonald 1988, 226.

tarkastelun yhteydessä huomattiin, että pastoraalikirjeissä tämänkaltaisia erottautumispyrkimyksiä on selvästi havaittavissa. Tässä mielessä on perusteltua nimittää vastustajia ulkoryhmäksi, vaikka he eivät todellisuudessa edustaisikaan mitään yhtenäistä ryhmää, joka jakaa saman ideologian, tavoitteet, arvot tai normit. Vastustajien profiilin selvittäminen on tärkeää, kun tarkastellaan sosiaalisen identiteetin rakentumista, sillä sosiaalinen identiteetti muodostuu aina suhteessa toisiin. Ilman ulkoryhmää eli muita, ryhmään kuulumattomia, sosiaalista identiteettiä ei muodostuisi.⁵⁵

Seuraavassa taulukossa nostan esiin pastoraalikirjeiden kohdat, joissa eksplisiittisesti kerrotaan vastustajien piirteistä ja toiminnasta. Taulukon tarkoituksena on luoda yleiskuva siitä, millä tavalla pastoraalikirjeissä kuvaillaan vastustajia. Yleisen tarkastelun jälkeen edetään luontevasti kohti tarkempaa analyysiä.

Taulukko 1. Tekstikohdat, joissa kuvataan vastustajia

1. Tim. 1:3–4	Eräät levittävät vieraita oppeja ja harrastavat taruja ja loputtomia sukuluetteloja, jotka johtavat turhiin tutkiskeluihin eivätkä palvele Jumalan suunnitelmaa, joka avautuu vain uskolle.
1. Tim. 1:6	Eräät ovat kääntyneet pois rakkaudesta, joka tulee puhtaasta sydäimestä, hyvästä omastatunnosta ja vilpittömästä uskosta ja jaarittelevat joutavia
1. Tim. 1:7	He haluavat esiintyä lainopettajina, vaikka eivät itsekään ymmärrä, mitä puhuvat ja mitä niin varmasti väittävät
1. Tim. 1:19–20	Jotkut ovat hylänneet hyvän omatunnon ja haaksirikkoutuneet uskossaan; näitä ovat Hymenaios ja Aleksandros, jotka ovat pilkanneet Jumalaa
1. Tim. 4:1–3	Jotkut luopuvat uskosta ja alkavat seurata eksyttäviä henkiä ja pahojen henkien opetuksia luottaen tekopyhiin valehtelijoihin, joiden omassatunnossa on polttomerkki ja jotka kieltävät menemästä naimisiin ja syömästä ruokia
1. Tim. 4:7	Hylkää jumalattomat ja joutavat tarut
1. Tim. 5:15	Jotkut ovat kääntyneet seuraamaan Saatanaa
1. Tim. 6:3	Joku opettaa toisin eikä seuraa Herramme Jeesuksen Kristuksen terveellisiä sanoja ja uskomme mukaista oppia
1. Tim. 6:4	Hänellä on kiihkeä halu väitellä ja kiistellä
1. Tim. 6:5	He ovat menettäneet järkensä, kadottaneet totuuden ja pitävät uskontoa vain tulolähteenä
1. Tim. 6:10	Monet havittelevat rahaa ja ovat eksyneet pois uskosta
1. Tim. 6:20–21	Torju jumalattomat tyhjäät puheet ja vastaväitteet, joita tiedon nimellä kulkeva valhetieto keksii. Jotkut ovat eksyneet sen tunnustajiksi ja eksyneet pois uskosta.
2. Tim. 1:15	Aasian maakunnassa kaikki ovat luopuneet minusta, heidän joukossaan Fygelos ja Hermogenes

⁵⁵ Tajfel 1981, 258.

2. Tim. 2:14	He riitelevät
2. Tim. 2:16–18	Epäpyhien ja tyhjänpäiväisten puheiden puhujat menevät jumalattomuudessa yhä pitemmälle ja heidän oppinsa leviää kuin syöpä. Heitä ovat Hymenaios ja Filetos, jotka ovat eksyneet pois totuudesta ja väittävät, että ylösnousemus on jo tapahtunut
2. Tim. 2:23	Pysy erossa typeristä ja asiattomista väittelyistä
2. Tim. 3:2–5	Ihmiset rakastavat vain itseään ja rahaa, ovat rehenteleviä ja pöyhkeitä, herjaavat ja ovat vanhemmilleen tottelemattomia, kiittämättömiä, jumalattomia, rakkaudettomia, leppymättömiä, panettelevia, väkivaltaisia ja raakoja, kaiken hyvä vihollisia, petollisia, häikäilemättömiä, rakastavat enemmän nautintoja kuin Jumalaa ja ovat ulkoisesti hurskaita, mutta kieltävät uskon voiman
2. Tim. 3:6–7	Nämä tunkeutuvat koteihin ja kietovat valtaansa syntien rasittamia naisia, jotka ovat alltiita uusille opetuksille
2. Tim. 3:8	Niin kuin Jannes ja Jambres vastustivat Moosesta, niin tuollaiset villitsijät vastustavat totuutta, ovat menettäneet järkensä ja heidän uskonsa on kelvoton
2. Tim. 3:13	Kelvottomat ihmiset ja petkuttajat menevät pahuudessa yhä pitemmälle, eksyttävät muita ja eksyen itse
2. Tim. 4:3–4	Ihmiset eivät siedä kuulla tervettä oppia. He tukkivat korvansa totuudelta ja kääntyvät kuuntelemaan taruja
2. Tim. 4:10	Demas on tähän maailmaan mieltyneenä jättänyt minut
2. Tim. 4:14–15	Kupariseppä Aleksandros on vastustanut kiivaasti meidän opetustamme
Tit. 1:10	Varsinkin ympärileikattujen joukossa on monia kurittomia, tyhjänpuhujia, jotka johtavat toisia harhaan
Tit. 1:11	He villitsevät kokonaisia perheitä esittämällä oman voiton toivossa väärää oppejaan
Tit. 1:12	Eräs heidän maamiehensä, heidän oma profeettansa, on sanonut: ”Petturi Kreetan mies, peto ilkeä, ahne ja laiska”
Tit. 1:14	He kertovat juutalaisia taruja ja ovat kääntäneet selkänsä totuudelle
Tit. 1:15	Heidän mielensä ja omatuntosakin on likaantunut
Tit. 1:16	Väittävät tuntevansa Jumalan, mutta teoillaan kieltävät hänet. He ovat inhottavia ja tottelemattomia, kykenemättömiä tekemään mitään hyvää
Tit. 3:9	Typerät väittelyt, sukuuettelot sekä lakia koskevia riitoja ja kiistoja
Tit. 3:10–11	Harhaoppinen ihminen on kieroutunut ja tekee syntiä

Kuten taulukkoa tarkastelemalla voidaan todeta, vastustajien piirteiden kuvailu sekoittuu tiiviisti yhteen pastoraalikirjeissä esiintyvän poleemisen retoriikan kanssa.⁵⁶ Vastustajia kuvataan toisaalta antiikin retoriikalle tyypillisillä tavoilla, mutta toisaalta taulukosta on nähtävissä myös tiettyjä erityispiirteitä, jotka vaativat lisää tarkastelua. Pelkän taulukon perusteella ei siis vielä voi suoraan

⁵⁶ Kts. luku 2.4 *Pastoraalikirjeiden retoriset keinot*, erityisesti listaus poleemiselle retoriikalle yleisimmistä syyöksistä.

hahmottaa sitä, millaista kantaa vastustajat edustavat. Tämän vuoksi seuraavaksi eritellään taulukosta nousevia erityispiirteitä, joita tutkijat ovat tulkinneet muuan muassa varhaisen gnostilaisuuden ja juutalaisuuden piirteiksi. Taulukon tekstikohtien lisäksi tarkastellaan myöhemmin tässä luvussa myös pastoraalikirjeiden muuta evidenssiä, jonka pohjalta käsitys vastustajien profiilista tarkentuu.

3.1.1 Varhaisen gnostilaisuuden piirteet

Taulukko 2: Tekstistä nousevat gnostilaiset piirteet

1. Tim. 6:20–21	τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἦν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν. Jumalattomat tyhjat puheet ja vastaväitteet, joita tiedon nimellä kulkeva valhetieto keksii. Jotkut ovat eksyneet sen tunnustajiksi ja eksyneet pois uskosta.
1. Tim. 4:3	κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχασθαι βρωμάτων Kielteivät menemästä naimisiin ja syömästä ruokia
2. Tim. 2:17–18	ὧν ἐστὶν Ὑμέναιος καὶ Φίλητος, οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες [τὴν] ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι Heitä ovat Hymenaios ja Filetos, jotka ovat eksyneet pois totuudesta ja väittävät, että ylösnousemus on jo tapahtunut

Eräs tutkijoiden keskuudessa laajasti kannatettu käsitys on ollut se, että pastoraalikirjeiden kuvaamat vastustajat edustaisivat gnostilaisuuden varhaista muotoa.⁵⁷ Keskeisimmät syyt tähän tulkintaan ovat vastustajien selvät askeettiset taipumukset, vihamielisyys luotua maailmaa kohtaan sekä spirituaalinen käsitys ylösnousemuksesta. Tutkijat ovat kiinnittäneet huomionsa erityisesti tiedon nimellä kulkevaan valhetietoon (1. Tim. 6:20), jossa mainitaan gnostilaisuuteen viittaava tunnussana γνώσις. Askeettiset taipumukset käyvät erityisesti ilmi naimisiinmenon ja joidenkin ruokien syömiseen liittyvistä kielloista (1. Tim. 4:3; myös epäsuorasti kehoitus juoda viiniä 1. Tim. 5:23). Vihamielisyys luotua todellisuutta kohtaan liittyy kiinteästi askeettiseen ajatteluun, mutta toisaalta näkyy myös siinä, että pastoraalikirjeiden kirjoittaja korostaa voimakkaasti kaiken luodun hyvyyttä (1. Tim. 4:4). Vastustajien sanotaan väittävän, että ylösnousemus on jo tapahtunut (2. Tim. 2:17–18), mikä sopii yhteen gnostilaisen vertauskuvallisen ylösnousemuskäsityksen⁵⁸ kanssa. Pastoraalikirjoittaja ottaa

⁵⁷ Marshall 1999, 48.

⁵⁸ Vrt. esim. Gnostilaisesta ylösnousemuskäsityksestä kertovat teksti *Tutkielma ylösnousemuksesta* (s. 49): ”Irrottaudu jakautumisen kahleista, niin sinulla on jo nyt ylösnousemus. Jos se, joka kuolee, tietää, että hän kuolee – hänhän joutuu kohtaamaan kuoleman, vaikka hänellä olisi vielä monta elinvuotta jäljellä tässä elämässä – miksi siis sinä et pitäisi itseäsi ylösnousseena?” Hella 2001, 162–163, 171.

myös tiukkasanaanaisesti kantaa naisten rooliin kieltäen heitä opettamasta seurakunnassa ja korostaen lasten synnyttämisen merkitystä soteriologisessa kontekstissa (1. Tim. 2:11–12,15), mikä voidaan tulkita myös osaksi antignostilaista polemiikkaa. Näiden piirteiden lisäksi teksteistä löytyy runsaasti juutalaisuuteen viittaavia piirteitä, joiden perusteella onkin ajateltu gnostilaisuuden muodon olleen hyvin juutalaiskristillisesti väritynyttä. Taruihin ja genealogioihin (1. Tim. 1:3; Tit. 1:14) liittyvät viittaukset on yhdistetty juutalaiskristilliseen gnostilaisuuteen, jossa Vanhan testamentin materiaalia käytetään gnostilaisen kosmologian pohjalla.⁵⁹

Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että 1. Tim. 6:20 viittaisi suoraan juuri gnostilaisuuteen. Vastustajien väitetään esiintyvän lainopettajina (1. Tim. 1:7), mikä on suorastaan ristiriidassa gnostilaisuus-hypoteesin kanssa. ”Vastaväitteet, joita tiedon nimellä kulkeva valhetieto keksii” (1. Tim. 6:20) saattaa yksinkertaisesti viitata siihen, että vastustajien opetukseen on liittynyt uskon tärkeyden korostamisen lisäksi jokin tiedollinen ulottuvuus, jota puolestaan pastoraalikirjeiden kirjoittaja ei pidä tärkeänä tai edes hyväksy. Tätä tukee se, miten harvoin pastoraalikirjeissä esiintyy tietoon ja tietämiseen liittyvää sanastoa.⁶⁰ Johnsonin mukaan γνῶσις-sanan käyttö ei välttämättä viittaa gnostilaisuuteen, vaan sen merkitys on tässä kontekstissa laajempi. Sana viittaa ennemmin pastoraalikirjeiden kirjoittajan ja vastustajien väliseen kontrastiin: harhaoppisten vastustajien opetus on valheopetusta sen totuuden tuntemisen (1. Tim. 2:4, 4:3) rinnalla, josta pastoraalikirjeiden kirjoittaja opettaa.⁶¹ Gnostilaisuus-hypoteesi vaikuttaa riippuvan varsin paljon vain yhden jakeen (1. Tim. 6:20) tulkinnasta eikä pastoraalikirjeiden teksti tue riittävän vahvasti väitteitä vastustajien gnostilaisista piirteistä,⁶² sillä muita gnostilaisuutta tukevia argumentteja (esim. askeettiset käytännöt, juutalaiset piirteet, käsitys ylösnousemuksesta) voidaan käyttää perusteluina myös vastustajien toisenlaisen profiilin luomisessa, kuten analyysin edetessä tullaan huomaamaan.

Gnostilaisuuden lisäksi vastustajissa on nähty proto-montanolaisia sekä markionilaisia piirteitä. Proto-montanolaisuutta on perusteltu vastustajien korostuneella spirituaalisuudella, eksyttävien ja pahojen henkien seuraamisella (1. Tim. 4:1). Markionin teokseen *Antithesis* on nähty suora viittaus Ensimmäisessä

⁵⁹ Roloff 1988, 234–237; Marjanen 2005, 6–9.

⁶⁰ γνῶσις (1. Tim. 6:20), γινωσκω (2. Tim. 1:18, 2:19, 3:1); Vain liittynäänä totuuteen (αληθεια) επιγνωσις (1. Tim. 2:4; 2. Tim. 2:25, 3:7; Tit. 1:1), επιγνωσκειν (1. Tim. 4:3). Marjanen 2005, 8–9.

⁶¹ Johnson 2001, 312.

⁶² Marshall 1999, 51.

kirjeessä Timoteukselle (ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως) (1. Tim. 6:20), ja toisaalta myös ylösnousemuksen kieltäminen kielii markionilaisesta käsityksestä ja Jeesuksen ihmisyyden korostaminen (1. Tim. 2:5, 3:16) voidaan nähdä markionilaisuuden vastustamisen piirteinä.⁶³ Toisaalta markionilaiset hyväksyivät myöhemmin pastoraalikirjeet osaksi kaanoniaan, minkä vuoksi Markionin yhdistäminen vastustajiin vaikuttaa epätodennäköiseltä. Lisäksi Markioniin viittaamisen ongelmaksi muodostuu pastoraalikirjeiden ajoitus: kirjeet pitäisi ajoittaa lähemmäs vasta toisen vuosisadan puoliväliin, mikä on varsin myöhäinen ajoitus eikä vaikuta perustellulta.⁶⁴ Vastustajien identifioimista maagikoiksi on perusteltu viittauksella Jannesiin ja Jambresiin (2. Tim. 3:8–9), sekä vastustajia nimittämistä petkuttajiksi (γόητες) (2. Tim. 3:13).⁶⁵ Muilta osin teksteissä ei ole kuitenkaan riittävästi evidenssiä, jotta vastustajat voitaisiin identifioida maagikoiksi, eivätkä mitkään muut vastustajiin liitetyt piirteet viittaa tähän.⁶⁶

3.1.2 Juutalaiset piirteet

Taulukko 3: Tekstistä nousevat juutalaiset piirteet

1. Tim. 1:3–4	προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ἐκζητήσεις παρέχουσιν μᾶλλον harrastavat taruja ja loputtomia sukuluetteloja, jotka johtavat turhiin tutkiskeluihin
1. Tim. 1:7	θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσιν μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται He haluavat esiintyä lainopettajina, vaikka eivät itsekään ymmärrä, mitä puhuvat ja mitä niin varmasti väittävät
1. Tim. 4:1–3	Jotkut luopuvat uskosta ja alkavat seurata eksyttäviä henkiä ja pahojen henkien opetuksia luottaen tekopyhiin valehtelijoihin, joiden omassatunnossa on polttomerkki ja kieltävät menemästä naimisiin ja syömästä ruokia
1. Tim. 4:7	βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους jumalattomat ja joutavat tarinat
2. Tim. 4:4	ἐπὶ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται kääntyvät kuuntelemaan taruja
Tit. 1:10	εἰσὶν γὰρ πολλοὶ [καὶ] ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ τῆν περιτομῆς Varsinkin ympärileikattujen joukossa on monia kurittomia, tyhjänpuhujia, jotka johtavat toisia harhaan
Tit. 1:14	προσέχοντες Ἰουδαϊκοῖς μύθοις kertovat juutalaisia taruja
Tit. 1:15	πάντα καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ἰστοῖς δὲ μεμιαμμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμιάνεται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις

⁶³ Smith 2015, 30.

⁶⁴ Dibelius & Conzelmann 1972, 92; Roloff 1988, 374.

⁶⁵ Smith 2015, 29–30.

⁶⁶ Karris 1973, 561.

	Puhtaille kaikki on puhdasta, mutta epäpuhtaille ja epäuskoisille ei mikään ole puhdasta, vaan heidän mielensä ja omatuntosakin on likaantunut
Tit. 1:16	θεὸν ὁμολογοῦσιν εἶδέναι Väittävät tuntevansa Jumalan
Tit. 3:9	μωρὰς ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικάς Typerät väittelyt, sukuuettelot sekä lakia koskevia riitoja ja kiistoja

Pastoraalikirjeiden kuvailemista vastustajista on nähtävissä runsaasti juutalaisia piirteitä, joista osa on samoja, jotka voidaan yhdistää myös gnostilaisuuteen. Selkeimmät perusteet juutalaisuuden puolesta ovat vastustajien kertomat juutalaisten tarut (Ἰουδαϊκοὺς μύθοις) (1. Tim. 1:4, 7; 2. Tim. 4:4; Tit. 1:14) sekä genealogioiden (γενεαλογίας) harrastaminen (1. Tim. 1:4; Tit. 3:9). Myyttien ja genealogioiden liittyvät todennäköisesti Vanhan testamentin rabbiiniseen tulkintaan (halakha, haggadah). Väite, että vastustajat sanovat tuntevansa Jumalan (Tit. 1:16) voidaan liittää luontevasti myös juutalaisuuteen, jossa Jumalan tunteminen ilmenee ennen kaikkea suhteessa pakanoihin. Pastoraalikirjeet, jotka on suunnattu erityisesti pakanakristittyjen seurakuntiin Efesokseen ja Kreetalle, mahdollistavat tällaisen tulkinnan juutalaiskristillisistä vastustajista.⁶⁷

Harhaanjohtajia sanotaan löytyvän erityisesti ympärileikattujen joukosta (ἐκ τῆν περιτομῆς) (Tit. 1:10), mikä osoittaa suoraan vastustajien yhteyden juutalaisuuteen tai juutalaiskristittyihin. Askeettisuus oli yleistä muutamien juutalaisten ryhmittymien keskuudessa, ja ruokailuun liittyvät rajoitukset (1. Tim. 4:3) kuuluvat olennaisesti osaksi juutalaista elämäntapaa ja uskoa.⁶⁸

Lakia koskevat kiistat liittyvät myös olennaisesti vastustajiin (Tit. 3:9). Vastustajien kerrotaan haluavan esiintyvän lainopettajina (θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι) (1. Tim. 1:7), mikä on usein tulkittu vastustajien juutalaiseksi piirteeksi. Kuitenkin kyseessä on hieman ironinen tapa esittää vastustajat: he haluaisivat (θέλοντες) esiintyä lainopettajina, mutta todellisuudessa he eivät sitä välttämättä ole. Sana lainopettaja (νομοδιδάσκαλος) on kristillisistä teksteistä löytyvä termi, jota käytetään juutalaisista opettajista (Luuk. 5:17; Ap.t. 5:34), mutta sen merkitys on myös poleeminen ja se voidaan nähdä jopa halventavana sanana. Vaikka sen perusteella ei voida päätellä varmasti vastustajien juutalaista taustaa, osoittaa se kuitenkin sen, että vastustajien opetuksessa laki on ollut erityisessä roolissa. Identiteetin rakentamisen kannalta tekstikohta on olennainen:

⁶⁷ Marshall 1999, 207; Mounce 2000, lxix–lxx.

⁶⁸ Dibelius & Conzelmann 1972, 65; Marshall 1999, 46.

kirjoittaja vertaa omaa näkemystään laista vastustajien käsitykseen, joka ilmeisesti perusteiltaan on oikea, mutta jota he käyttävät väärin.⁶⁹ Tämän vuoksi kirjoittaja luovalla tavalla arvioi uudelleen lakikäsitystä: laki on toki hyvä, kunhan sitä käytetään oikein (1. Tim. 1:8).

Juutalaiseen viitekehykseen ei kuitenkaan sovi opetus ylösnousemuksesta (2. Tim. 2:18) eikä naisten verrattain vapaa toiminta seurakunnassa.⁷⁰ Myös vastustajien askeettiset piirteet voivat viitata niin gnostilaisuuteen kuin juutalaisuuteenkin, mutta myös muita mahdollisia tulkintoja on olemassa, kuten jatkossa tulemme huomaamaan. Epäilemättä vastustajien opetukseen on kuitenkin liittynyt ainakin opetusta laista sekä jonkinlaisia myyttejä, ja ympärileikattuja on ollut mukana harhaoppisten opettajien joukossa.

3.1.3 Naiset merkittävässä roolissa vastustajien piirissä

Vastustajien piirteitä kuvaavan taulukon lisäksi pastoraalikirjeissä on lisäksi paljon muuta materiaalia, jonka perusteella harhaopin luonnetta voidaan tarkastella. Naisilla vaikuttaa olevan varsin vahva rooli kirjoittajan vastustamien valeopettajien toiminnassa sen perusteella, miten pastoraalikirjeissä suhtaudutaan naisten asemaan seurakunnassa. Erityisesti nuoria leskiä näyttäisi olevan mukana valeopettajien toiminnassa (1. Tim. 5:13) ja he ovat alttiita harhaoppisten vastustajien opetukselle (2. Tim. 3:6–7).⁷¹ On hyvin erikoista, että kirjoittaja liittää harhaoppiset valeopettajat näin tiiviisti yhteen tietyn sosiaalisen ryhmän kanssa, mikä puoltaisi käsitystä siitä, että nimenomaan naiset olivat mukana harhaopin levittämisessä.⁷² Myös kirjoittajan vahva kielto naisten opettajana toimimista kohtaan (1. Tim. 2:11–14) viittaa siihen, että naiset toimivat seurakunnassa aktiivisesti ja tähän toimintaan on liittynyt jotakin kyseenalaista.⁷³

Paten mukaan harhaopin taustalla voidaan nähdä yhteyksiä Efesoksessa vallinneeseen Artemis-kulttiin. Tähän viittaavat erityisesti naisten pukeutumiseen liittyvät ohjeet (1. Tim. 2:9-10), joiden hän esittää vastustavan Artemis-papittarille tyypillistä koreaa pukeutumista. Myös naisten vapaaseen toimintaan seurakunnassa liittyvä polemiikki (1. Tim. 2:11-14) on tyypillinen osoitus naisten roolista osana Artemis-kulttia.⁷⁴ Artemis-kulttia tutkinut Strelan kuitenkin toteaa, että kehotus hillittyyn käytökseen ja ulkomuotoon (1. Tim. 2:9) ei ole ristiriidassa

⁶⁹ Marshall 1999, 372–373.

⁷⁰ Marshall 1999, 46.

⁷¹ MacDonald 1988, 188.

⁷² Verner 1983, 178.

⁷³ MacDonald 1988, 188.

⁷⁴ Pate 2013, 252.

Artemis-kultin kanssa, vaan ennemmin päinvastoin: myös kulttiin kuuluvilla naisilla oli temppeliin mentäessä pukeutumisohteita, jotka edustavat ennemmin pastoraalikirjeiden kuvailemaa hillittyä linjaa kuin niissä kiellettyä koreilua.⁷⁵

Pastoraalikirjeiden antama kuva naisia villinneistä vastustajista vaikuttaa liittyvän toisella vuosisadalla vaikuttaneisiin askeettisiin liikkeisiin.⁷⁶ Erityisesti naisten suosimaa askeettisuutta edustaa toisen vuosisadan teksteihin lukeutuva *Paavalin ja Teklan teot*. Dennis R. MacDonald esittää, että sekä *Paavalin ja Teklan tekojen* että pastoraalikirjeiden kirjoittajat olisivat tunteneet saman suullisen perinteen Paavali-legendoista, jotka nykyisin tunnetaan niminomaan *Paavalin tekojen* kautta.⁷⁷ Yhteisen tradition olemassaolosta kertoo se, että pastoraalikirjeissä ja *Paavalin ja Teklan teoissa* on nähtävissä lukuisia yhteneväisyyksiä. Molemmissa teksteissä esimerkiksi mainitaan nimeltä Paavalin työtovereita (Onesiforos, Titus) ja vastustajia (Demas, Hermogenes, Aleksandros).⁷⁸

Paavalin ja Teklan teot kertoo nuoresta Tekla-nimisestä neitsyestä, joka kieltäytyy menemästä naimisiin ja alkaa sen sijaan seurata Paavalin opetuksia, joissa korostuu ennen kaikkea askeettisuuden ihannoiti ja sen merkitys pelastuksen kannalta.⁷⁹ Tällaisten kertomusten on ajateltu olleen suosittuja naisten keskuudessa naimattomuuden ihannoitiin ja ennen kaikkea vahvan naiskuvan vuoksi.⁸⁰ Pastoraalikirjeissä naisen asema on kuitenkin täysin toinen. Niissä kehoitetaan painokkaasti menemään naimisiin ja synnyttämään lapsia, ja suhtaudutaan torjuvasti kaikkeen askeettisuuteen (1. Tim. 4:1–3). Ylipäätään pastoraalikirjeiden taustalla vaikuttava arvomaailma on saanut vahvasti vaikutteita kreikkalais-roomalaisen yhteiskunnan mallista, jota tarkastellaan enemmän luvussa 4.2. Pastoraalikirjeissä mainitut vanhojen naisten tarinat (γραῶδεις μύθους)

⁷⁵ Strelan 1996, 155.

⁷⁶ Marshall 1999, 50.

⁷⁷ MacDonald 1983, 65.

⁷⁸ MacDonald 1983, 60; Barrier 2009, 41.

⁷⁹ μακάριοι οἱ ἀγὴν τὴν σάρκα τηρήσαντες, ὅτι αὐτοὶ ναὸς θεοῦ γενήσονται. μακάριοι οἱ ἐγκρατεῖς, ὅτι αὐτοῖς λαλήσει ὁ θεός. μακάριοι οἱ ἀποταξάμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅτι αὐτοὶ εὐαρεστήσουσιν τῷ θεῷ. μακάριοι οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὸν θεόν. *Autuaita ne, jotka pitävät lihansa puhtaina: he ovat Jumalan temppeli. Autuaita ne, jotka hillitsevät itsensä: heille Jumala puhuu. Autuaita ne, jotka pysyvät erossa tästä maailmasta: he ovat Jumalalle mieluisia. Autuaita ne, joilla on vaimot, mutta jotka ovat niin kuin heillä ei olisi: he ovat Jumalan perillisiä.* (APTh 3.5)

στερεῖ δὲ νέους γυναικῶν καὶ παρθένους ἀνδροῶν, λέγων Ἄλλως ἀνάστασις ὑμῶν οὐκ ἔστιν, ἐὰν μὴ ἀγνοί μείνητε καὶ τὴν σάρκα μὴ μολύνητε ἀλλὰ τηρήσητε ἀγνήν.

Mutta hän [Paavali] houkuttelee vaimoja nuorilta miehiltä ja neitsyitä aviomiehiltä sanoen, että ylösousemusta ei ole, jos ette pysy puhtaina ettekä saastuta lihaanne, vaan pidätte sen puhtaan. (APTh 3.12) Barrier 2009, 78–79, 98–99.

⁸⁰ MacDonald 1988, 183.

(1. Tim. 4:7) liittyvät siis todennäköisesti näihin suullisesta perinteestä tunnettuihin kertomuksiin Paavalista ja Teklasta. Lisäksi pastoraalikirjeissä askeettista elämäntapaa pidetään pahojen henkien vaikutuksen tuloksensa (1. Tim. 4:1), kun taas puolestaan Paavalin ja Teklan teoissa askeettisen elämäntavan kautta Jumala puhuu ihmiselle (APTh 3:5). Huomionarvoista on myös se, miten pastoraalikirjeissä kielletään naista opettamasta (1. Tim. 2:12), kun taas Paavalin ja Teklan teoissa Tekla opettaa, julistaa ja jopa kastaa itsensä.⁸¹

Pastoraalikirjeiden on nähty esittävän vaihtoehdoisen kuvan Paavalista ja tämän opetuksista: suullisesta perinteestä tutun radikaalin askeetti-Paavalin vastustaminen johti sosiaalisesti konservatiivisen liikkeen syntyyn kirkossa.⁸² MacDonaldia kritisoinut Barrier toteaa, että uskottavammalta vaikuttaa kuitenkin se, että sekä pastoraalikirjeiden että *Paavalin ja Teklan tekojen* taustalla olisivat toisistaan erilliset käsitykset kristillisestä, erityisesti paavalilaisesta, perinnöstä ja traditiosta, eikä varsinaista yhteistä suullista traditiota. Hänen mukaansa se, että pastoraalikirjeissä ei mainita kertaakaan Teklaa, on jo itsessään hyvä peruste kyseenalaistaa yhteisen suullisen tradition olemassaolo. Lisäksi tekstien teologiset painotukset ovat hänen mukaansa niin yleisiä ja ominaisia toisen vuosisadan kristillisyydelle, ettei niiden voida tulkita olevan vastauksia toisilleen, vaan osoittavat pikemminkin kirjoittajien itsenäistä ajattelua.⁸³ Vaikka tekstien taustalla ei voida välttämättä nähdä yhtenäistä suullista traditiota, on kuitenkin ilmeistä, että toisella vuosisadalla on ollut toisistaan poikkeavia käsityksiä Paavalin opetuksesta.⁸⁴

3.1.4 Vastustajat poikkeavan paavalilaisen tulkinnan edustajina

On siis mahdollista, että vastustajat ovat muita kristittyjä, jotka poikkeavat pastoraalikirjeiden kirjoittajan edustamasta paavalilaisuudesta. Toisella vuosisadalla paavalilaisia traditioita oli olemassa useita erilaisia, mihin pääsyynä oli mitä ilmeisimmin Paavalin opetuksen ja perinnön monitulkintaisuus.⁸⁵ Esimerkiksi Paavalin opetus kuolemasta ja ylösnousemuksesta (Room. 6) on hyvin moniselitteistä. Samoin monitulkintaisuutta on saattanut aiheuttaa miesten ja naisten ykseys Kristuksessa (Gal. 3:28), mistä heijastelee pastoraalikirjeiden antamat ohjeet naisten asemasta seurakunnassa (1. Tim. 2:11–14).

⁸¹ MacDonald 1983, 53, 58–59.

⁸² MacDonald 1983, 62–66; Aageson 2008, 195.

⁸³ Barrier 2009, 41, 43.

⁸⁴ Lehtipuu 2015, 304.

⁸⁵ MacDonald 1983, 97.

Samantyyppisiä väärinymmärryksiä löytyy myös aidoista Paavalin kirjeistä. Kiistaa lain merkityksestä on ollut juutalaiskristittyjen kanssa (Room. 7; Gal. 3; Fil. 3:1–11; Kol. 2:8–23), ruokarajoitukset ovat aiheuttaneet konflikteja (Room. 14; 1. Kor. 8; Kol. 2:16–23), seksuaalinen asketismi on ennenkin ollut ongelmana seurakunnissa (1. Kor. 7:1–16) sekä väärinymmärryksiä on ollut ylösnousemusta koskien (1. Kor. 15:12–34; Fil. 3:10–21).⁸⁶ Pastoraalikirjeiden vastustajien askeettiset piirteet ja käsitys siitä, että ylösnousemus on jo tapahtunut, viittaa vahvasti toisen vuosisadan kristilliseen askeettisuuteen, jossa tyypillisesti ylösnousemus käsitettiin hengellisesti ja mahdolliseksi tapahtuvan jo tässä elämässä siveellisyyden harjoittamisen kautta.⁸⁷ Kirjeissä esiintyvät vastustajien juutalaiset piirteet voisivat yhtäläillä olla näin ollen juutalaiskristittyjä, jotka ovat tulkinneet Paavalin opetuksia omista lähtökohdistaan käsin.

Vastustajat ovat mitä ilmeisemmin olleet aiemmin pastoraalikirjeiden kirjoittajan edustaman opin mukaisia kristittyjä, jotka sittemmin ovat kääntyneet pois oikeasta uskosta. Tätä ajatusta tukee se, että useissa tekstikohdissa vastustajien mainitaan luopuneen tai kääntyneen pois uskosta ja Paavalin opetuksista. Verbit ἀστοχέω, *eksyä* (1. Tim. 1:6, 6:21; 2. Tim. 2:18), ἀποστρέφω, *kääntyä pois* (2. Tim. 1:15, 4:4; Tit. 1:14), ἐκτρέπω, *kääntyä pois, muuttaa suuntaa* (1. Tim. 1:6, 5:15, 6:20; 2. Tim. 4:4) viittaavat siihen, että vastustajat ovat aiemmin tunnustaneet oikeaa uskoa, mutta ovat sittemmin kääntyneet siitä pois päin ja lähteneet väärään suuntaan.⁸⁸ Pastoraalikirjeiden kirjoittajan mukaisen paavalilaisen opetuksen torjunta ilmenee, kun kirjoittaja kertoo kaikkien ”luopuneen minusta” (2. Tim. 1:15). Torjunta voi koskea Paavalia henkilökohtaisesti, mutta konteksti huomioiden todennäköisempi tulkinta on se, että vastustajat torjuvat Paavalin version kristillisen opetuksen sanomasta.⁸⁹ Myös tapa, jolla kirjoittaja kehottaa Timoteusta pitämään huolen siitä, mikä on uskottu hänen haltuunsa (παραθήκη⁹⁰) (1. Tim. 6:20, 2. Tim. 1:12, 14) viittaa siihen, että myös vastustajat ovat saattaneet väittää edustavansa paavalilaista ajattelua.⁹¹

⁸⁶ Marshall 1999, 47.

⁸⁷ Erityisesti toisen vuosisadan apokryfinen akta-kirjallisuudessa, esim. Johanneksen ja Tuomaan teoissa. Lehtipuu 2015, 300.

⁸⁸ LSJ; Mounce 2000, 26.

⁸⁹ Marshall 1999, 717.

⁹⁰ Παραθήκη tarkoittaa talletusta, joka on annettu jonkun huolehdittavaksi. Sanaa voidaan käyttää myös kuvainnollisesti tarkoittamaan opetuksen eteenpäin antamista, mikä tässä yhteydessä tarkoittaa evankeliumia ja apostolista opetusta, joka on peräisin ”Paavalilta”. Marshall 1999, 675.

⁹¹ Marshall 1999, 47.

Tekstien perusteella näyttäisi siis siltä, että vastustajat nousevat ryhmän sisältä. On mahdollista, että vastustajat ovat voineet olla osa paikallisten seurakuntien vanhimpia (πρεσβύτεροι).⁹² Tähän viittaa erityisesti se, että Timoteusta kehoitetaan harkitsemaan kätten päälle panemista tarkoin, jotta ei joutuisi osalliseksi toisten synneistä (1. Tim. 5:22) ja se, että kirjoittaja painottaa sitä, että seurakunnan kaitsijan on pitäydyttävä ”oppimme mukaisessa, luotettavassa sanassa” (Tit. 1:9). Tituksen tehtäväksi on annettu vanhimpien asettaminen seurakuntiin aiemmin annettujen ohjeiden mukaan (Tit. 1:5), mutta nyt kirjeessä annetaan kuitenkin ohjeita heitä koskien, minkä perusteella voidaan ajatella juuri aiempien ohjeiden olleen riittämättömiä ongelmien ilmettyä seurakunnassa. Käsitys siitä, että vastustajat nousevat itse asiassa oman viiteryhmän sisältä eivätkä ole ns. ulkopuolelta tulevia vastustajia, saa erityisesti tukea tekstikohdista, joissa kirjoittaja nimeää vastustajia. Vastustajat ovat tai ovat historiallisesti olleet nimeltä tunnettuja yhteisön jäseniä. Hymenaioksesta ja Aleksandroksesta kerrotaan, että he ovat hylänneet hyvän omatunnon ja haaksirikkoutuneet uskossaan (ἦω τινες ἀπωσάμενοι περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν) (1. Tim. 1:19–20). Kirjoittajalla on ollut mahdollisuus kurinpidollisiin toimiin (1. Tim. 1:20), mikä viittäisi siihen, että vastustajat nousevat nimenomaisesti yhteisön sisältä. Koska kirjeet ovat pseudepigrafisia, henkilöhahmot voivat olla myös fiktiota, mutta todennäköisimmin hahmot viittaavat joihinkin historiallisiin hahmoihin, jotka ovat olleet tunnettuja varhaisen kristillisyyden piirissä.⁹³

3.1.5 Yhteenveto

Edellä esitettyjen tarkastelujen perusteella pastoraalikirjeiden esiintuomat harhaoppisten opettajien piirteet ovat moninaiset. Piirteet yhdistämällä ei pystytä hahmottamaan yhtä tunnettua toisella vuosisadalla vaikuttanutta ryhmää, vaan ennemminkin moninaiset piirteet vaikuttaisivat viittaavan siihen, että kaikki vastustajat eivät edusta samoja ajatuksia, vaan kyseessä on monia yksittäisiä poikkeuksia. Eräänä hallitsevana piirteenä näyttäisi kuitenkin olevan askeettisuus. Pastoraalikirjeiden vastustamat harhaoppiset opettajat vaikuttavat nousevan oman yhteisön sisältä, eivätkä niinkään yhteisön ulkopuolelta. Uskottavimmalta vaihtoehdolta vaikuttaa, että pastoraalikirjeiden vastustamat harhaoppiset opettajat ovat edustaneet poikkeavaa tulkintaa paavalilaisesta ajattelusta, eivätkä niinkään puhtaasti varhaista gnostilaisuutta, juutalaisuutta tai juutalaiskristillisyyttä.

⁹² Barentsen 2014, 395.

⁹³ Marshall 1999, 413; Johnson 2001, 145.

Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta katsottuna kysymykseksi muodostuu se, missä mielessä voidaan edelleen puhua vastustajista ulkoryhmänä. Barentsenin mukaan⁹⁴ sosiaalisen identiteetin näkökulmasta tarkasteltaessa vastustajia ei voida suoranaisesti nähdä ulkoryhmänä, sillä valeopettajia ei voida identifioida tarkasti osaksi jotain tiettyä ryhmittymää. Hänen mukaansa vastustajat ovat ennemminkin vain yhteisön sisällä olevia yksittäisiä poikkeuksia, mikä vaikuttaakin tarkastelujen perusteella uskottavalta ehdotukselta.⁹⁵ Tällainen näkemys ulkoryhmän määrittelystä jää kuitenkin varsin suppeaksi. Ulkoryhmänä voidaan pitää sisäryhmän, pastoraalikirjeissä oikeaoppisten kristittyjen, ulkopuolelle jäävää joukkoa, josta pyritään erottautumaan. Vaikka pastoraalikirjeiden kirjoittaja ei osoita vastustajien edustavan mitään tiettyä, eksplisiittistä ryhmää, vastustajat kuitenkin kuvataan kollektiivisena joukkona.⁹⁶ Eslerin mukaan tilanteissa, joissa ei ole täysin ilmeistä, puhutaanko samaan sisäryhmään kuulujista vai onko kyseessä todellinen skismaattinen ryhmien välinen tilanne, on tutkimuksellisesti selkeämpää puhua kahdesta eri ryhmästä.⁹⁷

3.2 Sosiaalisen identiteetin muotoutuminen ryhmien välisen vertailun avulla

Sosiaalisen identiteetin teorian keskeinen ajatus on se, että sosiaalinen identiteetti rakentuu ennen kaikkea ryhmien välisen vertailun avulla. Ulkoryhmällä tarkoitetaan tässä yhteydessä harhaoppisia vastustajia ja sisäryhmällä kirjoittajan edustamaa terveen opin mukaisia kristittyjä. Seuraavaksi tarkastelen sitä, missä määrin ja millä tavalla tämä vertailu ilmenee pastoraalikirjeissä.

Vastustajista käytetään vain muutamia erilaisia nimityksiä pastoraalikirjeissä. Margaret MacDonaldin mukaan voimakas ilmaisu vastustaja, ἀντικείμενος (1. Tim. 5:14) voidaan tulkita viittaavan ennemmin ei-kristittyihin vastustajiin kuin muihin kristittyihin.⁹⁸ Tätä tulkintaa tukee se, että termi voidaan ymmärtää tarkoittavan henkilöä, joka vastustaa evankeliumia.⁹⁹ Luvussa 4.1 tarkastellaan perusteellisemmin sitä, mitä evankeliumilla oikeastaan tarkoitetaan pastoraalikirjeiden kontekstissa. Harhaoppinen ihminen, αἰρετικὸς ἄνθρωπος (Tit. 3:10) puolestaan viittaa henkilöön, jolla on lahkolaisia näkemyksiä, joita hän

⁹⁴ Barentsenin tutkimus keskittyy Ensimmäiseen kirjeeseen Timoteukselle, eikä kata tarkastelussaan kaikkia kolmea pastoraalikirjettä. Barentsen 2014, 389–406.

⁹⁵ Barentsen 2014, 402.

⁹⁶ Tästä lisää luvussa 3.2.

⁹⁷ Esler 2003, 27.

⁹⁸ MacDonald 1988, 168.

⁹⁹ Marshall 1999, 605.

edistää seurakunnassa.¹⁰⁰ Kuitenkin pääsääntöisesti pastoraalikirjeissä vastustajia kuvataan epämääräisesti termeillä ”jotkut” tai ”eräät” (τις) (esim. 1. Tim. 1:3,6, 5:15; Tit. 1:12). Sosiaalisen identiteetin näkökulman valossa vastustajien kuvaileminen epämääräisesti vahvistaa negatiivista stereotypiaa: vastustajat nähdään kasvottomana ja yhtenäisenä joukkona.¹⁰¹ Tähän kasvottomuuteen on helppo liittää kirjeiden kirjoittajan kuvaamat negatiiviset piirteet, kuten syytökset turhista tutkiskeluista, ymmärtämättömyydestä tai tyhjänpuhumisesta (1. Tim. 1:4,7; Tit. 1:10–11). Huomattavaa on, että Toinen kirje Timoteukselle poikkeaa tässä suhteessa kahdesta muusta pastoraalikirjeestä. Toisessa kirjeessä Timoteukselle vastustajia kuvataan pääsääntöisesti nimeämällä henkilöt (2. Tim. 2:17, 4:10, 4:14) tai kuvaamalla pahelistan avulla vältettävää toimintaa tai ominaisuuksia (2. Tim. 3:2–8). Tässä mielessä Toinen kirje Timoteukselle hyödyntää eniten poleemiselle retoriikalle tyypillistä tapaa osoittaa olemassa oleva vastustaja paheluetteloiden ja nimeltä mainitsemisen keinoin.

Parhaiten ryhmien välinen vertailu ilmenee tilanteissa, joissa pastoraalikirjeiden kirjoittaja tarttuu vastustajien ajatteluun, antautuu teologiseen keskusteluun ja perustelee oman näkemyksensä oppinsa mukaisen opetuksen valossa. Kuten jo retoristen keinojen yhteydessä todettiin, tällaisia tekstikohtia tulee pastoraalikirjeissä vastaan vain harvoin (1. Tim. 1:7–11; 4:3–5, 7–8; 6:5–10). Sosiaalisen identiteetin rakentumisen kannalta nämä ovat kuitenkin merkittäviä tekstikohtia, sillä näissä kirjoittaja muotoilee teologiaansa ennen kaikkea suhteessa vastustajien opetukseen, joka haastaa identiteettiä. Vanhan testamenttiin tukeutuminen oikean opin perusteena tulee pastoraalikirjeissä ilmi useissa kohdissa. Tämä oli toisen vuosisadan ortodoksian puolustamisessa yleinen tapa osoittaa harhaoppisten opetusten vääräksi ja toisaalta saada tukea omalle opetukselleen.¹⁰² Vanhan testamentin argumentatiivinen käyttö harhaoppisia vastaan osoittaa, ettei pastoraalikirjeiden kirjoittajalla ja vastustajilla ollut merkittävää erimielisyyttä kirjoitusten arvovallasta ja että ristiriitakysymykset ovat olleet sellaisia, että niihin on ollut löydettävissä perusteita Vanhan testamentin teksteistä.¹⁰³

¹⁰⁰ Marshall 1999, 337.

¹⁰¹ Ryhmien välisessä vertailutilanteessa on tyypillistä, että ulkoryhmä stereotyyppitetään niin, että se nähdään yhtenäisenä ja ulkoryhmän yksilöiden väliset erot pieninä. Oakes et al. 1994, 54–55; Du Toit 1994, 406.

¹⁰² Bauer 1972, 195.

¹⁰³ Bauer 1972, 199.

Ensimmäinen esimerkki tästä on keskustelu lain merkityksestä (1. Tim. 1:7–11). Vastustajien kerrotaan esiintyvät lainopettajina, vaikka ovat ymmärtämättömiä. Tähän kirjoittaja vastaa toteamalla ikään kuin itsestään selvyytensä ja ennalta tunnettuna asiana (οἶδαμεν), että laki on hyvä.¹⁰⁴ Kuitenkin kirjoittaja täsmentää, että lain hyvyyden ehtona on se, että sitä käytetään lain tarkoituksen mukaisesti (ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆσθαι) (1. Tim. 1:8–10). Tässä huomataan paavalilaisen lakikäsitteen muuttuneen: lain hyvyys on aiemmin ollut ehdoton (esim. Room. 7:16), mutta nyt pastoraalikirjeissä ehdollistettu.¹⁰⁵ Lain tarkoituksenmukaista käyttöä seuraa pahelista (1. Tim. 1:9–10), jonka muotoilussa kirjoittaja käyttää tukena dekalogia (Ex. 20:3–4,12–16; Deut. 5:6–8,16–20¹⁰⁶). Kirjoittaja ei listan avulla osoita sitä, mitä syntii vastustajat tekevät, vaan pyrkii ennemminkin osoittamaan lain rajoitukset: laki on säädetty syntisiä ihmisiä varten, eikä sillä ole muuta tarkoitusta kuin osoittaa synti.¹⁰⁷ Koska vastustajat kuvataan lainopettajiksi (1. Tim. 1:7), sosiaalisen identiteetin näkökulmasta kirjoittaja pyrkii tuomaan uuden näkökulman lakiin, josta vastustajilla on selvästi väärä tulkinta. Lain tarkoituksenmukaista käyttöä korostamalla kirjoittaja tekee pesäeroa vastustajien väärään tulkintaan¹⁰⁸, jossa laki käsitetään rajoittavana (esim. ruokien ja naimisiinmenon kieltäminen, 1. Tim. 4:3). Kirjoittaja ei niinkään pyri hahmottelemaan paavalilaisesta lakikäsitteestä poikkeavaa näkemystä, vaan ennen kaikkea tuomaan esille jo aiemmin tunnetun lakikäsitteen.¹⁰⁹

Toinen merkittävä tekstikohta käsittelee sitä, kuinka vastustajien kerrotaan kieltävän naimisiinmenon ja tiettyjen ruokien syömistä (1. Tim. 4:3–4). Tähän kirjoittaja vastaa tukeutuen kaiken luodun hyvyyteen (Gen. 1:31), minkä hyväksyminen on osoitus totuuden tuntemisesta ja uskomisesta, eli terveen opin mukaisesta identiteetistä. Askeettisen elämäntavan vaatimukset näin ollen halventavat Jumalan luomistyötä. Terveen opin mukaista on hyväksyä Jumalan luomistyön tulokset ja ottaa ne vastaan oikealla asenteella eli kiittäen (μετὰ εὐχαριστίας). Kaiken luodun hyvyyden lisäksi kirjoittaja menee teologiassaan vielä pidemmälle: Jumalan sana ja rukous jopa pyhittävät (ἁγιάζεται) kaiken (1.

¹⁰⁴ Roloff 1988, 72.

¹⁰⁵ Dibelius & Conzelmann 1972, 22.

¹⁰⁶ ”jumalattomat, rienaajat, pyhäinhäpäisijät” vrt. *sinulla ei saa olla muita jumalia, älä tee itsellesi jumalankuvaa*; ”isän- ja äidinmurhaajat” vrt. *kunnioita isääsi ja äitiäsi*; ”tappajat” vrt. *älä tapa*; ”siveettömät, miesten kanssa makaavat miehet” vrt. *älä tee aviorikosta*; ”sieppaajat” vrt. *älä varasta*; ”valehtelijat, valanrikkoajat” vrt. *älä todista valheellisesti toista ihmistä vastaan*.

¹⁰⁷ Mounce 2000, 30–31, 44.

¹⁰⁸ Marshall 1999, 373.

¹⁰⁹ Mounce 2000, 44.

Tim. 4:5).¹¹⁰ Askeettisuuden harjoittaminen ja Jumalan luodusta luopuminen ei kuulu kirjoittajan edustaman terveen opin mukaiseen kristityn käytökseen.

Ruumiinharjoittamisen (σωματικὴ γυμνασία) suhde oikeaan uskoon (εὐσέβεια¹¹¹) on yhtäläillä kiistanalaista (1. Tim. 4:7–8). Ilmeisesti vastustajien opetukseen kuuluu jonkinlaista ruumiinharjoittamista, mikä jälleen viittaa vastustajien askeettisiin taipumuksiin.¹¹² Myös oikean opin mukaisen kristityn elämään kuuluu harjoittelu (γυμνάζω), mutta ruumiin sijaan harjoittelun kohteena on oikea usko ja Jumalaa kunnioittava asenne. Tässä kohden kirjoittaja siis luovalla tavalla muuttaa tarkastelukulmaa: harjoittelu on kyllä hyväksi, mutta ei sellainen harjoittelu, jota vastustajat harrastavat. Tähän hän tarjoaa vastaukseksi uskon harjoittamisen, jonka merkitystä kirjoittaja perustelee sillä, että siihen liittyy lupaus sekä nykyisestä että tulevasta elämästä. Ruumiinharjoittamisella ei puolestaan ole samanlaista soteriologista arvoa, sillä siitä on vain hyötyä vain vähän aikaan (ὀλίγον).¹¹³

Vastustajien kerrotaan käyttävän uskoa (εὐσέβεια) myös tulon tai voiton lähteenä (νομιζόντων πορισμὸν) (1. Tim. 6:5–10). Retorinen tarkastelu osoittaa, vastustajien kuvaaminen ahneeksi on eräs tavallinen poleeminen tapa erottautua heistä. Kuitenkin kirjoittaja jatkaa jälleen muotoilemalla omaa teologiaansa, mikä viittanee siihen, ettei kyseessä ole pelkästään retorinen keino, vaan vastustajien opetuksen taustalla on aito voiton tavoitteluun liittyvä ongelma. He käyttävät uskoa väärin saaden siitä jollakin tavalla hyötyä itselleen. Hieman aiemmin kirjoittaja nostaa esiin seurakunnan vanhimpien ansaitseman taloudellisen tuen (1. Tim. 5:17–18), jonka oikeutusta hän perustelee viittaamalla jälleen kirjoituksiin (Deut. 19:15, 25:4). Vastustajien ongelmallinen opetus on saattanutkin liittyä väärinkäytöksiin vanhimpien elatuksessa. Kirjoittaja muuttaa taas tarkastelukulmaa: oikea usko on toki rikkauden lähde (πορισμὸς μέγας), mutta hengellisessä mielessä, eikä siis siinä mielessä, jossa vastustajat sitä käyttävät. Rikkaus tulee vain yhteydessä oikeaan asenteseen, tällä kertaa yhdessä tyytyväisyyden (μετὰ ἀνταρκείας) kanssa. Tätä kirjoittaja perustelee tukeutuen tunnettuun sanontaan ”Emme me ole tuoneet mitään mukaanamme maailmaan emmekä voi viedä mitään täältä pois” (1. Tim. 6:8), jolle paralleelleja löytyy Vanhasta testamentista (Job. 1:21; Saarn. 5:14). Tyytyväisyyteen liittymätön

¹¹⁰ Johnson 2001, 248.

¹¹¹ εὐσέβεια-sanan merkitystä osana terveen opin mukaista kristityn identiteettiä käsitellään tarkemmin luvussa 4.2.

¹¹² Dibelius & Conzelmann 1972, 68.

¹¹³ Mounce 2000, 252.

rikkauden tavoittelu johtaa lopulta tuhoon ja perikatoon (1. Tim. 6:9), mutta tyytyväisyys liittyy olennaisesti uskoon (εὐσεβεία), jolla puolestaan on merkittävä soteriologinen arvo.¹¹⁴ Kirjoittaja osoittaa jälleen väärän tavan toimia, mutta myös tarttuu siihen esitellessään oikeaoppisen version vastustajien toimintatavasta. Ajatuksellinen lähentyminen vastustajien kanssa liittyy siihen, että vastustajat nousevat oman ryhmän sisältä ja tällä tavalla kirjoittaja pyrkii osittain palauttamaan heitä opillisesti oikeaan kuriin.

Vaikka teksteistä on löydettävissä nämä muutamat kohdat, joissa ryhmien välistä vertailua on selvästi nähtävissä, pastoraalikirjeissä sosiaalinen identiteetti muotoutuu suhteessa ulkoryhmään kuitenkin ensisijaisesti retoristen keinojen avulla. Vastustajista puhuttaessa kirjoittaja pyrkii ennen kaikkea luomaan heistä negatiivisen kuvan, ei niinkään kuvaamaan heidän väärää oppiaan tai virheellistä tapaansa toimia. Näitä yllämainittuja muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta pastoraalikirjeiden kirjoittaja ei antaudu teologiseen keskusteluun vastustajiensa näkemyksen kanssa, vaan pyrkii kokonaisvaltaisesti mustamaalaamaan heitä. Syy tähän vaikuttaa ilmeiseltä: myös vastustajat tukeutuvat paavalilaiseen auktoriteettiin, mikä tekee teologisen argumentoinnin turhaksi. Pastoraalikirjeiden tärkeimpänä tehtävänä näyttää olevan ensisijaisesti oikeanlaisen paavalilaisen tulkinnan vakiinnuttaminen eikä ulkopuolelta tulevien vastustajien mielenmuuttaminen tai sisäryhmään kuuluneiden vastustajien palauttaminen takaisin osaksi yhteisöä. Ryhmien välinen vertailu ei näytä olevan pastoraalikirjeissä pääasiallinen keino erottautua vastustajista ja muodostaa sosiaalista identiteettiä. Harhaopin tunnistaminen kuitenkin johtaa itsemäärittelyyn, jonka ilmenemistä pastoraalikirjeissä tarkastelemme seuraavaksi.¹¹⁵

¹¹⁴ Johnson 2001, 294; Saarinen 2008, 103–104.

¹¹⁵ MacDonald 1988, 173.

4. Terveen opin mukainen kristitty

Tässä luvussa tarkastelen sitä, millä tavalla itsekategorisointia tapahtuu pastoraalikirjeissä. Analyysissä käytän apuna Bar-Talin jaottelua ryhmän uskomuksista. Millaisia ryhmän yhteisiä uskomuksia pastoraalikirjeistä on löydettävissä? Millaiset ovat pastoraalikirjeiden taustalla vaikuttavat ideologia ja tavoitteet? Tämän jälkeen analysoin käytökseen liittyviä normeja ja arvoja, joihin pastoraalikirjeiden mukaan sisäryhmään kuuluvien tulisi kategorisoida. Miten siis ”terveen opin” mukaiset kristityn tulee käyttäytyä ja miksi? Lisäksi tarkastelen lyhyesti pastoraalikirjeiden kuvaamia ideaalikristityn esimerkkejä, joita mainitaan kirjeissä muutamia. Toisin kuin aidoissa Paavalin kirjeissä, joissa tasapainoillaan tämän maailman ja tulevan Jumalan valtakunnan välillä, pastoraalikirjeissä keskitytään ennemminkin löytämään tapoja elää kristittynä tässä maailmassa.¹¹⁶ Pastoraalikirjeet hahmottelevat sitä, millainen sosiaalinen elämä on mahdollista erityisesti kristityille, jotka elävät pakanoiden ja kirjeiden kuvaamien vastustajien keskellä.¹¹⁷ Tämän vuoksi sosiaalinen identiteetti vaikuttaa rakentuvan pastoraalikirjeissä vahvasti juuri itsekategorisoinnin kautta.

Luvun toinen keskeinen tavoite on analysoida prototyyppisen johtajuuden näkökulmasta pastoraalikirjeiden kirjoittajan luomaa kuvaa Paavalista. Mitä pastoraalikirjeissä kerrotaan Paavalista? Voidaanko sanoa, että pastoraalikirjeiden antama kuva Paavalista on jopa hieman myyttinen? Missä mielessä kirjeiden Paavali edustaa prototyyppistä johtajuutta? Näiden kysymysten lisäksi tarkastelen sitä, mikä merkitys sosiaalisen identiteetin kannalta on sillä, että pastoraalikirjeiden esittämä Paavali on juuri kuvatuunlainen. Lopuksi vielä tarkastelen sitä, mikä merkitys ja rooli kirjeiden vastaanottajilla Timoteuksella ja Tituksella on sosiaalisen identiteetin muotoutumisen kannalta.

Sisäryhmästä käytän nimitystä sisäryhmä, terveen opin mukainen kristitty tai yksinkertaisesti kristitty. Pastoraalikirjeissä itsessään sisäryhmästä ei varsinaisesti käytetä mitään yhtenäistä nimitystä, minkä vuoksi määrittely on tarpeellinen. Kaikissa kolmessa kirjeessä kirjoittaja puhuu usein monikon ensimmäisessä persoonassa, erityisesti yhteistä uskoa korostavissa tekstikohdissa (esim. 1. Tim. 3:16; 2. Tim. 1:9–10; Tit. 2:11–14). Kuitenkin toisinaan jää epäselväksi, puhuuko kirjoittaja yhteisesti ”meistä” tarkoittaen koko laajempaa kuulijakuntaa vai tarkoittaen ennemmin itseään yhdessä kirjeen vastaanottajan,

¹¹⁶ MacDonald 1988, 163.

¹¹⁷ Pervo 2010, 234.

Timoteuksen (1. Tim. 1:5; 2. Tim. 1:14) tai Tituksen (Tit. 3:3) kanssa. Vain muutaman kerran sisäryhmästä käytetään erityistä nimitystä: valitut (τοὺς ἐκλεκτούς, 2. Tim. 2:10), Jumalan valitut (ἐκλεκτῶν θεοῦ, Tit. 1:1) ja Jumalan ihminen (ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος) (2. Tim. 3:17). Sisäryhmään näyttää kuuluvan merkittävä määrä pakanakristittyjä, sillä evankeliumia ja uskoa julistetaan pastoraalikirjeiden mukaan kansoille (ἔθνος¹¹⁸) (1. Tim. 2:7; 1. Tim. 3:16; 2. Tim. 4:17) ja kirjeiden kontekstin perusteella voidaan olettaa kuulijakuntaan kuuluneen merkittävä määrä hellenistikristittyjä.

4.1 Jaetut uskomukset: Ideologia, tavoitteet

Itsekategorisoinnin tarkastelu pastoraalikirjeissä lähtee liikkeelle kysymyksestä, mitä terveen opin mukainen kristitty uskoo. Tähän kysymykseen vastaamalla voidaan löytää ideologia, jonka perustalle pastoraalikirjeet rakentavat sosiaalista identiteettiä. Seuraavaksi tarkastelen siis sitä, millaisena kristillinen usko näyttäytyy pastoraalikirjeiden perusteella. Ideologiaan linkittyy vahvasti myös tavoitteet, eli tulevaisuuden taso, jota ryhmä yhdessä tavoittelee. Tavoitteena voidaan pitää pyrkimystä, jota kohti uskon perusteella ollaan menossa. Tätä voidaan tarkastella katsomalla, mitä teksti puhuu pelastuksesta ja tulevasta elämästä. Millaisena näyttäytyy pastoraalikirjeiden eskatologinen ja soteriologinen perspektiivi?

Pastoraalikirjeissä Jumala ennen kaikkea kuvataan pelastajana (σωτήρ) (1. Tim. 1:1, 2:3, 4:10; Tit. 2:10), etenkin uskovien pelastajana (1. Tim. 4:10). Tämä Jumalan aktiivinen rooli pelastajana on hyvin luonteenomaista pastoraalikirjeiden teologiassa.¹¹⁹ Myös Jeesusta nimitetään pelastajaksi useaan otteeseen (2. Tim. 1:10; Tit. 1:4, 2:13, 3:6). Pelastaja (σωτήρ) sanana viittaa vahvasti hellenistiseen kulttuuriin, jossa erityisesti keisarikultissa sanaa käytettiin tavallisesti epiteettinä. Juutalaisuudessa termi ei ole ollut laajasti käytössä, etenkin Messiaaseen liitettynä. Toisaalta Septuagintassa Jumala kuvataan muutamaan otteeseen pelastajaksi.¹²⁰ Onkin tärkeä kysymys, mikä merkitys σωτήρ–sanan käytöllä on pastoraalikirjeissä. Dibelius ja Conzelmann esittävät, että termi on joko lainattu hellenistisestä kulttuurista tai sitä on käytetty tarkoituksellisesti osoittamaan keisarikultin vastustamista. Heidän mukaansa jälkimmäinen on todennäköisempi

¹¹⁸ LSJ: Sanan merkitys viittaa pakanakristittyihin tai vieraisiin kansoihin.

¹¹⁹ Roloff 1988, 359.

¹²⁰ Marshall 1999, 292.

pastoraalikirjeiden kontekstissa¹²¹, mutta toisaalta sanan käyttö voi olla kirjoittajan tapa pyrkiä vakiinnuttamaan kristittyjen asemaa yhteiskunnan keskellä. Sosiaalisen identiteetin muotoutumisen kannalta hellenistisestä kulttuurista adoptoitu tapa puhua Jumalasta ja Kristuksesta voisi olla osoitus siitä, ettei terveen opin mukainen uskominen välttämättä edellytä tästä maailmanajasta irrottautumista, kuten askeettiset liikkeet ovat puolestaan voineet opettaa. Pastoraalikirjeissä Jumalaa kuvataan myös ikuiseksi kuninkaaksi, kuolemattomaksi, näkymättömäksi ja ainoaksi Jumalaksi (1. Tim. 1:17). Tämän kuvauksen perusteella keisarikultin vastustaminen vaikuttaa kuitenkin varteenotettavalta tulkinnalta, kun Jumalan kuninkuutta korostetaan. Lisäksi Jumalan kerrotaan olevan yksi (1. Tim. 2:5), elävä Jumala (1. Tim. 4:10), kaiken elämän lähde (1. Tim. 6:13), kuninkaiden Kuningas ja herrojen Herra (1. Tim. 6:15), joka yksin on kuolematon, joka asuu valossa, jota ei voi lähestyä, jota yksikään ihminen ei ole nähnyt eikä voi nähdä (1. Tim. 6:16). Monoteistisen uskon korostaminen (1. Tim. 1:17, 2:5) on juutalainen uskontunnustus ja tärkein rukous (Deut. 6:4), ja myös pastoraalikirjeissä määrittävä tekijä osana kristityn uskoa. Mouncen mukaan tämän korostaminen voidaan nähdä kirjoittajan pyrkimyksenä haastaa vastustajien lahkolainen eksklusiivinen jumalakäsitys ja vahvistaa omaa universaalia käsitystään yhdestä Jumalasta, joka on kaikkien ihmisten Jumala.¹²² Juutalaiseen uskontunnustukseen liittyminen vahvistaa käsitystä siitä, etteivät vastustajat edusta varsinaisesti juutalaisuutta. Lisäksi luomisen merkitystä korostetaan: Jumala on kaiken elämän lähde (1. Tim. 6:13) ja kaikki Jumalan luoma on hyvää (1. Tim. 4:4). Myös ihmisen luomisjärjestykseen otetaan kantaa (1. Tim. 2:13). Luomisen hyvyiden ja tärkeyden korostaminen viittaa siihen, etteivät vastustajat välttämättä jakaneet samaa näkemystä; esimerkiksi askeettisen elämäntavan ihannointiin liittyi usein kriittinen suhtautuminen luotuun todellisuuteen.¹²³

Pastoraalikirjeissä keskeinen uskon kohde on Kristus Jeesus, jonka pelastusteosta kerrotaan varsin runsaasti. Onkin merkille pantavaa, että suurimmaksi osaksi puhutaan Kristus Jeesuksesta (Χριστὸς Ἰησοῦς), ja hyvin harvoin Jeesus Kristuksesta. Bellevillen mukaan sanajärjestys on merkittävä, sillä sanaparissa jälkimmäinen sana kuvailee edellistä. Pastoraalikirjeissä uskon kohteena on siis Kristus, joka on tullut ilmi historiallisessa Jeesuksen

¹²¹ Dibelius & Conzelmann 1972, 103.

¹²² Mounce 2000, 61, 87.

¹²³ de Villiers 2012, 378–379.

pelastustyössä, eikä niinkään Jeesus, joka on Messias tai voideltu. Bellevillen mukaan tämän tyyppinen sanajärjestys esiintyy erityisesti silloin, kun pyrkimyksenä on tarkentaa Kristukseen tai pelastukseen liittyvää oikeaa oppia.¹²⁴ Mielestäni tällä tarkennuksella korostetaan Kristuksen historiallisuutta ja ihmisyyttä. Lisäksi Kristuksesta puhutaan usein Herrana (κύριος) (esim. 1. Tim. 1:2; 2. Tim. 1:2), joka on harvinainen suora kytkös Paavalin kristologiaan.¹²⁵ Pastoraalikirjeistä puuttuu Paavalille ominaisen kristologian korostuksista ristiteologia ja Kristuksen kanssa kärsiminen, vaikka kärsimyksen teema tulee muuten vahvasti esiin erityisesti Toisessa kirjeessä Timoteukselle.¹²⁶

Kristuksen Jeesuksen ihmisyyden korostaminen nousee esille: hänen kerrotaan olleen ihminen (1. Tim. 2:5, 3:16) ja Daavidin jälkeläinen (2. Tim. 2:8). Vaikka Jeesuksen mainitaan olevan Daavidin jälkeläinen, pastoraalikirjeissä ei kuitenkaan missään vaiheessa tuoda esille sitä, että Jeesuksen elämä olisi Israelin kansan messiaanisen odotuksen täyttymys. Daavidin jälkeläisyydellä viitataan pastoraalikirjeissä puhtaasti Jeesuksen ihmisyyteen. Ihmisyyden korostamisessa voidaan nähdä viitteitä antidoketistiseen polemiikkiin, johon ei muutoin puututa ollenkaan, minkä vuoksi selitys vaikuttaa epätodennäköiseltä.¹²⁷ Ihmisyyden korostamisen merkitys saattaakin mielummin löytyä askeettisuuden vastustamisesta: kirjoittaja pyrkii osoittamaan, ettei kannata dualistista käsitystä maailmasta ja ettei lihallinen elämä ole itsessään pahaa, koska Kristuskin on käynyt sen läpi.

Jeesuksen kuolemalle ja ylösnousemukselle annetaan pastoraalikirjeissä paljon painoarvoa. Kristus Jeesus on yksi välittäjä (μεσίτης) Jumalan ja ihmisten välillä (1. Tim. 2:5), joka antoi itsensä lunnaiksi kaikkien puolesta (1. Tim. 2:6). Hänen kerrotaan olevan herätetty kuolleista (2. Tim. 2:8), julistettu vanhurskaaksi Hengen voimasta (1. Tim. 3:16), korotettu kirkkauteen (1. Tim. 3:16) ja että enkelit saivat nähdä hänet (1. Tim. 3:16). Hän antoi itsensä alttiiksi lunastaakseen meidät vapaaksi kaikesta laittomuudesta (ἀνομιὰς) ja puhdistaa omaksi kansakseen tekemään hyviä tekoja (Tit. 2:14) ja tuli maailmaan pelastamaan syntisiä (1. Tim. 1:15). Pelastus on siis Jumalan teko, joka on tapahtunut Kristuksen kautta ja koskee syntisiä. Marshallin mukaan tällainen korostus on pyrkimys vastustaa gnostilaista pelastuskäsitystä, mutta todennäköisemmin se

¹²⁴ Kts. esim. Gal. 3:26, 4:14. Belleville 2013, 226.

¹²⁵ Marshall 1999, 288.

¹²⁶ Roloff 1988, 359.

¹²⁷ Roloff 1988, 360.

liittyy jälleen askeettisuuden vastaisuuden korostamiseen.¹²⁸ Kokonaisuudessaan pastoraalikirjeiden kristologia ei sisällä mitään poikkeavia muotoiluja, joita ei tunnettaisi varhaiskristillisessä traditiossa ja muualla Uudessa testamentissa.¹²⁹ Bellevillen mukaan kristologiset tekstikohdat ovat ennen kaikkea poleemisia ja niiden tärkein tehtävä on osoittaa oikea oppi,¹³⁰ joka näyttäytyy tarkastelun perusteella ennen kaikkea suhteessa askeettisuuteen.

Lakiin suhtaudutaan pastoraalikirjeissä myönteisesti, vaikka varsinainen paavalilainen opetus laista puuttuukin kokonaan. Kirjoittaja kertoo lain olevan hyvä (καλὸς ὁ νόμος) (1. Tim. 1:8), mikä korostaa yhteyttä aitojen Paavalin kirjeiden lakikäsitteeseen (Room. 7:16). Toisin kuin useimmissa aidoissa Paavalin kirjeissä (vrt. Room. 2:17–29 tai Gal. 3) pastoraalikirjeiden kirjoittaja ei laista puhuttaessa tee lainkaan eroa juutalaisuuteen, vaan ennemminkin paavalilainen soteriologia ja ero juutalaiseen lakikäsitteeseen on jo olemassa taustaoletuksena. Kirjoittaja luonnehtii vastustajiaan lainopettajina esiintyviksi (1. Tim. 1:7), mutta toisaalta samalla turvaa oman selustansa antinoministiselta väärinymmärrykseltä tuomalla selväsanaisesti esiin lain tärkeyden ja merkityksen (1. Tim. 1:8–10).¹³¹ Terveen opin mukaisiin kristittyihin lukeutuu myös lainoppinut Zenas (Tit. 3:13), joten lain merkityksen ymmärtäminen kuuluu yhteen terveen opin mukaisen kristillisen identiteetin kanssa. Lain merkitys ei sinänsä poikkea pastoraalikirjeissä Paavalin aitojen kirjeiden lakiteologiasta, sillä sen tarkoituksena on osoittaa synty ja tehdä terve oppi tarpeelliseksi. Pastoraalikirjeissä keskitytään ainoastaan puuttumaan lain oikeaan käyttöön, josta vastustajilla on selvästi ollut kirjoittajan näkökulmasta väärä käsitys.

Pastoraalikirjeissä evankeliumi (εὐαγγέλιον) on keskeinen osa tervettä oppia, vaikka sen sisällöstä kerrotaan eksplisiittisesti varsin vähän. Sen sanotaan olevan iäti Jumalan kirkkautta julistava. Evankeliumi kertoo lain olevan hyvä, kun sitä käytetään lain tarkoituksen mukaisesti ja että laki on säädetty erityisesti niiden takia, jotka toimivat vastoin tervettä oppia (τῆ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται) (1. Tim. 1:11). Evankeliumin sisältöön kuuluu oleellisesti Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus (2. Tim. 1:10, 2:8). Evankeliumin ohella kirjoittaja puhuu opetuksesta (διδασκαλία, λόγος) ja kehotuksesta (παραγγελία), joiden tarkka

¹²⁸ Marshall 1999, 292.

¹²⁹ Roloff 1988, 358.

¹³⁰ Belleville 2013, 242.

¹³¹ Dibelius & Conzelmann 1972, 22.

suhde evankeliumiin jää kuitenkin hieman epäselväksi.¹³² Kuitenkin vaikuttaa siltä, että evankeliumi, jolla selvästi viitataan Kristuksen pelastustyöhön, on se motivaatio, jonka vuoksi oikea opetus on tarpeellista ja minkä vuoksi sitä annetaan. Oikean opin mukaista opetusta kutsutaan ”terveeksi opetuksesi” (τῆ ὑγιαίνουσα διδασκαλία) (1. Tim. 1:10, 6:3; 2. Tim. 1:13; Tit. 2:1) ja tähän opetukseen sisältyy niin ideologinen taso kuin käyttäytymiseen normit. Opetuksen nimittämällä ”terveeksi” on vahva poleeminen merkitys. Nimittämällä oikeaa oppia terveeksi kirjoittaja tulee viitanneeksi väärään opetukseen ”sairaana”, mikä stereotyyppittää vastustajien opetusta negatiivisesti.¹³³ Karrisin mukaan kirjoittaja asettaa oikeaoppisuuden mittariksi Kristuksen Jeesuksen sanojen mukaisen terveen opin, joka johtaa myös oikeanlaiseen käytökseen.¹³⁴ Oikealla opetuksella on oleellinen merkitys pelastuksen kannalta, sillä terveen opin kuulemisella on pelastava vaikutus (1. Tim. 4:16), ja toisaalta väärällä opetuksella on turmiollinen vaikutus pelastuksen näkökulmasta (2. Tim. 2:14).¹³⁵ Opetuksen lisäksi myös totuus (ἀλήθεια) rinnastetaan implisiittisesti evankeliumin kanssa. Totuudella tarkoitetaan Kristuksen Jeesuksen pelastustyötä (1. Tim. 2:5–7), koko terveen opin ydintä. Totuuden tunteminen (ἐπίγνωσιν ἀληθείας) on Jumalan tahdon mukaista ja liittyy pelastukseen (1. Tim. 2:4) ja Paavalin tehtävänä on saattaa Jumalan valitut totuuden tuntemiseen (Tit. 1:1). Totuuden tunteminen on koko opetuksen päämäärä ja siten kristityn identiteettiä määrittävä ominaisuus. Totuuden tunteminen on myös poleeminen ilmaus ja se erottaa vastustajan terveen opin mukaisesta kristitystä, sillä vastustajia luonnehditaan usein totuuden kadottaneiksi, sen vastustajiksi tai sille selkänsä kääntäneiksi (1. Tim. 6:5; 2. Tim. 3:8; Tit. 1:14). Seurakunta on pastoraalikirjeiden määritelmän mukaan totuuden pylväs ja perustus (1. Tim. 3:15), millä perustellaan seurakunnan johtajien auktoriteetti. Tähän palataan tarkemmin luvussa 4.4.

Uskoon (πίστις) liittyvä sanasto on hyvin keskeinen pastoraalikirjeissä ja liittyy tiukasti käsitykseen pelastuksesta. Itse termi ei sinänsä sisällä mitään uutta merkitystä, joka olisi ominaista vain pastoraalikirjeiden teologialle, vaan noudattelee pitkälti samaa linjaa paavalilaisen teologian kanssa. Usko esiintyy pastoraalikirjeissä yleensä merkityksessä ”kristillinen usko” tai synonyymisenä

¹³² Ageson 2008, 95.

¹³³ Saarinen 2008, 100.

¹³⁴ Karris 1973, 559.

¹³⁵ MacDonald 1988, 221.

totuuden kanssa.¹³⁶ Mouncen mukaan πίστις-sanaston laaja käyttö on osoituksena siitä, että pastoraalikirjeiden vastustajat hyökkäsivät ”uskoa” vastaan.¹³⁷ Vaikuttaa kuitenkin enemmän siltä, että usko on se, joka määrittää kristityn identiteettiä olennaisesti pastoraalikirjeiden perusteella. Kirjoittaja käyttää πίστις-sanastoa jopa hieman retorisessa mielessä nimittäessään vastustajia uskosta luopuneiksi tai siitä poiskääntyneiksi (ἀπωθέω, ἀστοχέω) (1. Tim. 1:19, 6:21; 2. Tim. 2:18). Lisäksi vastustajien uskoa kuvataan kelvottomaksi (ἀδόκιμος) (2. Tim. 3:8) ja Titusta kehoitetaan nuhtelemaan heitä, jotta he tulisivat uskossaan terveiksi (Tit. 1:13). Usko on ennen kaikkea se asia, joka määrittää Jumalan valitut (Tit. 1:1). Adjektiivia πιστός käytetään myös usein kuvaamaan kristittyjä. Uskollisuus (πιστός) on myös itse Kristuksen ominaisuus (2. Tim. 2:13), mikä liittyy kristityn identiteetin Kristukseen. Epäusko (ἀπιστία) (1. Tim. 1:13; Tit. 1:15) puolestaan on määrittelevä tekijä siinä, ketkä eivät kuulu tähän joukkoon.¹³⁸ Epäuskoistakin pahemmaksi sanotaan kuitenkin sitä, joka on kieltänyt uskonsa (τῆν πίστιν ἥρνηται) (1. Tim. 5:8). Uskon kieltämisellä tarkoitetaan tässä käytännöllisellä tasolla irrottautumista oikean uskon mukaisesta käytöksestä, mutta toisaalta myös sitä, että aiemmin on tunnustanut uskonsa, mutta myöhemmin kieltänyt sen.¹³⁹ Tällä kirjoittaja viitanee vastustajiin, jotka ovat aiemmin kuuluneet sisäryhmään, mutta sittemmin jättäneet kirjoittajan opin mukaisen uskon.

Kristillisen uskon universaalius korostuu pastoraalikirjeissä. Jumala haluaa kaikkien tulevan tuntemaan totuuden ja pelastuvan (1. Tim. 2:4) ja kaikkien puolesta tulee rukoilla (1. Tim. 2:1–7). Pastoraalikirjeiden mukaan usko ei ole jotain salattua, vaan julkista, kaikille julistettua ja ennen kaikkea yleiseen ilmapiiriin sopivaa.¹⁴⁰ Samantyyppistä universaaliin suuntaan muuttuvaa paavalilaista ekklesiologiaa on nähtävissä myös Kolossalaiskirjeessä (Kol. 1:23) ja Efesolaiskirjeessä (Ef. 1:9–10).¹⁴¹ Uskon avoimuus kaikille ihmisille perustellaan juuri sillä, että myös kristityt ovat aiemmin olleet ymmärtämättömiä ja tottelemattomia (Tit. 3:2–7). Käytännössä katsoen pastoraalikirjeistä puuttuu kokonaan kielteisyys maailmaa kohtaan ja ajatus erottautumisesta entisestä elämästä ja elämäntavoista. Uskon avoimuuden korostamisen taustalla voidaan

¹³⁶ Marshall 1999, 214; Mounce 2000, cxxxii.

¹³⁷ Mounce 2000, cxxxii.

¹³⁸ Quinn 1990, 275; Marshall 1999, 214.

¹³⁹ Marshall 1999, 591.

¹⁴⁰ Saarinen 2008, 50–52.

¹⁴¹ Pervo 2010, 95.

nähdä pyrkimys vakiinnuttaa yhteisön paikkaa osana yhteiskuntaa.¹⁴² Kirjoittaja luo vaihtoehdon vastustajien joukosta kumpuavalle askeettisuuden ihannoinnille: kaikille avoimen uskon, jonka toteuttaminen on mahdollista ympäröivän sosiaalisen todellisuuden keskellä.¹⁴³ Usko on avointa kaikille, ja epäuskoa pahempaa onkin uskon kieltäminen (1. Tim. 5:8). Tämän vuoksi kirjoittaja ei pyri aktiivisesti enää palauttamaan osaksi yhteisöä yhteisöstä poiskääntyneitä harhaoppisia vastustajia, vaikka kääntymyksen ja palaamisen mahdollisuutta ei toisaalta kielletäkään. Sen sijaan kirjoittaja kehottaa ojentamaan vastusteleivia lempeästi ja ounastelee Jumalan antavan heidän mielensä muuttua niin, että he tulevat tuntemaan totuuden (2. Tim. 2:25). Totuuden tunteminen ja uskominen edellyttävät kuitenkin mielenmuutosta (μετάνοιαν), jota ilman jää oikean uskon ulkopuolelle.

Pelastuminen nähdään pastoraalikirjeissä kristityn elämän tärkeimpänä tavoitteena. Pelastukseen, jolla tarkoitetaan ikuisen elämän saamista (εις ζωὴν αἰώνιον), johtaa pastoraalikirjeiden mukaan oikeanlainen usko Kristukseen Jeesukseen (1. Tim. 1:16; 2. Tim. 3:15). Tekojen vaikutus pelastukseen torjutaan pastoraalikirjeissä (2. Tim. 1:9, Tit. 3:5) ja armon merkitystä korostetaan.¹⁴⁴ Pelastuksen yhteydessä pastoraalikirjeissä ei kuitenkaan puhuta lainkaan ylösnousemuksesta, joka mainitaan kirjeissä vain kerran puhuttaessa Hymenaioksen ja Filetoksen levittämästä väärästä opetuksesta, jonka mukaan ylösnousemus on jo tapahtunut (2. Tim. 2:18). Implisiittisesti käy kuitenkin ilmi, että pastoraalikirjeiden mukaan ylösnousemus ei ole vielä tapahtunut, vaan on vasta tulossa. Ylösnousemuksen luonteesta tai sen yhteydestä pelastumiseen ei kuitenkaan voida sanoa mitään pastoraalikirjeiden tekstievidenssin perusteella.

Eskatologia näkyy pastoraalikirjeissä erityisesti profeettallisissa ilmauksissa tulevista ajoista ja viimeisistä päivistä (ἐν ὑστέροις καιροῖς, εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἐν ἑσχάταις ἡμέραις) (1. Tim. 4:1; 2. Tim. 1:2, 1:18, 3:1, 4:3, 4:8). Näiden mukaan viimeisinä päivinä ihmiset luopuvat uskostaan, käyttäytyvät sopimattomasti eivätkä siedä kuulla tervettä oppia. Tulevien aikojen tapahtumista verbimuotoina käytetään futuuria (ἀποστήσονται, 1. Tim. 4:1; ἐνστήσονται, 2. Tim. 3:1; ἔσται γὰρ καιρὸς, 2. Tim. 4:3), vaikka tekstikohdat päättyvät kuvaamaan lopulta läsnä olevia vastustajia, joiden opetusta tulee karttaa ja itse opettaa toisin (1. Tim. 4:1–3; 2. Tim. 3:5; 2. Tim. 4:4–5). Tässä mielessä nyt jo–ei vielä –

¹⁴² MacDonald 1988, 166.

¹⁴³ Streete 1999, 300.

¹⁴⁴ Marshall 1999, 46.

jännitteen ja lähiodotuksen voidaan sanoa näkyvän pastoraalikirjeissä.

Lähiodotusta edustaa myös se, että pastoraalikirjeissä Jeesuksen ilmestymisen, ἐπιφάνεια¹⁴⁵, odotus on läsnä (1. Tim. 6:14; 2. Tim. 4:1; Tit. 2:13). ἐπιφάνεια-sanaa ei käytetty toisella vuosisadalla keisarikultin yhteydessä, toisin kuin sen rinnakkaista sanaa παρουσία, vaan sen merkitys määrittyy Vanhan testamentin tradition pohjalta ja sillä on selkeä eskatologinen merkitys.¹⁴⁶ Kirjoittaja antaa Timoteukselle tehtäväksi hoitaa määrättyä tehtävää Jeesuksen ilmestymiseen saakka (μέχρι τῆς ἐπιφανείας) (1. Tim. 6:14), minkä perusteella lähiodotus ei näytä vielä hiipuneen. Timoteuksen mainitaan toki olevan nuori (1. Tim. 4:12), mutta ilmestymisen odotetaan silti ilmeisesti tapahtuvan tämän elämän aikana. Tarkasta ajankohdasta tai odotuksen pituudesta kirjeissä ei kuitenkaan puhuta mitään, vaan todetaan ainoastaan, että Jumala antaa sen aikanaan tapahtua (ἢν καιροῖς ἰδίους δείξει) (1. Tim. 6:15).

Pastoraalikirjeiden eskatologinen perspektiivi on kiinnostava. Vaikka kirjeet keskittyvät vahvasti vastaamaan kysymykseen, millä tavalla kristitty voi elää tässä maailmassa, on eskatologinen näkökulma silti mukana. Dibeliusen ja Conzelmannin mukaan viivästynyt paruosia ei näytä olevan kirjoittajalle ongelma, jota olisi syytä käsitellä.¹⁴⁷ Toisaalta pastoraalikirjeissä korostuu vahvasti nykyisen ajan ja eskatologisen odotuksen välinen jännite, sillä Kristuksen ilmestymisen (ἐπιφάνεια) teema näyttää olevan niin keskeinen, ettei sitä voi sivuuttaa.¹⁴⁸ Vaikka pastoraalikirjeistä on löydettävissä paavalilaisen eskatologian piirteitä, seurakunnan järjestystä koskevat ohjeet osoittavat selvästi vähentynyttä mielenkiintoa täysin akuuttia lopunaikojen odotusta kohtaan.¹⁴⁹ Kristuksen ilmestymisen odottamisen esillä pitäminen muistuttaa kuitenkin siitä, ettei paruosian viivästymistä pidetä varsinaisena ongelmana, vaan se tulee tapahtumaan ennemmin tai myöhemmin, ja se toisaalta antaa merkityksen tälle elämälle.¹⁵⁰

Kuvailemalla yhteisten uskomusten piirteitä kirjoittaja nostaa esiin ne uskomukset, jotka edellytetään yhteisöön kuuluvalta kristityltä ja tuo ilmi opin, johon vastaanottajan on sitouduttava identifioituakseen kirjoittajan kuvailemaksi kristityksi. Ideologian puolesta pastoraalikirjeet noudattavat aidoista kirjeistä

¹⁴⁵ ἐπιφάνεια-sanalla on sotilaallinen konnotaatio ja se merkitsee hyvin konkreettista (Jumalan) pelastavaa väliintuloa. Uskonnollisessa kontekstissa sanalla ei tarkoiteta myyttistä tapahtumaa, vaan historiallisesti todennettavaa tapahtumaa. Towner 1986, 434.

¹⁴⁶ Towner 1986, 434–435.

¹⁴⁷ Dibelius & Conzelmann 1972, 10.

¹⁴⁸ Belleville 2013, 228.

¹⁴⁹ Barentsen 2014, 390–391.

¹⁵⁰ Towner 1986, 444.

tuttua Paavalin teologiaa, tosin korostaen uskoa ja sen universaaliutta. Kristuksen ihmisyyden on myös tärkeää tunnustaa. Kristityksi identifioituvan tärkein tavoite on pelastuminen tulevaisuudessa, mutta akuutti eskatologinen odotus ei näyttäydy kovin vahvana enää pastoraalikirjeissä. Uskomusten tarkoituksena on myös implisiittisesti tehdä eroa vastustajien opetukseen korostamalla niitä uskomuksia, jotka eniten eroavat vastustajien käsitysten kanssa.

4.2 Käytökseen liittyvät arvot ja normit

Sosiaalinen identiteetti rakentuu itsekategorisointiprosessissa ideologian ja tavoitteiden lisäksi myös arvojen ja normien kautta. Tämän tarkasteluun pastoraalikirjeet antavat runsaasti materiaalia, sillä suurin osa pastoraalikirjeiden sisällöstä koskee seurakunnalle annettavia ohjeita. Arvoilla tarkoitetaan käyttäytymiseen liittyviä ihanteita, jotka vaikuttavat normien taustalla. Normeilla puolestaan tarkoitetaan konkreettisia ohjeita siitä, miten sosiaalisen identiteetin jakavan yksilön on käyttäydyttävä ja millaista käytöstä on vältettävä.

Pastoraalikirjeissä harhaoppisia vastaan taistelemisen ei tapahdu vain opillisella tasolla, vaan ennen kaikkea keskiössä on sosiaaliset seikat ja elämäntyyliin liittyvät kiistat.¹⁵¹ Kirjeet on kirjoitettu kertomaan, millä tavalla seurakunnassa on käyttäydyttävä (1. Tim. 3:14–15). Yksityiskohtaisten ohjeiden taustalla on vahva käytännöllinen erottautuminen yhteisöä uhkaavista harhaoppisista vastustajista. Vastustajien torjuminen tapahtuu ennen kaikkea käytännön ohjeiden kautta eikä niinkään teologisiin kiistoihin liittymisellä (2. Tim. 2:23). Kirjoittaja ei juurikaan osoita kiinnostusta kärsivällisyyteen tai intoon keskustella oppia haastavien kanssa, vaan kehottaa käytännön elämässä erottautumaan vastustajista.¹⁵² Kirjoittaja pyrkii siis ennen kaikkea luomaan uutta, vahvempaa sosiaalista identiteettiä itsekategorisoinnin avulla sen sijaan, että pyrkisi liittämään tai palauttamaan vastustajat osaksi yhteisöä.

Pastoraalikirjeiden keskeisinä arvoina vaikuttavat selvästi olevan kreikkalais-roomalaisen yhteiskunnan ihanteet.¹⁵³ Erityisen vahvasti kreikkalais-roomalaisen kulttuurin perhemalli nousee esille kristittyjen keskeisenä arvona: seurakunta on Jumalan perhekunta (οἰκονομία θεοῦ, οἶκος θεοῦ) (1. Tim. 1:4; 1. Tim. 3:15; 2. Tim. 2:20).¹⁵⁴ Seurakunnan järjestys saa mallinsa siis yhteiskunnan

¹⁵¹ MacDonald 1988, 226.

¹⁵² Pervo 2010, 86.

¹⁵³ MacDonald 1988, 161.

¹⁵⁴ Ageson 2008, 25.

patriarkaalisesta perhekäsityksestä ja siinä esiintyvistä suhteista.¹⁵⁵ Kyse ei välttämättä ole pelkästään kritiikittömästä kreikkalais-roomalaisen sosiaalietiikan hyväksymisestä, vaan pastoraalikirjeiden esittämä perhemalli voi olla myös hellenismijuutalaisuuden vaikutusta.¹⁵⁶ On kuitenkin merkittävää, että kirjoittaja näkee seurakunnan (ἐκκλησία) sosiaalisena perusyksikkönä, joka saa järjestyksensä kotitalouden mallista (οἶκος θεοῦ) (1. Tim. 3:15).¹⁵⁷ Kreikkalais-roomalainen perhemalli seurakunnan mallina on pastoraalikirjeiden keskeinen arvo, josta eri sosiaalisille ryhmille annettavat normit kumpuavat. Poikkeuksellista on, että pastoraalikirjeissä ei kertaakaan mainita seurakunnan vertauskuvana Kristuksen ruumista (Room. 12:4–5; 1. Kor. 12:12–27; Ef. 1:23; Kol. 1:24), vaan seurakunta nähdään yksinomaan perhemallin mukaisena Jumalan perhekuntana. Tässä kohden pastoraalikirjeet näyttäisivät eroavan merkittävästi paavalilaisesta ajattelusta. MacDonaldin mukaan taustalla on kreikkalais-roomalaisen kulttuurin aristoteelinen ajatus siitä, että yksityinen perheyhteisö on esimerkki koko vallitsevan yhteisön tilasta, ja näin ollen yhteisöön kuuluvan yksilön huono käytös voi horjuttaa koko yhteisön elämää. Perheyhteisöön kuuluu erilaisia yksilöitä, joilla on jokaisella oma tehtävänsä ja roolinsa.¹⁵⁸ Samankaltaisia aristoteelisen ajattelun peruja sisältyy kuitenkin myös Kristuksen ruumis -ajatteluun: ruumis nähtiin mikrokosmoksena, joka on ikään kuin pieni versio koko ympäröivästä todellisuudesta. Seurakunta Kristuksen ruumina koostuu eriarvoisista osista, yksilöistä, joilla on omat tehtävänsä ja paikkansa.¹⁵⁹ Seurakunnan näkeminen Kristuksen ruumiina ja toisaalta Jumalan perhekuntana ovat siis pohjimmiltaan hyvin samankaltaisia käsityksiä seurakunnasta, vaikka kielenkäyttö onkin erilaista. Molemmat näkemykset seurakunnan olemuksesta sisältävät ajatuksen hierarkkisesta järjestyksestä ja korostavat voimakkaasti ykseyden merkitystä yksilöiden erilaisuudesta huolimatta ja painottavat erityisesti oikeanlaisen käytöksen merkitystä ykseyden säilyttämisen ja yhteisön puhtaana säilymisen kannalta.

Perhemallin lisäksi käytökseen liittyvien normien taustalla on pastoraalikirjeiden arvoja kuvaava sana εὐσέβεια (1. Tim. 2:2, 3:16, 4:7–8, 5:4, 6:3–6, 11; 2. Tim. 3:5; Tit. 1:1), jolla tarkoitetaan Jumalaa kunnioittavaa asennetta. Kreikkalais-roomalaisessa kulttuurissa sana liittyy ylipäätään

¹⁵⁵ Marshall 1999, 508–509.

¹⁵⁶ Verner 1983, 18.

¹⁵⁷ Verner 1983, 1.

¹⁵⁸ MacDonald 1988, 189.

¹⁵⁹ Martin 1995, 15–16, 92–93.

kunnioittamiseen: termillä ilmaistaan sisäisen asenteen käytännöllistä ilmentymistä ja kunnioittaminen voi kohdistua niin jumaliin, hallitsijaan, vanhempiin kuin kanssaihmiisiinkin. Pastoraalikirjeissä tämä sekulaari sana tulee käyttöön uskonnollisessa kontekstissa. Pastoraalikirjeiden kirjoittaja pohjaa kristillisen elämän ja etiikan tämän sanan varaan.¹⁶⁰ Termin tarkka kääntäminen on vaikeaa, ja usein se on käännetty merkitsemään hurskautta, oikeaa uskoa tai jumalisuutta¹⁶¹. Sanan merkitys on kuitenkin laajempi viitaten koko kristityn moraaliin, jossa yhdistyy usko Jumalaan ja siitä seuraava oikeanlainen elämäntyyli. εὐσέβεια on kristityn identiteetin eräs keskeisimmistä määrittäjistä ja sanaa käytetään pastoraalikirjeissä myös poleemisessa merkityksessä. Ulkoryhmään kuuluvien elämää ja toimintaa ei määritä Jumalaa kunnioittava asenne, vaan heitä kuvataan jumalattomiksi (ἀσέβεια) (2. Tim. 2:16; Tit. 2:12). Sanana εὐσέβεια on hyvin hellenistiväritteinen ja sen käyttö on todennäköisesti osoitus siitä, että kirjoittajalla on pyrkimys ankkuroida kristillinen usko osaksi kreikkalais-roomalaista yhteiskuntaa.¹⁶² εὐσέβεια linkittyy Jumalaan ja pelastukseen: siihen liittyy lupaus nykyisestä ja tulevasta elämästä (1. Tim. 4:8).¹⁶³

Oikeasta uskosta ja Jumalaa kunnioittavasta asenteesta (εὐσέβεια) seuraa luonnollisesti hyvät teot (2. Tim. 3:17). Hyvien tekojen (καλῶν ἔργων, ἔργον ἀγαθόν) tekeminen kuuluu erottamattomasti kristityn elämään ja ne voidaan nähdä jopa elämäntarkoituksena, vaikka tekojen vaikutus torjutaan pastoraalikirjeissä hyvin selväsanaisesti (2. Tim. 1:9; Tit. 3:5). Kristuksen lunastustyön tarkoitus oli puhdistaa ”meidät omaksi kansakseen, joka tekee kaikin voimin hyviä tekoja” (Tit. 2:14). Hyväksi teoksi mainitaan seurakunnankaitsijan työ (1. Tim. 3:1). Lisäksi erityisesti naisten tulee olla tunnettuja hyvistä teoistaan: se on leskien luetteloon kelpaavan edellytys (1. Tim. 5:10) ja Jumalaa palvelevan naisen kaunistuksena (1. Tim. 2:10). Hyvien tekojen merkitykseen sisältyy lasten kastavattaminen ja vieraanvaraisuus. Hyvät teot asetetaan vastakohtaksi syntien kanssa (1. Tim. 5:24–25) eskatologisessa merkityksessä. Marshallin mukaan puhe syntien ja hyvien tekojen ilmitulemisesta viittaa tulevaan tuomioon, jolloin kaikki teot ovat jumalallisen tuomion kohteena.¹⁶⁴ Hyvät teot kytkeytyvät myös pelastukseen puhuttaessa rikkaista. Hyvien tekojen kerääminen rahan sijaan

¹⁶⁰ Marshall 1999, 135–136, 139.

¹⁶¹ Jälkimmäinen vuoden 1938 raamatunkäännöksessä, edelliset vuoden 1992 käännöksessä.

¹⁶² Marshall 1999, 143–144.

¹⁶³ Ageson 2008, 27.

¹⁶⁴ Marshall 1999, 625–626.

rikkaudeksi on hyvä perustus tulevaisuutta varten, mistä voittona on todellinen elämä (τῆς ὄντως ζωῆς) (1. Tim. 6:19). ”Todellisella elämällä” viitataan selvästi pelastukseen, mutta toisaalta se sisältää myös tässä elämässä eletävän todellisuuden, eli aidon kristillisen elämän.¹⁶⁵ Hyvien tekojen kautta kristitty tuo näkyväksi oman identiteettinsä ja todellisen uskonsa, vaikka niillä ei pelastuksen kannalta olekaan suoranaisesti merkitystä. Tekojen merkitys liittyy yhteisön ykseyden ja yhtenäisyyden vaalimiseen: hyvien tekojen kautta sosiaalinen identiteetti tulee näkyväksi, kun taas puolestaan vastustajat horjuttavat identiteettiä käyttäytymällä sopimattomasti.

Hyvien tekojen lisäksi terveen opin mukaiselta kristyiltä odotetaan tietynlaisiin normeihin sitoutumista. Hillitty käyttäytyminen ja puhe (ἡσυχίος), jota edellytetään niin miehiltä kuin naisilta (1. Tim. 2:2, 11), liittyy vahvasti teologiseen traditioon, mutta myös toisen vuosisadan antiikin filosofiseen ideaaliin. Hillitty puhe on viisaan ihmisen hyve. Myös naisten on mahdollista saavuttaa hillityn puheen ja käytöksen hyve, ja on oikeastaan tarkoitettu positiiviseksi maininnaksi naisista.¹⁶⁶ Kuuliaisuus (ὑποταγή, ὑποτάσσω) (1. Tim. 2:11, 3:4; Tit. 2:5,9, 3:1) on tärkeä ominaisuus niin naisille, orjille sekä seurakunnan kaitsijan lapsille, mikä liittyy luonnollisesti ajatukseen seurakunnasta perheenä. Myös esivaltaa kohtaan tulee olla kuuliainen (Tit. 3:1). Kuuliaisuuden vastakohtana esitetään kurittomuus (ἀνυπότακτοι), joka on vastustajia luonnehtiva ominaisuus (Tit. 1:10). Orjien tärkein tehtävä on pysyä omassa yhteiskunnallisessa roolissaan, kunnioittaa isäntäänsä ja noudattaa tämän tahtoa (1. Tim. 6:1–2; Tit. 2:9–10). Miesten käyttäytymiseen ei puututa samassa mittakaavassa kuin muiden. Miehillä annettavien ohjeiden keskiössä on oikea rukous (1. Tim. 1:8) sekä yleisluonteiset ohjeet vanhoille miehille (Tit. 2:2) ja nuorille miehille (Tit. 2:6). Miehiä koskevissa ohjeissa normeiksi asetetaan raittius, arvokkuus, maltillisuus ja hillitty käytös, sekä terveen uskon, rakkauden ja kestävyuden osoittaminen. Pastoraalikirjeistä puuttuu kokonaan ohjeet lapsille (lukuun ottamatta seurakunnan kaitsijan lapsia), aviomiehille ja orjien isännille (vrt. Kol. 3:18–4:1; Ef. 5:21–6:9). Sen sijaan nuorille ja vanhoille miehille erikseen annettavat ohjeet (Tit. 2:2–7) alleviivaavat hierarkian olemassaoloa.¹⁶⁷

Naisten rooli seurakunnassa tuodaan esiin selvästi. Naisen tehtävänä on kuunnella opetusta hiljaa ja kuuliaisena eikä nainen saa opettaa tai hallita miestä

¹⁶⁵ Marshall 1999, 674.

¹⁶⁶ Saarinen 2008, 55–56.

¹⁶⁷ Marshall 1999, 232, 235.

(1. Tim. 2:11–12). Taustalla on mahdollisesti ollut tilanne, jossa harhaoppiin on liittynyt naisen korostunut rooli seurakunnassa, kenties juuri opettajana. Kuten jo edellisessä luvussa todettiin, kyseessä on saattanut olla varhainen gnostilaisuuden muoto, Efesoksessa vaikuttanut Artemis-kultti tai todennäköisimmin askeettinen tulkinta paavalilaisuudesta. Myös väärinymmärrys Paavalin ohjeista (1. Kor. 11:12) naisen ja miehen välisestä suhteesta voi olla harhaopin taustalla.¹⁶⁸ Joka tapauksessa on selvää, että naisten rooli harhaopin piirissä on syy siihen, miksi naisten rooliin otetaan näin vahvasti kantaa ja mitä ilmeisimmin vastustajien piirissä perinteinen naisen rooli on kyseenalaistettu. Naisten rooliin toisten naisten opettajina suhtaudutaan kuitenkin positiivisesti (Tit. 2:3–5).¹⁶⁹ Kirjoittaja perustelee naisen roolia tukeutuen luomis- ja syntiinlankeemuskertomuksiin. Hän muistuttaa, että ensin luotiin Aadam, sitten vasta Eeva (1. Tim. 2:13; Gen. 2:7,22) ja että nainen antoi pettää itsensä rikkoen käskyn (ἡ γυνή ἐξαπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονεν) eikä petetyksi joutunut Aadam (1. Tim. 2:14; Gen. 3:6,13). Kirjoittaja tulkitsee luomis- ja lankeemusjärjestyksen olevan osoitus myös seurakunnissa näkyvästä järjestyksestä. Tässä mielessä kirjoittaja noudattaa vahvasti kreikkalais-roomalaisen perhemallin ihanteita, mutta saa sille myös tukea kirjoituksista. Kirjoittaja jatkaa teologiansa eteenpäin kehittämistä tuoden esiin taustalla vaikuttavat arvot. Hänen mukaansa nainen pelastuu lapsia synnyttämällä, jos tämä pysyy uskossa ja viettää Jumalalle pyhitettyä elämää (1. Tim. 2:15). Vastaavaa ajatusta ole löydettävissä muualta paavalilaisista teksteistä eikä Uudesta testamentista. Naisen pelastuminen lasten synnyttäjänä viitannee tässä avioliittoon ja perhe-elämään kokonaisuutena. Pastoraalikirjeissä normaali perhe-elämä on kristillisen elämän ideaali ja sitä kautta voi myös varmuudella saavuttaa eskatologisen täyttymyksen.¹⁷⁰ Normaalin perhe-elämän soteriologisen merkityksen korostaminen on kirjoittajan pyrkimys torjua seurakunnassa vaikuttavaa sukupuolilyhteyteen kriittisesti suhtautuvaa askeettista ajattelua.

Lisäksi pastoraalikirjeiden kirjoittaja kehottaa nuoria leskiä menemään naimisiin (1. Tim. 5:14), vaikka pastoraalikirjeiden tekstien perusteella ilmiselvästi on olemassa kulttuuri, jossa vain kerran naimisissa olleita leskiä pidetään arvossa (1. Tim. 4:9). Dennis MacDonaldin mukaan kirjoittaja ei kehota nuoria leskiä menemään *uudelleen* naimisiin vaan oikeastaan kieltää kirjeissä useita kertoja uudelleen naimisiinmenon. Hänen mukaansa kirjoittajan esiin

¹⁶⁸ Marshall 1999, 463.

¹⁶⁹ Marshall 1999, 466–467.

¹⁷⁰ Saarinen 2008, 57.

nostamat nuoret lesket eivät olisikaan aitoja leskiä (αἱ ὄντως χήραι) (1. Tim. 5:16), vaan neitsyitä, joita myös Ignatius ja Tertullianus tunsivat kirjoituksissaan neitsyt-leskinä.¹⁷¹ Uskottavammalta vaikuttaa kuitenkin se, että kirjoittaja todella kehottaa aitojakin nuoria leskiä menemään naimisiin, koska ilmeisesti juuri he ovat vastustajien opetuksen pääkohderyhmää (2. Tim. 3:6–7). Nuorien leskien naimattomuuden käytäntö on siis ollut olemassa, mutta se on kääntynyt itseään vastaan harhaoppisten opettajien innostaessa nuoria leskiä väärän opetuksen piiriin eli askeettiseen elämäntyyliin. Pastoraalikirjeiden kirjoittajan on vastattava haastettuun identiteettiin ja hän tekeekin sen muuttamalla aiemmin hyväksytyt tavat toimia kehotukseksi mennä naimisiin. Tämä kehoitus tukee myös laajemmin pastoraalien esittelemää paavalilaista kristillisyyttä, jossa kristillinen seurakunta nähdään perhekuntana. Perheen perustaminen, lapsien synnyttäminen ja kasvattaminen onkin uusi pelastukseen vievä tie. Tällä tavalla kirjoittaja osoittaa vääräksi tavaksi toimia vastustajien ihaileman askeettisen elämäntavan.

Käsitys seurakunnasta perhekuntana nousee esille erityisesti ohjeissa, joita annetaan koskien seurakunnan kaitsijaa (ἐπίσκοπος) ja seurakunnanpalvelijoita (διάκονος) (1. Tim. 3:1–12, Tit. 1:7–9). Seurakunnasta huolehtiminen rinnastetaan suoraan perheestä huolehtimiseen (1. Tim. 3:5), mikä vahvistaa käsitystä siitä, että pastoraalikirjeiden keskeisenä arvona on kreikkalais-roomalainen perhemalli. Seurakunnan kaitsija on ikään kuin seurakunnan perheenpää, *paterfamilias*, mikä käy ilmi vaatimuksesta pitää hyvää huolta omasta perheestään (1. Tim. 3:4, 12).¹⁷² Seurakunnan kaitsijan on oltava moitteeton, harkitseva, raitis, vieraanvarainen, lempeä ja sopuisa (1. Tim. 3:2–3) sekä hurskas, oikeamielinen ja itsensä hillitsevä (Tit. 1:9). Normit ovat hyvin samantyyppiset kuin seurakunnan miehille annetut ohjeet. Erityisesti perheenpään ominaisuuksiksi luettavat piirteet, kuten huolen pitäminen perheestä ja lasten kasvattaminen (1. Tim. 3:4), mainitaan kunnollisen seurakunnan kaitsijan kriteereiksi. Kaitsijan tehtäväksi mainitaan opettaminen (1. Tim. 2:3), terveellä opetuksella toisten rohkaiseminen sekä vastustajien väitteiden kumoaminen (Tit. 1:9). Seurakunnan palvelijan on niin ikään oltava arvokas ja vilpitön, sekä tutkitusti moitteeton (1. Tim. 3:8,10). Heidän tehtäväkseen annetaan uskon salaisuuden tunteminen (μυστήριον τῆς πίστεως¹⁷³) (1. Tim. 3:9) sekä perheestään huolenpittäminen (1. Tim. 3:12). Kirjeessä Titukselle annetaan ohjeita myös seurakunnan vanhimpia (πρεσβύτερος) koskien: tämän tulee olla myös

¹⁷¹ MacDonald 1983, 76.

¹⁷² Saarinen 2008, 64.

¹⁷³ Viittaa yksinkertaisesti esimerkillisyyteen uskossa. Dibelius & Conzelmann 1972, 58.

nuhteeton yhden vaimon mies ja tämän lasten on oltava uskovia (Tit. 1:6). Kaitsijaan ja seurakunnan palvelijoihin liittyvät tarkat ohjeet voivat kieliä siitä, että juuri seurakuntien johtajuuden tasolla olisi ilmennyt ongelmia ja harhaoppinen opetus henkilöityisi heihin. Tämä vaikuttaa perustellulta näkemykseltä, sillä kaitsijaa, palvelijoita ja vanhimpia koskevat ohjeet ovat usein vastakohtaisia vastustajista esitettyjen kuvausten kanssa. Esimerkiksi jokaisen näistä on oltava yhden vaimon mies (μῦς γυναῖκός ἀνὴρ) (1. Tim. 3:2,12; Tit. 1:6), kun taas vastustajat kieltävät naimisiinmenon (1. Tim. 4:3).¹⁷⁴ Itsemäärittelyn avulla kirjoittaja asettaa jälleen rajan sille, minkälainen käytös on hyväksyttävää terveen opin mukaiselle kristitylle.

Normien noudattamista perustellaan sillä, että annetut käytösohjeet ovat Jumalan mielenmukaisia (Tit. 2:10) Hyvien tekojen tekemättä jättämisen seurauksena usko jää hedelmättömäksi (Tit. 3:14). Käytös siis tuo oikean uskon näkyväksi. Normien olemassaoloa perustellaan myös sillä, että ilman oikeaa käytöstä Jumalan sana saattaisi joutua pilkan kohteeksi (Tit. 2:5). On tärkeää, ettei vastustajilla ole mitään pahaa sanottavaa terveen opin mukaisesta kristitystä, varsinkaan seurakunnassa johtoasemassa toimivasta henkilöstä (Tit. 2:8). Pastoraalikirjeissä annetaan erityistä painoarvoa sille, miltä yhteisö näyttää ulkopuolisten silmin (1. Tim. 3:7), toisin kuin muissa Uuden testamentin kirjeissä, joissa korostuu ennemminkin vastakulttuurisuus. Syy tähän vaikuttaa olevan ennen kaikkea sosiologinen eikä niinkään teologinen.¹⁷⁵ Ulkopuolisten hyväksyntä oli tärkeää yhteisön olemassaolon kannalta.¹⁷⁶ Tähän syynä lienee pyrkimys vakiinnuttaa yhteisön asema osaksi yhteiskuntaa ja tulla toimeen yhteiskunnan torjuvassa ilmapiirissä.¹⁷⁷ Omaksumalla ympäröivän yhteiskunnan normeja ja sisällyttämällä ne osaksi uskovien elämäntapaa toisen vuosisadan kristillisyyden turvasi olemassaolonsa ja mahdollisti rauhallisen elon rinnakkain hellenistisen yhteiskunnan pluralistisen kulttuurin kanssa.

Pastoraalikirjeiden kehotusten tavoitteena on pyrkiä kohti sosiaalista harmoniaa, ja näin vahvistaa yhteisöä. Yksilön tulee käytöksellään kieltää oma kunniansa ja henkilökohtaiset motiivinsa yhteisen edun vuoksi.¹⁷⁸ Sosiaalisen identiteetin rakentuminen lähtee ylhäältäpäin annetuista ohjeista, jotka todennäköisesti olivat seurakuntalaisille ennestään tuttuja ympäröivästä

¹⁷⁴ Mounce 2000, 156–158.

¹⁷⁵ Saarinen 2008, 65.

¹⁷⁶ MacDonald 1988, 170.

¹⁷⁷ Osiek, MacDonald & Tulloch 2006, 234.

¹⁷⁸ Streete 1999, 300–301.

yhteiskunnasta. Normeja noudattamalla oikea usko (εὐσέβεια) tulee näkyväksi ja tuo ilmi yhteisen sosiaalisen identiteetin, johon terveen opin mukainen kristitty sitoutuu. Tällä tavalla erottautuminen vastustajista tapahtuu käytännön tasolla. Pastoraalikirjeissä ilmitulevien arvojen ja normien perusteella terveen opin mukainen kristitty sitoutuu Jumalaa kunnioittavaan asenteeseen, josta kumpuavat hyvät teot. Seurakunnan järjestys pohjautuu kreikkalais-roomalaisen yhteiskunnan perhemalliin, jonka perusteella myös seurakunnassa vallitsee tarkka hierarkia. Seurakunnan kaitsija on ikään kuin perheenpää, joka johtaa seurakuntaa rakkaudellisesti, mutta kuitenkin edellyttäen kunnioitusta, kuten perhemallissakin oli tapana. Miehen rooliin kuuluu esimerkillisyys erityisesti itsehillinnässä ja oikeassa uskossa. Naisen rooli seurakunnassa puolestaan on olla käytökseltään siveä, mukautua miehen tahtoon ja toteuttaa tehtäväänsä äitinä. Pastoraalikirjeissä on nähtävissä kristinuskon muuttuminen lahkolaisuudesta vähitellen kohti laajempaa yhteisöä, kirkkoa. Ennen kaikkea se tulee ilmi yhteisön ideologiasta: avoimuus yhteiskunnan vaikutteille lisääntyy ja kirjeissä kannetaan huolta sosiaalisesta arvostuksesta. Uskon universaaliutta korostetaan ja yhteisössä ilmenee järjestäytymisen tarvetta ja johtajuuden muotoutumista.¹⁷⁹

4.2.1 Ideaalikristityn esimerkit

Itsekategorisoinnin näkökulmasta on mielenkiintoista tarkastella pastoraalikirjeiden esiin tuomia henkilöitä, joita kirjoittaja pitää esimerkillisinä kristittyinä. Pastoraalikirjeistä ainoastaan Toinen kirje Timoteukselle antaa muutamia esimerkkejä samaistuttavista henkilöistä, joiden esimerkillisyys rohkaisee myös tavallisia kristittyjä toimimaan vaaditulla tavalla.¹⁸⁰

Onesiforos esitetään positiivisessa valossa esimerkillisenä henkilönä (2. Tim. 1:16–18). Hänen kerrotaan rohkaisseen Paavalia eikä ole hävennyt tätä vankeudesta huolimatta. Lojaalius Paavalia kohtaan ja sinnikäs auttaminen nähdään hyveellisinä piirteinä. Onesiforos mainitaan esimerkkinä henkilöstä, joka todella pitäytyy Paavalin antamassa opissa ja hänet otetaan esille vastapainona Fygelokselle ja Hermogeneelle, joiden mainitaan luopuneen Paavalin opetuksista. Onesiforoksen esimerkillisyys perustuukin ennen kaikkea juuri oikeaoppisessa Paavalin opetuksessa pysymiseen ja on esimerkkinä Timoteukselle Paavalin opin seuraamisesta.

¹⁷⁹ MacDonald 1988, 201.

¹⁸⁰ Smith 2015, 42.

Erityisen merkillepantavaa on, että kirjoittaja nimeää kaksi naista, Timoteuksen isoäidin Looiksen sekä äidin Euniken (2. Tim. 1:5) vilpittömän uskon esikuviksi. Apostolien tekojen perusteella Timoteuksen äidin tiedetään olevan kristitty juutalainen (Ap.t. 16:1; häntä ei tosin mainita nimeltä), mutta isoäidin kristillisyydestä ei ole viitteitä. Isoäidin ja äidin ottaminen puheeksi viitannee esivanhempiin, joista kirjoittaja puhuu myös omalla kohdallaan (2. Tim. 1:3).¹⁸¹ Tällainen sukupolvien jatkumo vilpittömässä uskossa perustelee erityisesti Timoteuksen roolin ja esimerkillisyyden oikeutusta, mutta myös osoittaa, ettei esimerkillisyys välttämättä liity pelkästään yksilön asemaan yhteisössä, vaan ennen kaikkea kumpuaa oikeasta uskosta, joka on mahdollista jokaiselle. Myös nainen voi olla esimerkillinen kristitty: äitiys, uskossa pysyminen ja Jumalalle pyhitetty elämä kuuluu oleellisesti esimerkillisen naiskristityn piirteisiin (1. Tim. 2:15) ja tästä esimerkkinä kirjoittaja tuo esiin nämä naiset.

Toisen kirjeen Timoteukselle esittelemät ideaalikristityn esimerkit alleviivaavat tehokkaasti niitä arvoja ja normeja, joita kirjoittaja pyrkii tuomaan pastoraalikirjeissä esiin. Samoin kuin vastustajien nimeltä mainitseminen myös esimerkillisten kristittyjen nimeltä mainitseminen on kirjoittajan käyttämä retorinen keino, jolla pyritään luomaan sosiaalisen identiteetin kannalta samaistuttavia mielikuvia. Kuitenkaan esimerkillisiä kristittyjä ei mainita nimeltä läheskään yhtä usein kuin vastustajia eikä muissa kirjeissä kuin Toisessa kirjeessä Timoteukselle. Tähän syynä lienee nimenomaan se, että pastoraalikirjeissä esimerkillinen kristillisyyden ilmenee lähes yksinomaan kirjoittajan kuvaamassa Paavalissa, jota tarkastelen seuraavaksi.

4.3 Paavalin prototyyppinen johtajuus

Itsekategorisointiprosessissa sosiaalisen identiteetin rakentumiseen vaikuttaa myös vahvasti prototyyppinen johtaja, joka edustaa maksimaalisella tasolla ryhmän prototyyppiä. Prototyyppisen johtajan tehtävänä on ilmentää ryhmän luonnetta ja olla ryhmän jäsenten näkökulmasta helposti samaistuttava hahmo, mutta toisaalta osoittaa oma erityisyytensä. Pastoraalikirjeissä prototyyppistä johtajaa edustaa kirjeiden kirjoittajana esiintyvä Paavali, jonka merkitystä sosiaalisen identiteetin kannalta tarkastelen seuraavaksi.

Pastoraalikirjeissä Paavalia kuvataan apostolina (ἀπόστολος) (1. Tim. 1:1, 2:7; 2. Tim. 1:1, 11; Tit. 1:1), julistajana (κηρυξ) (1. Tim. 2:7, 2. Tim. 1:11) ja

¹⁸¹ Dibelius & Conzelmann 1972, 98.

kansojen tai pakanoiden (ἔθνος) opettajana (διδάσκαλος) (1. Tim. 2:7, 2. Tim. 1:11, 4:3). Paavalin auktoriteetti on peräisin suoraan Jumalalta ja Kristukselta Jeesukselta, jotka ovat asettaneet ja määränneet tämän tehtävään (1. Tim. 1:1; 2. Tim. 1:1; Tit. 1:3). Näin ollen hän ei ole kuka tahansa opettaja, vaan nimenomaan jumalallinen valtuutus tekee hänestä erityisen ja myös kompetentin antamaan ohjeita seurakunnille. Paavali on asetettu palvelustehtävään, sillä Herran sanotaan katsoneen hänet luotettavaksi (πιστός) (1. Tim. 1:12). Luotettavuus (πιστός) on olennaisesti myös Kristuksen olemukseen kuuluva ominaisuus (2. Tim. 3:13) ja se on totuuden tuntemisen rinnalla toinen keskeinen kristityiksi luettavien identiteettiä määrittävä piirre (1. Tim. 4:3). Myös opin mukaista sanaa nimitetään luotettavaksi (πιστοῦ λόγου) (Tit. 1:9) ja teologisia lausuntoja alleviivaa usein πιστὸς ὁ λόγος-formula (1. Tim. 1:15, 3:1, 4:9; 2. Tim. 2:11; Tit. 3:8).¹⁸² Paavali on tässä luotettavuudessaan erityisen esimerkillinen, koska on sen perusteella saanut erityisen tehtävän. Ominaisuudessa on myös jumalallinen aspekti, mikä vahvistaa Paavalin arvovaltaa. Luotettavuus on kuitenkin ominaisuus, joka on jokaisen kristityn käden ulottuvilla, ja jonka perusteella tunnistaa terveän opin mukaisen uskon, mistä Paavali on nimenomaisesti esimerkkinä muille.

Paavalin prototyypisyydestä kertoo se, että hänen sanotaan olevan syntisistä suurin (ἀμαρτωλὸς, ὥς πρῶτος εἰμι ἐγώ) (1. Tim. 1:15). Hänen elämänsä osoittaa kääntymyksen ja parannuksen tekemisen mahdollisuuden, sillä hän on ollut aiemmin herjaaja, vainooja ja väkivallantekijä epäuskon (ἀπιστία) vuoksi (1. Tim. 1:13). Historian esiintuominen lähentää Paavalia pastoraalikirjeiden torjumien vastustajien kanssa, sillä myös heitä nimitetään implisiittisesti herjaajiksi (βλάσφημος) (2. Tim. 3:2). Ollessaan syntisistä suurin hän on kokenut suurimman kärsivällisyyden ja armon osakseen. Tämän vuoksi hänellä on erityinen tehtävä ja asema: juuri hänen kauttaan Kristus Jeesus osoittaa kärsivällisyytensä suuruuden (1. Tim. 1:16). Paavali esitetään prototyypinä kristitystä, jonka elämässä laki ei ole enää tarpeellinen, vaan jossa korostuu armon merkitys ja evankeliumi tulee eläväksi.¹⁸³ Näin Paavalia voidaan pitää prototyypisenä johtajana: hän on maksimaalisella tasolla saavuttanut sen, mistä kaikki kristityt saavat osansa. Samalla harhaoppisiin vastustajiin avautuu uusi näkökulma: heitä ei pelkästään pyritä mustamaalaamaan, vaan kuvaamalla

¹⁸² Ageson 2008, 48.

¹⁸³ MacDonald 1988, 205.

Paavalin syntisyyttä kirjoittaja pyrkii tarjoamaan heille mahdollisuuden palata terveen opin piiriin.

On tärkeää huomata, ettei kirjeiden kirjoittaja viittaa varsinaisesti historialliseen persoonalliseen Paavaliin, vaan ennemminkin poleemiseen ja profetaaliseen Paavaliin (1. Tim. 4:1; 2. Tim. 3:1), jolla on tietoa ja auktoriteettia määrittää oikeaoppinen kristillisuus.¹⁸⁴ Pastoraalikirjeissä Paavali kuvataan vahvana, auktoritatiivisena johtajana, ikään kuin ikonisena hahmona. Paavali ei enää taistele apostolin tunnuksesta, vaan hänet kuvataan pelastushistorian sankarina, jolla on korvaamaton merkitys oikean opin ja evankeliumin eteenpäin viemisessä.¹⁸⁵ Paavali, jonka apostolisuus on peräisin Jumalalta, näyttäytyy itsekin ikään kuin transsendenttina hahmona. Jumala, joka on Luoja, Vapahtaja ja Pelastaja, on asettanut Paavalin palvelijakseen ja apostoliksi, ja tällä valtuutuksella Paavalin kautta tulevat evankeliumi, ohjeet ja esimerkki ovat peräisin suoraan Jumalalta.¹⁸⁶ Itse apostolin virka ei ole varsinaisen tarkastelun kohteena eikä apostolisen auktoriteetin yleisen konseptin voida sanoa pastoraalikirjeiden perusteella olevan vielä kehittynyt. On selvää, että Paavali on pastoraalikirjeiden päähenkilö. Paavali on tradition takaaja, sen oikeaoppinen tulkitsija ja elämän esimerkki kristityille.¹⁸⁷ Paavali on ainoa apostoli, jonka pastoraalikirjeet mainitsevat. Paavalin henkilöahmo on mallina (ὑποτύπωσις) (1. Tim. 1:16) kristityille – ja nimenomaan ainoa malli.¹⁸⁸ Pastoraalikirjeissä jumalallisen ja paavalilaisen auktoriteetin välinen ero on epäselvä. Käy kuitenkin selväksi, että ainoastaan Paavalin antaman opetuksen ja julistuksen kautta totuus ja harha voidaan erottaa toisistaan (1. Tim. 4:16, Tit. 2:15).¹⁸⁹

Pastoraalikirjeistä tulee ilmi varsin paljon tietoa Paavalin liikkeistä ja työtovereista. Hänen kerrotaan muun muassa lähteneen Makedoniaan (1. Tim. 1:3), olevan vankina (2. Tim. 1:8) ja viettävän talven Nikopoliissa (Tit. 3:12). Suurin osa pastoraalikirjeissä ilmitulevista Paavalin elämänvaiheista on vaikea sijoittaa historiallisen Paavalin elämän aikajanelle, joka on hahmoteltu Apostolien tekojen ja Paavalin aitojen kirjeiden perusteella. Esimerkiksi Makedoniaan lähteminen ja vankeus on vaikea sovittaa Paavalin elämänvaiheisiin, mikä puolestaan antaa lisävahvistusta sille, että pastoraalikirjeet todella ovat

¹⁸⁴ Smith 2015, 2.

¹⁸⁵ Pervo 2010, 94–95.

¹⁸⁶ Ageson 2008, 93.

¹⁸⁷ Dibelius & Conzelmann 1972, 8–9.

¹⁸⁸ Pervo 2010, 87, 311.

¹⁸⁹ Ageson 2008, 96.

pseudepigrafisia.¹⁹⁰ Paavalin elämänvaiheiden kuvailulla on kuitenkin vähintään retorinen merkitys, vaikka niiden historiallinen pohja olisikin fiktiota.

Historiallisten vaiheiden esiintuominen ja Paavalin elämästä kertominen osana kirjeiden sisältöä vahvistaa käsitystä Paavalin roolista koko kirkon apostolina ja esimerkillisyydestä ahkerasta työstä evankeliumin eteenpäin viemisessä.

Työtovereiden nimeltä mainitseminen toimii ainakin osittain Paavalin auktoriteetin vahvistamisena.

Identiteetin kannalta keskeiset tekstikohdat ovat kuvauksia siitä, millä tavalla Paavali on ollut esimerkillinen uskossaan: nämä kuvaukset vahvistavat Paavalin prototyypistä johtajuutta. Teksteissä tuodaan useissa kohdin esille se, miten Paavali on itse esimerkillinen antamissaan ohjeissaan. Omatunnon puhtaus on terveen opin mukaisen kristityn ominaisuus, missä Paavali on esimerkillinen (2. Tim. 1:3). Kirjoittaja kehottaa pyrkimään erityisesti hurskauteen, rakkauteen, kestävyuteen ja lempeyteen (1. Tim. 6:11), joita Timoteuksen kerrotaan seuranneen läheltä (παρακολουθέω¹⁹¹) Paavalin elämässä (2. Tim. 3:10). Toisessa kirjeessä Timoteukselle korostetaan runsaasti Paavalin kärsimyksiä evankeliumin vuoksi. Hänen kerrotaan kärsivän (πάσχω) ja olevan kahleissa niin kuin rikollinen, mutta hän ei silti häpeä evankeliumia (2. Tim. 1:12, 2:9). Lisäksi hän on kokenut lukuisia vainoja ja kärsimyksiä Antiokiassa, Lystrassa ja Ikonionissa (2. Tim. 3:11). Kuitenkin kaikkeen kärsimykseen sisältyy myös voitto: hän on kilpaillut hyvän kilpailun (καλὸν ἀγῶνα ἠγώνισμαι), juossut perille (τὸν δρόμον τετέλεκα) ja silti usko on säilynyt, mistä palkinnoksi on luvassa vanhurskauden seppelä (2. Tim. 4:7–8). Herra on myös auttanut kärsimyksissä (2. Tim. 4:17). Atleettiseen kilpailuun viittaaminen oli yleinen metafora marttyyriudelle varhaiskristillisessä kirjallisuudessa. Kirjoittajan tarkoituksena on osoittaa, kuinka Paavali jatkoi työtään viimeiseen saakka tiedossa olevasta tulevasta kuolemasta tai kohtaamistaan kärsimyksistä huolimatta.¹⁹² Tällainen ehdoton antautuminen uskolle ja evankeliumille osoittaa Paavalin prototyypistä johtajuutta. Sisäryhmän ideologiaan kuuluva vahva usko ilmenee todellisena Paavalin elämässä ja edustaa sitä ideaalia, jota kohti jokaisen oikeaoppisen kristityn tulee pyrkiä.

Paavali on esimerkillinen myös seurakunnan kaitsijalta vaadittavassa isällisyydessä. Tämä ilmenee kirjeiden alkupuolella, kun Paavali puhuttelee

¹⁹⁰ Dibelius & Conzelmann 1972, 3.

¹⁹¹ παρακολουθέω merkitsee tässä kontekstissa todennäköisesti ”seurata, olla tietoinen ja tarkkailla”. Marshall 1999, 783.

¹⁹² Pervo 2010, 89.

Timoteusta ja Titusta omiksi pojikseen (γνήσιον¹⁹³ τέκνον) (1. Tim. 1:1, 2. Tim. 1:2, 2:1, Tit. 1:4). Paavali kuvataan spirituaalisena isänä hengellisille pojilleen. Tämä kasvattaa kirjeiden ohjeiden välityksellä ”lapsiansa” tottelevaisiksi ja uskovaaisiksi.¹⁹⁴ Kehotus ulkopuolisten arvonantoon ei kuitenkaan näytä toteutuneen Paavalin elämässä: hän on saanut osakseen paljon kärsimystä evankeliumin tähden (2. Tim. 1:12), on vankeudessa (2. Tim. 1:16) ja oikeudessa puolustautuessa kukaan ei tullut hänen avukseen (2. Tim. 4:16). Tältä osin voidaan todeta, että Toinen kirje Timoteukselle poikkeaa merkittävästi Ensimmäisestä kirjeestä Timoteukselle, jossa ulkopuolisten arvonnalle merkitystä painotetaan kristityn identiteetin kannalta (1. Tim. 3:7). Toinen kirje Timoteukselle puolestaan vakuuttaa, että jokainen Jumalaa kunnioittavaa elämäntapaa noudattava ihminen joutuu vainotuksi (2. Tim. 3:12).

Vaikka kärsimyksen teema korostuu Toisessa kirjeessä Timoteukselle, kirjoittaja ei kehoita kärsimään yhdessä Kristuksen kanssa, kuten Paavalin aidoissa kirjeissä kehoitetaan (esim. Room. 8:17), vaan kärsimys jaetaan Paavalin kanssa.¹⁹⁵ Erityisen merkittävää on, että pastoraalikirjeissä prototyypiseksi johtajaksi ei aseteta Kristusta, vaan nimenomaan apostoli Paavali. Pastoraalikirjeissä opetuksen painopiste on hurskaassa elämässä (εὐσέβεια), uskossa (πίστις) ja siveellisessä käytöksessä. Kyse ei siis ole pyrkimyksessä kohti Jeesuksen asettamaan käytännöllistä esimerkkiä, vaan kirjeissä kuvattujen Paavalin antamien yksityiskohtaisten normien noudattamista. Tähän lienee syynä se, että kirjeiden kirjoittajan intentiona on saada kristityt erottautumaan käytökseltään harhaoppisista, jotka myös edustavat kristillistä uskoa ja myös mahdollisesti vetoavat Paavalin auktoriteettiin. Paavali on prototyyppi kristitystä, joka kärsii evankeliumin sanoman vuoksi. Tällaisen kuvan antamisen keskeisenä tarkoituksena on toimia yhteisön jäsenille rohkaisuna ja tukea seurakuntaa haastavassa tilanteessa.¹⁹⁶ Vaikka Paavalin roolia pastoraalikirjeissä korostetaankin, ei häntä kuitenkaan loppujen lopuksi missään vaiheessa rinnasteta itse Kristuksen kanssa. Armo, rakkaus ja oikea opetus ovat aina peräisin Jumalalta ja Kristukselta, ja Paavalin rooli on ainoastaan välittää niitä eteenpäin ja varjella niitä.¹⁹⁷ Tämä asetelma selittyy parhaiten sillä, että pastoraalikirjeiden torjuman harhaopin taustalla on kristillisyys, jossa ongelmana on joko Paavalin

¹⁹³ LSJ: γνήσιος merkitsee avioliitossa syntynyttä laillista perijää.

¹⁹⁴ Streete 1999, 304.

¹⁹⁵ Ageson 2008, 45.

¹⁹⁶ MacDonald 1988, 205.

¹⁹⁷ Saarinen 2008, 186–187.

auktoriteetin kyseenalaistamista tai erilainen tulkinta Paavalin opetuksista. Edellinen vaikuttaa kuitenkin varsin epätodennäköiseltä ottaen huomioon, ettei Paavalin apostolista auktoriteettia juurikaan puolusteta tai sille anneta mitenkään korostetusti perusteluita pastoraalikirjeissä.

Paavalin prototyyppinen johtajuus osoittaa sitoutumista yhteisön ideologiaan, tavoitteisiin, arvoihin ja normeihin sekä korostaa Paavalin auktoriteettia oikean opin suojelijana. Pastoraalikirjeet eivät keskity teologian kehittämiseen, sillä niiden funktio on ennen kaikkea yhteisön puolustamisessa harhaoppisia opettajia vastaan. Pastoraalikirjeiden tarkoituksena on luoda sellainen kuva Paavalista, joka palvelee yhteisön rakentumista.¹⁹⁸ Koska pastoraalikirjeet ovat pseudepigrafisia, niiden antama kuva Paavalista on myös itsessään tärkeä osa kirjeiden sisältöä.¹⁹⁹ Koska kirjeiden torjuman harhaopin luonne näyttää liittyvän vääränlaiseen paavalilaiseen tulkintaan kristinuskosta, kirjeiden antamalla Paavali-kuvalla on merkittävä tehtävä identiteetin rakentumisen kannalta. Pastoraalikirjeiden Paavali ei ole vain harhaoppisia vastaan taisteleva kristittyjen sankari, vaan ennen kaikkea merkittävä vaikuttaja ja linkki kirkon traditiossa. Pastoraalikirjeet kokoavat yhteen ja muotoilevat paavalilaista perintöä, jota pyritään välittämään eteenpäin toisella vuosisadalla kirkossa uudelle sukupolvelle.²⁰⁰ Paavalin johtajuuden korostamisen lisäksi identiteetin muotoutumista tukee myös Paavalin antama valtuutus paikallisten seurakuntien johtajille, Timoteukselle ja Titukselle, joiden roolia tarkastellaan seuraavaksi.

4.4 Oikean opin legitimointi

Prototyyppisen johtajuuden lisäksi pastoraalikirjeiden vastaanottajiksi nimetyillä Timoteuksella ja Tituksella on merkittävä rooli oikean opin ja käytöksen toteutumisessa ja identiteetin rakentumisessa. Tässä luvussa tarkastelen sitä, millaisina hahmoina Timoteus ja Titus näyttäytyvät pastoraalikirjeissä sekä sitä, mikä merkitys näiden kahden roolilla on sosiaalisen identiteetin rakentumisen kannalta. Pastoraalikirjeissä ei tuoda eksplisiittisesti esiin sitä, mikä Timoteuksen ja Tituksen rooli seurakunnissa on, mutta vuorovaikutus prototyyppisen johtajan Paavalin kanssa implikoi jonkinlaista johtajuutta. Teksteistä käy myös ilmi heille kuuluvia tehtäviä. Pastoraalikirjeet on osoitettu nimenomaan Timoteukselle ja

¹⁹⁸ Pervo 2010, 88.

¹⁹⁹ Childs 1984, 383.

²⁰⁰ Ageson 2008, 156.

Titukselle, ei koko seurakunnalle. Paavalin auktoriteetti ja ohjeet välittyvät siis näiden henkilöiden kautta seurakunnille.²⁰¹

Pastoraalikirjeissä Timoteus kuvataan Paavalin hengelliseksi pojaksi (1. Tim. 1:2; 2. Tim. 1:2). Timoteuksen äiti Eunike ja isoäiti Loois mainitaan osoituksena vilpittömän uskon jatkumosta, josta myös Timoteus on osallinen (2. Tim. 1:5). Timoteus on taustaltaan luotettava ja uskossaan esimerkillinen kristitty, sillä hän ei ole vastakäöntynyt ja hänen äitinsä ja isoäitinsä edustavat ihannekristittyjä sekä uskonsa puolesta että naisen roolissaan, sillä heidät mainitaan äiteinä. Pastoraalikirjeiden ohella Timoteus esiintyy myös Apostolien teoissa ja aidoissa Paavalin kirjeissä. Timoteus on Paavalin opetuslapsi (Ap.t. 16:1; 1. Kor. 4:17) ja tämän varhaiskristillisyydessä tunnettu työtoveri, minkä vuoksi pseudepigraafiset kirjeet ovat osoitettu tälle luotetulle ja arvostetulle henkilölle. Timoteuksen äidin kerrotaan olevan juutalainen, mutta tämän isän sanotaan olevan kreikkalainen (Ap.t. 16:1). Timoteuksen kerrotaan olevan ympärileikattu (Ap.t. 16:3). Koska kirjeiden todellinen vastaanottaja on todennäköisesti ollut joku muu kuin historiallinen Timoteus, Timoteuksen henkilöahmo on siten keskeinen osa kirjeiden sisältöä samoin kuin kirjeiden antama kuva Paavalista.

Tituksen kerrotaan olevan yhtäläillä Paavalin hengellinen poika ja saman uskon tunnustaja (Tit. 1:4). Tituksen tehtäväksi on annettu järjestää asiat Kreetalla ja asettaa vanhimmat jokaiseen kaupunkiin (Tit. 1:5). Titus on siis jonkinlainen seurakuntien yleinen johtohahmo. Muuta tietoa Tituksesta ei juuri tuoda esiin pastoraalikirjeissä. Titus on tuttu hahmo muista Paavalin kirjeistä ja tunnettu Paavalin työtoveri (Gal. 2:1; 2. Kor. 8:23). Tituksen kerrotaan olleen ympärileikkaamaton kreikkalainen (Gal. 2:3). Tituksen esimerkillisyyttä ei Timoteuksen tapaan tuoda yhtä selvästi ilmi, mutta kuitenkin hänen arvovaltaansa korostetaan ja kirjoittaja kehottaa olevan väheksymättä tätä (Tit. 2:15).

Timoteuksella ja Tituksella on keskeinen rooli toimia apostolin edustajana: he symboloivat paikallisten johtajien täyttä auktoriteettia, minkä kautta myös Paavalin jumalallinen auktoriteetti välittyy eteenpäin seurakuntien johtajille.²⁰² Timoteuksen ja Tituksen tehtäviin kuuluu seurakuntien vanhimpien ja kaitsijoiden valitseminen ja tehtävään asettaminen (1. Tim. 5:22; Tit. 1:5). Tällä tavalla Paavalin auktoriteetti linkittyy tiiviisti seurakunnan järjestykseen ja hierarkiaan, ja

²⁰¹ MacDonald 1988, 207.

²⁰² MacDonald 1983, 68, 70.

takaa myös oikean opin säilymisen. Keskeinen keino oikeuttaa oikean ja terveen opin siirtyminen on rajoittaa seurakunnissa karismaattisia auktoriteetteja. Tämän kirjoittaja ratkaisee antamalla jumalallisen auktoriteettinsa määrittelemilleen kirkon johtajille.²⁰³ Seurakunnan rakenne itsessään välittää paavalilaista terveen opin ideaa edustaessaan kreikkalais-roomalaisesta kulttuurista perittyä perhemallia, minkä vuoksi on luontevaa, että auktoriteetti kytkeytyy vahvasti seurakunnan rakenteeseen.²⁰⁴

Timoteuksen kerrotaan saaneen armolahja kätten päälle panemisen kautta, jonka ovat tehneet joko vanhimmat (1. Tim. 4:14) tai Paavali (2. Tim. 1:6). Kätten päälle panemisella oli useita erilaisia merkityksiä varhaisessa kristillisyydessä ja sen juuret löytyvät jo Vanhasta testamentista (Deut. 34:9). Se oli tapa välittää Henki sille, joilla sitä ei ollut (Ap. t. 8:17), parantaa sairas (Mark. 6:5), siunata uskonnollisesti epäpuhtaita, heikkoja tai nuoria (Mark. 10:16) sekä osoittaa vallan siirtoa toiselle tai tehtävään asettamista (Ap. t. 6:6). Tehtävään asettamisesta lienee kyse kirjeissä Timoteukselle.²⁰⁵ Myös Timoteuksella sanotaan olevan oikeus kätten päälle panemiseen (1. Tim. 5:22), mikä näyttäisi olevan osoituksena siitä, että Timoteuksen tehtäviin kuului vanhimpien asettaminen tehtäviin seurakunnassa.²⁰⁶ Kätten päälle panemista ovat edeltäneet profetaaliset sanat, joiden perusteella Timoteus on saanut vastaanottaa tehtävänsä ja armolahjan (1. Tim. 1:14). Tällä tavalla kirjoittaja osoittaa Timoteuksen tehtävän jumalallisen luonteen ja motivoi tätä toimimaan vaikeassa tilanteessa. Armolahjan (χάρισμα²⁰⁷) saamiseen liittyy olennaisesti kätten päälle paneminen, joten tässä kontekstissa sen merkitys mitä ilmeisemmin liittyy Timoteuksen tehtävään ja on jonkinlainen edellytys tehtävästä suoriutumiseen.²⁰⁸ Armolahjasta muistuttaminen viitanee jälleen Timoteuksen tehtävän jumalalliseen valtuutukseen ja sen tarkoituksena on rohkaista Timoteusta oikean opin vaalimisessa (2. Tim. 1:7). Kirjeessä Titukselle ei mainita kertaakaan armolahjaa eikä kätten päälle panemista, ja Tituksen tehtävä perustuu ainoastaan Paavalin määräykseen (Tit. 1:5).

Toisessa kirjeessä Timoteukselle kirjoittaja keskittyy paljon häpeän teemaan. Timoteusta kehoitetaan olemaan häpeämättä (2. Tim. 1:8), vaikka syytä

²⁰³ MacDonald 1983, 70.

²⁰⁴ Ageson 2008, 97.

²⁰⁵ Dibelius & Conzelmann 1972, 70–71; Mounce 2000, 263.

²⁰⁶ Marshall 1999, 620–621.

²⁰⁷ Sanasta esiintyy UT:ssa kahtalaista merkitystä: sillä tarkoitetaan yksilön samaa spesifiä lahjaa Jumalalta (Room. 12:6) tai laajemmasta, yleisemmästä merkityksestä tarkoittaen ylipäätään Jumalan lahjaa, kuten esim. Henkeä (Room. 1:11). Marshall 1999, 564.

²⁰⁸ Marshall 1999, 565.

häpeään näyttäisi olevan, sillä Paavali on vangittuna kuin rikollinen, seurakuntaa vaivaa hajanaisuus ja identiteetti on haastettu. Tästä häpeämättömyydestä on Timoteukselle esimerkkinä itse Paavali (2. Tim. 1:12) ja myös Onesiforos (2. Tim. 1:16). Timoteuksen tehtävänä on seurata prototyypin johtajan ja esimerkillisen kristityn esimerkkiä omassa toiminnassaan.²⁰⁹ Kärsimisen tematiikka on vahvana Toisessa kirjeessä Timoteukselle, ja myös tässä Timoteusta kehoitetaan seuraamaan Paavalin esimerkkiä. Kirjoittaja kehottaa Timoteusta kärsimään yhdessä (συμκακοπαθέω) (2. Tim. 1:8, 2:3) evankeliumin tähden, mutta yhdessä kärsimisellä viitataan kärsimiseen yhdessä Paavalin kanssa, ei yhdessä Kristuksen kanssa.²¹⁰ Timoteuksen esimerkillisyys perustuu ensisijaisesti Paavalin esimerkin imitoimiseen.

Timoteuksen arvovallan edellytys on oikean uskon säilyttäminen (1. Tim. 1:19; 2. Tim. 1:13). Timoteuksen osalta vilpittön usko on peruja jo aiemmilta sukupolvilta, minkä perusteella ei ole syytä epäillä Timoteuksen uskon vilpittömyyttä. Kirjoituksilla ja opetuksella on oleellinen rooli uskon vahvistumisessa (1. Tim. 4:6). Kirjoituksia pidetään pastoraalikirjeiden mukaan tärkeinä, sillä niitä kehoitetaan lukemaan ääneen seurakunnalle ja niiden sanotaan olevan hyödyllisiä kasvatukseksi Jumalan tahdon mukaiseen elämään (1. Tim. 4:13; 2. Tim. 3:16). Vahvistuminen uskonopissa koskee yhtä lailla Timoteusta ja Titusta kuin kaikkia muitakin kristittyjä, jotka haluavat toimia Kristuksen palvelijoina. Myös heidän tulee vahvistua uskossaan voidakseen toimia auktoriteetteina seurakunnissa.²¹¹ Oikeaa uskoa, jossa Timoteuksen tulee seurata Paavalia ja joka aiheuttaa myös kärsimystä, kuvataan erilaisilla vertauskuvilla. Uskova on kuin Kristuksen Jeesuksen kelpo sotilas, urheilija, joka sääntöjä noudattaen saa voitonseppeleen, ja raskaan työn tehnyt maamies, joka saa ensimmäisenä osansa sadosta (2. Tim. 2:3–6). Kärsimyksen teeman esiin tuomalla kirjoittaja perustelee sitä, miksi ylipäätään seurakunnassa on haastava tilanne ja miksi harhaoppisia opettajia on ilmennyt seurakunnan keskelle. Vaikeuden kuuluvat olennaisella tavalla uskon kilvoitteluun ja niiden kestäminen johtaa lopulta ikuisen kirkkauteen (2. Tim. 2:10). Uskon säilyttäminen ja Paavalin antamasta terveestä opetuksesta kiinni pitäminen on ratkaisu vaikeuksiin (1. Tim. 4:6; 2. Tim. 2:7; Tit. 2:1).

²⁰⁹ Johnson 2001, 358–359.

²¹⁰ Marshall 1999, 703–704.

²¹¹ de Villiers 2012, 371.

Seurakunnan hierarkialla on pastoraalikirjeiden mukaan hyvin syväallinen tarkoitus uskon säilyttämisessä. Seurakunta on totuuden pylväs ja perustus (στῦλος καὶ ἑδραίωμα), minkä vuoksi seurakuntalaisten on käyttäydyttävä ja järjestäydyttävä pastoraalikirjeiden kuvaamalla tavalla (1. Tim. 3:15). Totuus on synonyyminen evankeliumille tarkoittaen sanoman ydintä, Jumalan pelastustyötä Kristuksessa. Totuuden tunteminen määrittää perustavanlaatuisesti kristityn identiteettiä ja seurakunnan olemusta. Seurakunnan tehtävänä on suojella evankeliumia.²¹² Ilman seurakuntaa ja sen hierarkiaa totuuden tunteminen ei ole mahdollista. Paavalin tehtäväksi on annettu saattaa Jumalan valitut tuntemaan totuus (Tit. 1:1), ja tämän tehtävän hän antaa eteenpäin Timoteukselle ja Titukselle, jotka välittävät sitä edelleen seurakunnan kaitsijoille ja vanhimmille. Tähän tehtävään perustuu seurakunnan johtajien auktoriteetti. Kuitenkaan pastoraalikirjeiden ensisijainen tarkoitus ei ole suosia mitään tiettyä, tarkasti määriteltyä seurakunnan rakennetta. Tämä ilmenee siinä, että Kirjeessä Titukselle tuodaan esiin erilainen seurakuntarakenne kuin Ensimmäisessä kirjeessä Timoteukselle. Ensimmäisessä kirjeessä Timoteukselle puhutaan seurakunnan kaitsijoista (ἐπίσκοπος) ja palvelijoista (διάκονος), ja vanhimmat (πρεσβύτερος) mainitaan ainoastaan kätten päälle panemisen yhteydessä. Kirjeessä Titukselle mainitaan ainoastaan kaitsijat ja vanhimmat. Toisessa kirjeessä Timoteukselle ei mainita mitään seurakunnassa toimivista opettajista tai työntekijöistä, vaan ainoastaan Timoteus näyttäisi olevan opetusvastuussa. Ilmeisesti juuri harhaoppisten opettajien ilmestyminen osaksi yhteisöä on luonut tarpeen antaa raamit seurakunnan institutionalisoinnille.²¹³ Seurakunnan järjestäytyminen vaikuttaa olevan vasta alkutaipaleella, eikä varsinaista kirkkojärjestystä ole vielä lyöty lukkoon. Seurakunnan hierarkiaa eniten määrittävät raamit tulevat kreikkalais-roomalaisesta perhemallista, jossa jokainen seurakuntalainen noudattaa yhteiskunnallista rooliaan.

Pyhällä Hengellä on keskeinen merkitys Paavalin sanoman varjelemisessa ja Timoteuksen ja Tituksen haltuun uskotun (παραθήκη) tallessa pitämisessä (φυλάσσω²¹⁴) (1. Tim. 6:20, 2. Tim. 1:12, 14). Haltuun uskotulla tarkoitetaan nimenomaan paavalilaista perintöä, terveen opin mukaista traditiota, jonka avulla harhaoppisia vastustajia vastaan taistellaan. Haltuun uskotulla viitataan todennäköisesti evankeliumiin, jonka synnyttämästä opetuksesta seuraa hurskas

²¹² Mounce 2000, 222.

²¹³ MacDonald 1988, 219–220.

²¹⁴ Φυλάσσω merkitys on vartioida ja suojella, mutta myös pitää ja noudattaa. Mounce 2000, 65.

elämä. Pyhän Hengen sanotaan asuvan ”meissä” (πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν) (2. Tim. 1:14), jolla kirjoittaja tarkoittaa joko Paavalia ja Timoteusta, tai kaikkia kristittyjä. Jälkimmäinen tulkinta, jolla viitataan Pyhän Hengen asuvan kaikissa kristityissä, on Marshallin mukaan todennäköisin, sillä monikkomuotoa käytetään monissa tekstikohdissa viittaamaan kollektiivisesti kristittyihin (esim. Tit. 3:5). Ei siis ole perustelua tulkita, että Pyhä Henki tulee vain Paavalin ja Timoteuksen osaksi.²¹⁵ Henki on voiman, rakkauden ja terveen harkinnan henki (2. Tim. 1:7), ja se auttaa evankeliumin julistustehtävässä, mutta ei ole julistajan yksinomaisuutta. Tällainen ajattelutapa korostaa jälleen uskon universaaliutta ja osoittaa erottautumista vastustajista, jotka väittävät tuntevansa Jumalan (Tit. 1:16). Kirjoittajan edustama ja Timoteuksen ja Tituksen kautta välittyvä opetus on sellaista, jonka eteenpäin viemistä itse Jumala varjelee.

Barentsenin mukaan Paavali ja Timoteus muodostavat ikään kuin sisäryhmään oman alaryhmän, jossa he yhdessä edustavat kristittyjen prototyypistä johtajuutta.²¹⁶ Kuitenkin tekstien perusteella Timoteuksen ja Tituksen suhde Paavalin on hierarkkinen, sillä heitä kutsutaan nimenomaan tämän pojiksi, eikä pastoraalikirjeissä missään tekstikohdassa työtovereiksi. Lisäksi Timoteuksen ja Tituksen esimerkillisyys luotettavina kristittyinä perustuu ainoastaan siihen, että he seuraavat Paavalin antamaa esimerkkiä ja ovat tämän opetukselle uskollisia (1. Tim. 4:6; 2. Tim. 1:13; Tit. 2:15), eikä heitä ole asetettu tehtäviinsä Jumalan määräyksestä, vaan Paavalin. Timoteus, joka on tehtävässään profeetallisten sanojen perusteella, ei ole saanut tehtävänsä suoraan Jumalalta, vaan välillisesti. Paavalin sanotaan olevan asetettu tehtävänsä kristityille esimerkiksi (ὑποτύπωσις) (1. Tim. 1:16), ja puolestaan Timoteuksen tehtävänä on pitää Paavalin opetuksia omana esikuvanaan (ὑποτύπωσις) (2. Tim. 1:13). Timoteus itse ei siis ole samanlainen esimerkki kuin Paavali. Sen vuoksi Barentsenin näkemys yhteisestä prototyypisestä johtajuudesta ei vaikuta perustellulta. Timoteuksen ja Tituksen rooli on toimia paavalilaisen perinnön perijöinä ja huolenpitäjinä, kun Paavali itse ei ole enää paikalla. Perijäaseman puolesta puhuu Timoteuksen ja Tituksen esittäminen Paavalin todellisina (γνήσιος) poikina.

Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta Timoteuksen ja Tituksen rooli on toimia Paavalin perinnön huolehtijoina. Heidän tehtävänä on välittää Paavalin

²¹⁵ Marshall 1999, 715.

²¹⁶ Barentsen 2014, 393.

opetusta seurakuntiin asettamalla niihin sopivat kaitsijat ja vanhimmat. Timoteus ja Titus ovat prototyypin seurakunnan kaitsijan, Paavalin tottelevaisia hengellisiä lapsia (1. Tim. 3:4), joiden esimerkillisyys perustuu eniten Paavalin auktoriteetin kunnioittamiseen ja tämän opetukselle uskollisena pysymiseen. Ennen kaikkea Timoteuksen ja Tituksen tehtävänä on toimia Paavalilta saadun arvovallan perusteella väärän opin torjijina ja aidon paavalilaisuuden varjelijoina.

5. Johtopäätökset

Sosiaalinen identiteetti muotoutuu pastoraalikirjeissä kahtalaisesti: suhteessa vastustajiin vastaamalla heidän opetuksensa sisältöihin kirjoittajan muotoileman teologian avulla, mutta ennen kaikkea itsemäärittelyn avulla luomalla selvät käyttäytymisnormit, joita noudattamalla terveen opin mukainen usko tulee näkyväksi. Vastustajat, joita kirjeissä kuvataan, edustavat todennäköisimmin kirjoittajan tulkinnasta poikkeavaa käsitystä paavalilaisesta teologiasta, jota he tulkitsevat askeettisesti korostaen. Syynä tähän voivat olla *Paavalin ja Teklan teoista* nykyisin tunnettu suullisen perimätiedon vaikutus sekä erityisesti Paavalin perinnön monitulkintaisuus, joka näyttää olleen tavallista toisen vuosisadan kristillisyydessä. Vaikka monet tutkijat ovat esittäneet varhaisen gnostilaisuuden olevan pastoraalikirjeiden vastustajien ajattelumaailman taustalla, samat argumentit sopivat yhtä hyvin kuvaamaan paavalilaisen kristinuskon vaihtelevia tulkintoja. Vahvimman tuen saakin väite, etteivät pastoraalikirjeiden vastustajat ole yhtenäinen toisella vuosisadalla vaikuttanut liike, vaan vastustajat ovat ennemmin yhteisön sisältä nousevia yksittäisiä poikkeuksia, joilla on poikkeava tulkinta paavalilaisesta perinteestä pastoraalikirjeiden kirjoittajan kanssa.

Sosiaalista identiteettiä rakennetaan erityisesti poleemisen retorisia keinoja hyödyntämällä: vastustajien olemassaolo osoitetaan retoristen keinojen avulla ja heidät esitetään korostetun negatiivisessa valossa. Ryhmien välinen vertailu tulee esille ennen kaikkea tekstikohdissa, joissa pastoraalikirjeiden kirjoittaja vastaa vastustajien vääriin opetukseen omalla teologiallaan, jonka tukena kirjoittaja käyttää usein viittauksia Vanhaan testamenttiin. Kirjoituksiin viittaaminen osoittaa, että sekä kirjoittaja että todennäköisesti myös vastustajat tunnustivat niiden arvovallan, mikä sulkee pois ajatuksen vastustajien markionilaisesta taustasta. Sosiaalinen identiteetti ei kuitenkaan ensisijaisesti muotoudu pastoraalikirjeissä ryhmien välisen vertailun kautta, vaan kirjoittaja pyrkii mustamaalaamaan vastustajat retoristen keinojen avulla. Tähän syynä vaikuttaa olevan se, että vastustajat nousevat oman yhteisön sisältä ja tukeutuvat myös paavalilaiseen auktoriteettiin eivätkä varsinaisesti uhkaa identiteettiä ryhmän ulkopuolelta.

Ryhmien välisen vertailun sijaan pastoraalikirjeissä sosiaalinen identiteetti rakentuu ennen kaikkea itsekategoriisoinnin avulla. Tähän kirjeiden sisällöstä löytyy runsaasti materiaalia, sillä kirjeet sisältävä paljon ohjeita seurakunnalle ja kuvauksia uskon sisällöstä. Ideologian tarkastelun perusteella terveen opin

mukainen kristitty on monoteisti, joka liittyy juutalaiseen uskontunnustukseen. Tätä voidaan pitää osoituksena siitä, etteivät vastustajat edusta juutalaisuutta. Jeesuksen ihmisyyden korostaminen on tärkeää, sillä sen avulla osoitetaan, että askeettinen elämäntapa ja kriittinen suhtautumisen luotuun todellisuuteen on tarpeetonta. Lakiin suhtaudutaan positiivisesti, mikä myöskin asettaa vastustajien juutalaisuuden kyseenalaiseksi. Terve oppi kumpuaa evankeliumista, jonka ydin on Kristuksen pelastustyössä. Pastoraalikirjeiden teologia noudattaa pitkälti samaa linjaa Paavalin aitojen kirjeiden kanssa eikä kirjeiden antama opetus kristillisen uskon sisällöstä tuo esiin mitään Uuden testamentin kirjeistä poikkeavaa.

Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että pastoraalikirjeet pyrkivät rakentamaan kristittyjen sosiaalisista identiteettiä ennen kaikkea määrittelemällä ryhmälle yhteiset normit, jotka koostuvat jaetuista uskomuksista ja käytännöistä. Pastoraalikirjeissä olevien ohjeiden taustalla vaikuttaa kreikkalais-roomalaisen kulttuurin perhemalli, josta seurakunta saa mallinsa. Perhemalli on ohjeena niin seurakunnan järjestykselle kuin myös yksittäiselle kristitylle. Käytökseen liittyvien normien ihanteet ja arvot kumpuavat kreikkalais-roomalaisesta yhteiskunnasta sekä Jumalaa kunnioittavasta asenteesta (εὐσέβεια). Hellenismikristillisyyden vaikutus ja pyrkimys vakiinnuttaa kristillinen yhteisö osaksi yhteiskuntaa ovat keskeisimmät syyt ympäröivän yhteiskunnan arvojen adoptoimiseen. Perhemalli saa tukea myös luomis- ja lankeemuskertomuksista. Normien noudattamisen tärkeys perustuu siihen, että terveen opin mukainen usko tulee välttämättä näkyviin hyvien tekojen ja oikeanlaisen käytöksen muodossa. Normalisoimalla perhe- ja avioliittoelämää kirjoittaja torjuu vastustajien askeettisen elämäntavan, ja toisaalta osoittaa, että jo toisen vuosisadan alussa kristillinen seurakunta alkoi muuttua muotoaan lahkolaisuudesta kohti laajempaa ja avoimempaa yhteisöä, kirkkoa. Tätä ajatusta tukee myös pastoraalikirjeissä tapahtuva universaalien uskon korostaminen. Itsekategorisoinnin tarkastelu osoittaa, että sosiaalinen identiteetti muotoutuu aina suhteessa ulkoryhmään, vaikka se näyttäisi tapahtuvan pääasiassa annettujen ohjeiden kautta. Itsekategorisointia analysoimalla saadaan nimittäin lisää vihiä siitä, keitä pastoraalikirjeissä esiintyvät vastustajat oikeastaan voisivat olla. Erityisesti naisille annettavien ohjeiden perusteella askeettinen paavalilaisuuden tulkinta vaikuttaisi olevan vastustajien ajattelunmaailman taustalla.

Ajatus siitä, että vastustajat edustaisivat poikkeavaa tulkintaa paavalilaisesta kristillisyydestä, saa tukea, kun tarkastellaan pastoraalikirjeiden antamaa kuvaa

Paavalista. Paavalin auktoriteetin ja prototyypin johtajuuden korostaminen viittaa vahvasti siihen, että polemiikki on todella koskenut Paavalin perinnön oikeaa tulkintaa. Paavali esitetään pastoraalikirjeissä ikään kuin myyttisenä hahmona, joka kaikilla mahdollisilla tavoilla edustaa kristityn prototyypin. Paavali on ainoa apostoli, joka mainitaan pastoraalikirjeissä ja hänet asetetaan erityisasemaan esimerkillisyytensä vuoksi. On myös kiinnostavaa, ettei prototyypiksi aseteta Kristusta eikä hänen esimerkkiinsä viitata kertaakaan annettaessa käytännön ohjeita seurakunnalle. Paavali, joka on saanut valtuutuksensa ja tehtävänsä Kristukselta ja Jumalalta, on ainoa esikuva kristityn elämälle. Kirjeiden vastaanottajien, Timoteuksen ja Tituksen, rooli on toimia Paavalin perinnön eteenpäin viejinä ja kirjoittajan esittelemän paavalilaisen opetuksen suojelijoina, mikä jälleen kerran tukee näkemystä vastustajien poikkeavasta kristillisen uskon tulkinnasta.

Sosiaalisen identiteetin näkökulman soveltaminen pastoraalikirjeisiin avaa tuoreen näkökulman siihen, millä tavalla kirjeet tuovat ilmi toisen vuosisadan alun kristittyjen itseymmärrystä. Paavalilaisesta perinnöstä oli olemassa monenlaisia tulkintoja, joista pastoraalikirjeet edustavat poikkeuksellisen yhteiskuntamyönteistä tulkintaa, jonka tarkoituksena on pyrkiä vakiinnuttamaan kristillisen uskon asemaa osana kreikkalais-roomalaista yhteiskuntaa. Pastoraalikirjeissä ryhmien välisen vertailun tarkastelussa vaikeuksia tuottaa eniten se, etteivät pastoraalikirjeiden ulko- ja sisäryhmät ole tarkasti määriteltävissä tekstievidenssin pohjalta eikä perusteellisen tarkastelunkaan jälkeen täysin varmasti määriteltävissä. Lisäksi pastoraalikirjeiden kohdalla kontekstiin sijoittaminen oli haastavaa kirjeiden pseudepigrafin luonteen vuoksi. Sosiaalisen identiteetin rakentumista on silti teksteissä selvästi havaittavissa, sillä tekstit ovat luonteeltaan poleemisia ja niistä käy selvästi ilmi jakautuminen ”meihin” ja ”muihin”. Sosiaalinen identiteetti muotoutuu pastoraalikirjeissä ennen kaikkea itsekategorisoinnin avulla.

6. Lähde- ja kirjallisuusluettelo

5.1 Lähteet ja apuneuvot

LJS

- The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon.
<<http://stephanus.tlg.uci.edu/ljs/>>

Novum Testamentum Graece

- Novum Testamentum Graece. 28. revidiende Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2012.

Pyhä Raamattu

- Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.

Uusi testamentti

- XII yleisen Kirkolliskokouksen vuonna 1938 käyttöön ottama suomennos. Turku: Suomen Pipliaseura.

5.2 Kirjallisuus

Aageson, James W.

- 2008 *Paul, the Pastoral Epistles and the Early Church*. Library of Pauline Studies. Peabody: Hendrickson Publishers.

Baker, Coleman A.

- 2012 Social Identity Theory and Biblical Interpretation. – *Biblical Theology Bulletin* 3(42). 129–138.

Barentsen, Jack

- 2014 Stereotyping and Institutionalization as Indications of Leadership Maintenance in the Pastoral Epistles: 1 Timothy as a Test Case. – *T&T Clark Handbook to Social Identity in the New Testament*. Ed. J. Brian Tucker & Coleman A. Baker. London: Bloomsbury. 389–406.

Barrier, Jeremy W.

- 2009 *The Acts of Paul and Thecla*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 270. Tübingen: Mohr Siebeck.

Bar-Tal, Daniel

- 2000 *Shared Beliefs in a Society: Social Psychological Analysis*. Thousand Oakes, California: Sage Publications.

Bauer, Walter

- 1972 *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*. London: SCM Press LTD.

Belleville, Linda L.

- 2013 Christology, Greco-Roman Religious Piety, and the Pseudonymity of the Pastoral Letters. – *Paul and Pseudepigraphy*. Ed. Stanley E. Porter & Gregory P. Fewster. Leiden & Boston: Brill. 221–243.

- Childs, Brevard S.
1984 *The New Testament as Canon: An Introduction*. London: SCM Press.
- de Villiers, Pieter G. R.
2012 Heroes at Home: Identity, Ethos, and Ethics in 1 Timothy within the Contexts of the Pastoral Epistles. – *Identity, Ethics and Ethos in the New Testament*. Ed. by J. van der Watt. Berlin: De Gruyter. 357–386.
- Dibelius, Martin & Conzelmann, Hans
1972 *Pastoral Epistles. A Commentary on the Pastoral Epistles*. Hermeneia. Ed. by Helmut Koester. Philadelphia: Fortress Press.
- Du Toit, Andrie
1994 Vilification as a Pragmatic Device in Early Christian Epistolography. – *Biblica* 75(3). 403–412.
- Esler, Philip F.
2014 An Outline of the Social Identity Theory. – *T&T Clark Handbook to Social Identity in the New Testament*. Ed. J. Brian Tucker & Coleman A. Baker. London: Bloomsbury. 13–39.
2003 *Conflict and Identity in Romans. The Social Setting of Paul's Letter*. Minneapolis: Fortress Press.
1998 *Galatians*. London: Routledge.
- Haslam, S. Alexander
2004 *Psychology in Organizations. The Social Identity Approach*. London: Sage Publications.
- Hella, Mika
2001 Tutkielma ylösnousemuksesta. – *Nag Hammadin kätkeyty viisaus. Gnostilaisia ja muita varhaiskristillisiä tekstejä*. Toim. Ismo Dunderberg & Antti Marjanen. Helsinki: WSOY. 161–172.
- Helkama, Klaus & Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela
1998 *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Edita.
- Hogg, Michael & Abrams, Dominic
1998 *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London: Routledge.
1990 An Introduction to the Social Identity Approach. – *Social Identity Theory. Constructive and Critical Advances*. Ed. D. Abrams & M. Hogg. New York: Harvester Wheatsheaf. 1–9.
- Jokiranta, Jutta & Luomanen, Petri
2013 Sosiaalisen identiteetin näkökulma. – *Johdatus sosiaaliteolliseen raamatuntutkimukseen*. Toim. Petri Luomanen, Jutta Jokiranta & Outi Lehtipuu. Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja 105. Helsinki: Suomen eksegeettinen seura. 67–84.

- Johnson, Luke T.
 2001 *The First and Second Letters to Timothy. A New Translation with Introduction and Commentary.* The Anchor Bible. New York: Doubleday.
- 1989 The New Testament's Anti-Jewish Slander and the Conventions of Ancient Polemic. – *Journal of Biblical Literature* 108(3). 419–441.
- Karris, Robert J.
 1973 The Background and Significance of the Polemic of the Pastoral Epistles. – *Journal of Biblical Literature* 92(4). 549–564.
- Köstenberger, Andreas J.
 2010 Hermeneutical and Exegetical Challenges in Interpreting the Pastoral Epistles. – *Entrusted with the Gospel: Paul's Theology in the Pastoral Epistles.* Ed. by A. J. Köstenberger & T. L. Wilder. Nashville, Tennessee: B&H Academic. 1–27.
- Lehtipuu, Outi
 2015 *Debates over the Resurrection of the Dead: Constructing Early Christian Identity.* Oxford: Oxford University Press.
- MacDonald, Dennis Ronald
 1983 *The Legend and the Apostle. The Battle for Paul in Story and Canon.* Philadelphia: The Westminster Press.
- MacDonald, Margaret Y.
 1988 *The Pauline Churches: a Socio-Historical Study of Institutionalization in the Pauline and Deutero-Pauline Writings.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Marjanen, Antti
 2005 What is Gnosticism? From the Pastorals to Rudolph. – *Was There a Gnostic Religion?* Ed. Antti Marjanen. Publications of the Finnish Exegetical Society 87. Helsinki: Finnish Exegetical Society. 1–53.
- Marshall, I. Howard
 1999 *A Critical and Exegetical Commentary on The Pastoral Epistles.* The International Critical Commentary on the Holy Scripture of the Old and New Testament. London & New York: T&T Clark.
- Martin, Dale B.
 1995 *The Corinthian Body.* New Haven: Yale University Press.
- Mounce, William D.
 2000 *Pastoral Epistles.* Word Biblical Commentary vol. 46. Dallas: Word Books.
- Nikki, Nina
 2015 *Opponents and Identity in the Letter to the Philippians.* Diss. Helsinki: Unigrafia.

- Oakes, Penelope J.; Haslam, Alexander S. & Turner, John C.
1994 *Stereotyping and Social Reality*. Oxford: Blackwell.
- Osiek, Carolyn; MacDonald, Margaret Y. & Tulloch, Janet H.
2006 *A Woman's Place. House Churches in Earliest Christianity*.
Minneapolis: Fortress Press.
- Pate, C. Marvin
2013 *Apostle of the Last Days. The Life, Letters, and Theology of Paul*. Grand
Rapids, MI: Kregel Academic.
- Pervo, Richard I.
2010 *The Making of Paul. Constructions of the Apostle in Early Christianity*.
Minneapolis: Fortress Press.
- Prior, Michael
1989 *Paul the Letter-Writer and the Second Letter to Timothy*. JSNTS 23.
Sheffield: JSOT Press.
- Quinn, Jerome D.
1990 *The Letter to Titus. A New Translation with Notes and Commentary and
an Introduction to Titus, I and II Timothy, The Pastoral Epistles*. The
Anchor Bible. Vol. 35. New York: Doubleday.
- Roloff, Jürgen
1988 *Der erste Brief an Timotheus*. Evangelisch-Katholischer Kommentar
Zum Neuen Testament (EKK). Bd. 15. Zürich: Benziger.
- Saarinen, Risto
2008 *The Pastoral Epistles with Philemon & Jude*. Grand Rapids, Michigan:
BrazosPress.
- Schnelle, Udo
1998 *The History and Theology of the New Testament Writings*. Minneapolis:
Fortress Press.
- Smith, Geoffrey S.
2015 *Guilt by Association. Heresy Catalogues in Early Christianity*. Oxford:
Oxford University Press.
- Streete, Gail Corrington
1999 *Askesis and Resistance in the Pastoral Letters. – Asceticism and the New
Testament*. Ed. Leif E. Vaage & Vincent L. Wimbush. New York:
Routledge. 299–316.
- Strelan, Rick
1996 *Paul, Artemis, and Jews in Ephesus*. Berlin: De Gruyter.

Tajfel, Henri

- 1981 *Human Groups & Social Categories. Studies in Social Psychology.* Cambridge: University Press.
- 1971a Interindividual Behaviour and Intergroup Behaviour. – *Differentiation between Social Groups. Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations.* Ed. by H. Tajfel. London: Academic Press. 27–60.
- 1971b Social Categorisation, Social Identity and Social Comparison. – *Differentiation between Social Groups. Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations.* Ed. by H. Tajfel. London: Academic Press. 61–76.

Towner, P. H.

- 1986 The Present Age in the Eschatology of the Pastoral Epistles. – *New Testament Studies. An International Journal.* Vol. 32. Ed. G. N. Stanton. Cambridge: Cambridge University Press. 427–448.

Turner, John & Brown, Rubert

- 1971 Social Status, Cognitive Alternatives and Intergroup Relations. – *Differentiation between Social Groups. Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations.* Ed. by H. Tajfel. London: Academic Press. 201–234.

van Nes, Jermo

- 2013 The Problem of the Pastoral Epistles: An Important Hypothesis Reconsidered. – *Paul and Pseudepigraphy.* Ed. Stanley E. Porter & Gregory P. Fewster. Leiden & Boston: Brill. 153–169.

Verner, David C.

- 1983 *The Household of God. The Social World of the Pastoral Epistles.* Chico, California: Scholars Press.

Witherington, Ben, III

- 2006 *Letters and Homilies for Hellenized Christians. Volume 1: A Socio-Rhetorical Commentary on Titus, 1-2 Timothy and 1-3 John.* Illinois: IVP Academic/Nottingham: Apollos.